

69038
81/2016

ПЕТЪР
МАРИНОВ

Тероризмът

АБСТРАКЦИИ
И РЕАЛНОСТИ

ИЗТОК
И
ЗАПАД

Общество

РАДИКАЛИЗАЦИЯ

ХИБРИДНА
ЗАПАДНА

РЕА

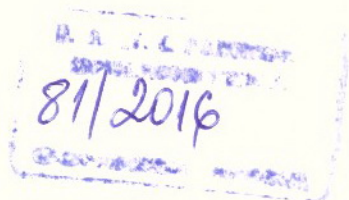
Сигурност

Петър Маринов

ТЕРОРИЗМЪТ
АБСТРАКЦИИ И РЕАЛНОСТИ

София, 2016

69038

ПЕТЪР
МАРИНОВ

Тероризмът

АБСТРАКЦИИ
И РЕАЛНОСТИ

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

© Петър Маринов, автор, 2016
© Издателство „Изток-Запад“, 2016

ISBN 978-619-152-866-0

Посвещавам тази книга на всички, отдали живота си на борба срещу тероризма и на подпомагане на мира и стабилността, а също и на техните семейства. Въпреки че много от тези хора остават незайни, а трудът им – абстрактен и неразбираем за голяма част от обществото, те заслужават признателност!

Съдържание

Увод	9
Същност на тероризма – развитие, основни понятия / 13	
1. Същност на тероризма.....	13
2. Причини за възникване на тероризма	17
3. Типология на тероризма	24
Психология на тероризма / 37	
1. Психологически характеристики, формирани от социалното положение в обществото, етноса и региона	41
2. Психологическа характеристика на терориста, формирана според качествата на характера и темперамента му.....	43
3. Психологически характеристики, формирани от семейната среда и възпитанието	47
4. Мотивация на индивида да стане терорист.....	51
5. Социалното влияние и глобализацията – фактори за оформяне на социално-психологическия модел на терориста.....	58
6. Идеологията и религията като формиращи фактори	62
Религиозно мотивиран тероризъм / 69	
1. Същност и философия на религиозно мотивирания тероризъм.....	70

2. Базови религиозни схващания 103
3. Основни принципи на религиозната саможертва 104
4. Съвременният религиозно мотивиран тероризъм 108
5. Примери на съвременен религиозномотивиран тероризъм 111

Противоборството с тероризма – война на бойните множества / 115

1. Тероризмът – инструмент за разпределение
на ролите в новата среда за сигурност 116
2. Роля на въоръжените сили в борбата с тероризма 119
3. Бойните множества в борбата с тероризма 127

Асиметричност и контраасиметричност във войната с тероризма / 133

1. Теоретични основи на асиметричността
и контраасиметричността 134
2. Анализ на заплахите и класификация
на съвременните операции 137

Мрежовата центричност и хибридността като понятия и качествени състояния / 151

1. Същност на мрежовата центричност 151
2. Трансформиране на йерархичната
в мрежовоцентрична архитектура 157
3. Формиране на сложни хибридни архитектури 163

Класификация и структура на терористичните организации / 173

1. Описание на терористичните организации
в хронологичен и регионален аспект 174

2. „Ал Кайда“ 181
3. Ислямска държава 185

Цели, задачи и форми на действие на терористичните организации / 227

1. Цели и задачи на терористичните организации 227
2. Структура на терористичните организации 230
3. Методи и форми на терористична дейност 234
4. Особенности в подготовката и осъществяването
на терористични операции и актове 237

Международно сътрудничество и правни аспекти при проведането на антитерористични операции / 241

1. Архитектура на нормативната база 241
2. Международно законодателство и международни
споразумения, регламентиращи взаимодействието
и сътрудничеството в борбата с тероризма 245
3. Международният опит в създаването
на доктринална база за използване на войскови
формирования при противодействие на тероризма 247
4. Използване на въоръжени
сили с цел осигуряване на мир и спазване
на приетите международни споразумения 251
5. Доктринални документи за използване
на войскови формирования при противодействие
на тероризма в Република България 253
6. Участие на НАТО, ЕС и АСЕАН в операции
в подкрепа на международния мир и сигурност 256

Съвременни аспекти на стратегията за борба с тероризма / 261

1. Антитероризмът – предизвикателството на дилемата „демокрация или сигурност“ 261
2. Държавата и тероризмът 276
3. Борбата с фанатизма като аспект в противодействието на тероризма 280
4. Промяната на стереотипите – лична и обществена кауза в противодействието на тероризма 286

Вместо заключение отново Амос Оз / 289

Библиография / 291

Увод

Анализирайки характеристиките на съвременния тероризъм и операциите за неговото противодействие, е твърде просто да ги класифицираме само по техния мащаб, т.е. големите конфликти да се възприемат като конвенционални, а малките и локалните конфликти – като неконвенционални. Настоящите и бъдещите участници в конфликтите ще комбинират различни техники за въздействие. Субектите във въоръжените конфликти, непритежаващи официална юридическа самоличност, ще участват основно в неконвенционални операции, а в общоприетите – като начин за водене на бойни действия – конфликти ще участват единствено ако въздействието улеснява постигането на крайната цел.

От друга страна, при анализа на актуалните проблеми, наред с опитите за задълбочено изследване, различни автори използват различни понятия само защото са модерни или са били употребени от някой настоящ управленски фактор. Такъв е случаят с добилото голяма популярност в последно време понятие **хибриден**. В опита да се придаде актуалност на определени разработки то се пришива, нерядко с бели конци, към различни съставни понятия, без да се аргументира с реални изследвания и да води до конкретни изводи.

Анализът на генезиса на понятието показва, че то има над десетгодишно логическо развитие.

Участието в неконвенционални операции на юридически субекти на междудържавно ниво, в допълнение на провежданите

и Висшата атестационна комисия (ВАК), се анализират съвременните предизвикателства и заплахи и се дефинира понятието *хибридна операция*. По-късно, през 2011 и 2012 г., авторски колективи от катедрата развиват изследванията в посока детайлно изследване на направленията: изграждане на хибридни умения; условия за съчетаване на различни хибридни операции и ефективното им свързване, базирано на законите на синергията в полихибридни операции и кампании.

Въпреки множеството примери за прилагането на хибридни подходи за противодействие в исторически план, в началото схващанията за същността на хибридните заплахи и формиране на съответните способности се приемат като екзотични, а в много случаи и като неаргументирани, без научна и изследователска стойност. За щастие, съвременните конфликти, стремежът към използването на различни, ефективно свързани помежду си операции, различни по характер, локация и използвани ресурси, недвусмислено опровергават скептиците. Ето защо в настоящия труд авторът ще се опита да анализира и обобщи връзката между онова, което вече знаем за тероризма, традиционните схващания за същността му и новите абстрактни понятия. Това от една страна ще позволи по-качествен анализ и оценка на заплахите, а от друга – проектирането и изграждането на адекватна и ефективна система за противодействие.

Същност на тероризма – развитие, основни понятия

1. Същност на тероризма

Тероризмът като явление има сложна структура, в която се преплитат идеологически, социални, религиозни, етнически, психологически и други елементи. Освен това припокрива и форми на насилие като война, партизанска борба, престъпност и т.н. В резултат на тази комплицирана структура няма общоприето определение за тероризма. Това води до сериозни затруднения в правните основания за борбата с него, тъй като щом няма определение, няма и наказание.

Във всички публикации, посветени на тероризма, ясно се очертава позицията, че той е форма на насилие¹. По отношение на останалите му характеристики съществува голямо разнообразие в мненията. Например неговата цел се дефинира като всяване на страх², постигане на политически, икономически, ет-

¹ Хофман, Б., Тероризмът днес. Плеяда, С., 1999; Пизано, В. – Военен журнал, №4, 1994; Оксфордски студентски речник. С., 1989; Требин, М. Тероризм в XXI век. Минск, 2003, с. 21.

² В определението на Вл. И. Ленин за тероризма като цел се посочва внушаването на страх. Вероятно под негово влияние в Наказателно-процесуалния кодекс на Република България тероризмът се определя

нически цели, печелене на популярност и др. Аналогично е раз-нообразието в мненията по отношение на средствата и органи-зацията. В книгата си „Тероризмът днес“¹ Брус Хофман цитира Алекс Шмит, като представя таблица с 22 думи, срещани в 102 дефиниции за тероризма.² Като най-често срещани се отбелязват *насилие, сила* – в 83,5% от определенията, следвани от *поли-тически* – 65%, *страх* – 51%, *заплаха* – 47%. Тъй като определе-нието за тероризъм все още подлежи на изясняване, и за да не стигаме до схоластика, за нуждите на настоящото изследване ще ползваме следната дефиниция: тероризъм е политически моти-вирана дейност, инкриминирана от вътрешното и международ-ното законодателство, която използва насилие срещу граждани за постигане на целите си.

Политически мотивирана дейност означава дейност, насо-чена към вземане на властта. Има се предвид властта в държава-та, част от нея, в няколко държави (региони), но също и глобал-ната власт. Например целта на палестински организации е овла-дяването на Палестина, която е под властта на Израел. Целта на сепаратистки терористични организации – като ETA (Баско отечество и свобода) на баските – е вземането на властта, в слу-чая в Страната на баските. Целта на „Ал Кайда“ е хегемония на ислямския режим в света³.

Когато организациите не могат да вземат властта, те се стре-мят да променят някои аспекти на политиката (вътрешна или външна). Тази промяна включва прекратяване на военни дейст-вия, осигуряване на повече политически права и др. Ако липсва политическа мотивация в дейност, която прилага насилие, тя не може да се определи като терористична. Следователно насилие-

като „едно или няколко престъпления, чиято цел е създаването на смут и страх“ – вж. чл. 108а от НПК.

¹ Хофман, Б., Цит. съч. – Б.р.

² Schmidt, A., A. Jongman et al., Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories, and Literature, New Brunswick, 1988, pp. 5–6.

³ Требин, М., цит. съч.

то, употребено от престъпници, от представители на органи-зираната престъпност, не може да се определи като тероризъм, тъй като в тези случаи обикновено има икономически или лични цели.

Политическа мотивация се открива във всички основни ви-дове тероризъм – лявоекстремистки, дясноекстремистки, сепаратистки (етнически), религиозен. В този смисъл се подразбира, че в определението за тероризъм се включват и етнически, рели-гиозни или други цели.

За разлика от легитимните политически организации теро-ристичните използват насилие, за да вземат властта. Прояви на насилие се срещат и в други случаи в обществения живот – война между държавите, гражданска война, партизанска борба. Следо-вателно трябва да се изясни какви са разликите между насилието при тероризма и другите форми на насилие.

Сравнени с войната, силите в една терористична акция са много по-малко. Терористичните формирания обикновено прилагат принципа *удряй и бягай*, а за да се осигури изпълнение-то му, се използват малки групи.

Основната цел на всяка война е овладяване или защита на територия или обект за продължително време. Това създава впе-чатлението, че тероризмът и войната са едно и също явление. Разликата обаче е съществена, тъй като при война или действия на националноосвободителни движения трябва да се изпълня-ват условията на международното хуманитарно право (главно разпоредбите на Женевските и Хагските конвенции и допълни-телните протоколи към тях). Основните условия са: носене на оръжието открито; наличие на ясно видими отличителни знаци; наличие на лице, отговорно за действията на подчинените му комбатанти (бойци); ограничения върху нападенията на граж-дански обекти и др.

Терористичните организации никога не се съобразяват с тези правни норми, особено по отношение на нападенията на граждански обекти. Обикновено точно невинни граждани и граждански обекти (сгради, транспортни средства) са цел на

терористите. Следователно те провеждат дейност, инкриминирана от международното право.

Ако обаче сравним престъпленията, извършвани от терористичните организации, с действията по време на война, характеризирани като военни престъпления от вътрешното и международното право, ще видим, че на пръв поглед няма разлика. Защото каква е разликата (особено за жертвите) между убийство на невинни граждани с взривно устройство от терорист и убийство на същите граждани посредством граната, артилерийски снаряд или авиационна бомба, използвани от военнослужещи?

Вижданията на специалистите по въпроса са различни, но може да се приеме, че основната разлика е в принадлежността на военнослужещите и терористите към коренно различни структури. Военнослужещите са част от държавна структура – армия или други военизирани формирания. Държавата и международната общност създават необходимите механизми за наказване на военни престъпления.¹ Терористите принадлежат към недържавни структури. Те създават механизми за оправдаване и ефективно изпълнение на такива престъпления.

Тероризмът се отличава от гражданската война. Тя се характеризира с открито стълкновение между класи, етноси, религиозни групи; с въоръжени действия на масите в една държава.

Тероризмът се отличава от партизанската борба въпреки опитите на някои негови идеолози да го обявят за градска партизанска война – т.нар. градска гериля.²

Партизанската борба представлява форма на война между държавите. Тя се води от въоръжени формирания на гражданското население на окупирана територия срещу въоръжени и полицейски сили на противникова държава. Партизанската борба е и форма на националноосвободително движение. При

¹ Независимо от това официално виждане трябва да признаем, че древната максима „Победителите не ги съдят“ все още има широко приложение.

² Diccionario Espanol-Bulgaro. С., 2001, с. 274: „guerra“ – война; „guerrilla“ – партизански отряд, партизанска война, малка война.

нея също трябва да се спазват изискванията на международното хуманитарно право.

Терористите често избират обектите безразборно и действат и срещу мирни граждани (вкл. и срещу най-беззащитните, децата). Може да се каже, че такива нападения са престъпления, т.е. в подобни условия дейността е инкриминирана от вътрешното законодателство.

2. Причини за възникване на тероризма

АКО НЕ БЪДАТ разкрити причините за възникването на тероризма, успехът на борбата с него е непостижим. Ако причините обаче станат ясни, може да се въздейства върху определени елементи на средата, където има условия за тероризъм. Съществуват много теории за причините за възникването на тероризъм. Те могат да се поделат основно на психологически, социално-икономически, политико-социални и военни.

В основата на психологическите теории за възникването на тероризма обикновено стои виждането, че човек има вродени инстинкти, които го тласкат към насилие. Те са резултат от хилядолетната борба за оцеляване в природата. Съществата, които прилагат насилие, слагат ръка на хранителните ресурси и по този начин оцеляват. С течение на времето човек се научава да управлява инстинктите си и се превръща в същество, което твори добро и прилага насилие по изключение. Това се отнася с особена сила за отнемането на човешки живот. Според научни изследвания едва 2% от хората са способни да убият умишлено. Терористите спадат към тези два процента – с чувството си за изключителност, с усещането си за доминация над останалите, със съзнанието, че са авторитарни. Проявяват крайна нетърпимост към другомислещи; нерешителни и мнителни са. Повечето търсят причините за личните си проблеми извън себе си.

Тероризмът като форма на насилие привлича активни, импулсивни, душевно неустойчиви хора с материални възможности, които целят да реализират в кратки срокове собствените си представи за добро и справедливост и да накажат тези, които им пречат.

Друг елемент от личността на терориста, разкрит в психологическите теории, е стремежът му към слава и склонността към театралничене. Редица терористи подражават на герои от популярни филми. Средствата за масова информация неволно провокират такова поведение, тъй като поставят терористите на „арената, под светлината на прожекторите“. Подражанието достига и по-големи мащаби. Твърди се, че понякога сценариите за осъществяване на терористични нападения се заимстват от известни филми. Битува мнението, че филмите „Денят на независимостта“, „Блокада“, „Пътят към Арлингтън“ и други са послужили като модел за атентатите на 11.09.2001 г.¹

Постоянното облъчване с насилие провокира първични инстинкти. Масовите убийства на невинни хора, включително жени и деца, постепенно деформират личността. Отричат се общочовешки ценности; на първо място – висшата ценност, животът.

Следва да се отбележи, че в терористичните организации попадат хора с определени задръжки по отношение на насилието. В такъв случай спрямо тях се прилага система за психологическо и друго въздействие, която да ги доведе до необходимото състояние за организацията. Това е една от целите на подготовката в лагерите за обучение на терористи.

Социално-икономическите теории обясняват възникването на тероризма с бедността, мизерията, несправедливостта и потискането. Тези проблеми са в основата на терористичните нападения и дори целят да ги оправдаят.

В изследванията на социално-икономическите аспекти на тероризма се установява следният факт – *лидерите* на терорис-

¹ Требин, М. Цит. съч., с. 126.

тичните организации не произхождат от бедни социални слоеве. Бедният произход е характерен за *изпълнителите* на терористичните нападения. Съществува ли опасност този източник на човешки ресурс в терористичните организации да нараства? Збигнев Бжежински е категоричен по въпроса. В бедните страни демографският взрив води до бързо нарастване на безработицата. Безработните са главно млади хора, манипулируеми, емоционални. Те бързо могат да възприемат идеите на екстремизма¹.

Високият ръст на населението в някои страни провокира нови проблеми – недостиг на питейна вода, обработваема земя, храна. Оттук следва изводът, че темповете на икономическо развитие на някои държави не могат да осигурят препитанието на нарастващото население. Кое е добре дошло за терористичните организации.

Политико-социалните теории обясняват причините за възникване на тероризма със стремежа на народите и държавите към завладяване и защита на природните ресурси. Тъй като населението нараства, а ресурсите са намаляват, властта над териториите, където те са разположени, е от жизненоважно значение. В борбата за ресурси се използват всякакви средства – политически, икономически, военни. В редица случаи някои от държавите провокират създаването на терористични организации и насочват тяхната дейност срещу свои конкуренти.

Според С. Хънтингтън в бъдеще границите, които разделят човечеството, и преобладаващите източници на конфликти ще се определят от културата. Най-значимите конфликти ще бъдат между нации и групи, принадлежащи към различни цивилизации.² Хънтингтън коментира следните цивилизации: западна (евро-атлантическа), конфуцианска (китайска), японска, ислямска, индуистка, православно-славянска, латиноамериканска и африканска. В рамките на възможните конфликти между тези

¹ Бжежински, Зб., Голямата шахматна дъска. „Обсидиан“, С., 1997.

² Хънтингтън, С., Сблъсъкът на цивилизациите. „Обсидиан“, С., 1999.

нации се създават условия за възникване на *цивилизационен тероризъм*.

Етническият фактор, който се базира на особеностите на идентифициране на групите, също е обект на разглежданите теории, с оглед потенциала му да предизвиква тероризъм. Групите се идентифицират на принципа на дистанциране от другите народи и особена гордост към собствените обичаи, традиции и език. Това дистанциране е съпроводено с формиране на негативно отношение към другите етноси. Идентифицирането на отделните етнически групи предпоставя създаване на общоприети ирационални митове, които служат за емоционално обединяване на членовете на групата. Емоционалните и ирационалните фактори при идентифицирането на етническата група може да увеличат вероятността за агресия към други етнически групи. Тази вероятност нараства значително, ако етническата група се идентифицира на основата на обща травма, обикновено историческа, нанесена от друг етнос. Агресията може да има различни проявления – безредици, етническо прочистване, гражданска война, геноцид, тероризъм.

По сходен начин се обясняват религиозните причини за възникване на тероризма. В основата на всяка религия е вярата в Бог, който е един за всички хора, но има различни имена. Следва да се отбележи, че главните принципи на всички основни религии – християнство, будизъм, ислям, юдаизъм, конфуцианство, са уважението, любовта и търпимостта към всяко живо същество.

Част от религиозните групи обаче се отклоняват от установените морални норми в съответната религия и ги заменят с агресивни действия, насочени срещу останалите. Формира се своеобразен религиозен екстремизъм, наречен фундаментализъм. Фундаменталистите се опитват да съхранят моралните норми във вида, в който са били преди хиляди години и в условията на глобализация. Поради невъзможност да запазят или възстановят тези норми те често прибегват до насилие.¹

¹ Чуков, Вл., Ислямският фундаментализъм. „Изток-Запад“, С., 2004.

През последните 20 години повечето от най-сериозните терористичните нападения се провеждат от организации, чиято идейна основа е ислямският фундаментализъм. Тази повишена активност се обяснява със социално-политическа и икономическа криза в голяма част от ислямските държави. Продължителните въоръжени конфликти, социалната несправедливост, узурпирането на националното богатство от управляващата върхушка, бедността на големи слоеве от населението са първоначалните причини за кризата в ислямския свят. Тази комплексна криза активизира радикалните религиозни фундаменталистски движения. Впоследствие те се политизират, а новопоявилите се лидери умело подчиняват на своите интереси надеждите за справедливост и по-добър живот на милиони мюсюлмани.

В качеството на външен противник първоначално се определят САЩ и Израел, по-късно цялата евро-атлантическа цивилизация, а в определени моменти и всички страни, с които мюсюлманският свят има конфликти – включително Индия и Русия. В качеството на вътрешен противник фундаменталистите разглеждат *продажното ръководство* на ислямските държави, носители на светски идеи.

Част от теориите, разискващи причините за възникване на тероризма, може да се определят като *военни* – тези, които доказват връзката на тероризма с войната. Една от разработките с такъв характер е на Евгений Меснер¹. Концепцията му за *метежово войните* доказва, че през ХХ в. войната постепенно се е предала с метежите и се е създала нова форма на въоръжен конфликт, която се нарича метежова война. В нея воюващи са не толкова армиите, колкото народните движения. Според Меснер в метежовата война ще се воюва не на фронтовата линия, а по цялата повърхност на територията на противниците, защото зад въоръжения фронт ще възникнат политически, социални и икономически фронтове, ще се воюва не на двумерна повърхност, както в

¹ Евгений Меснер (1891–1974) – руски военен и военен теоретик. Въвежда понятието *метежова война*. – Б.р.

миналото, не в триизмерното пространство, както е от момента на възникване на военната авиация, а в четвъртото измерение, т.е. в психиката на воюващите народи.

Не може да се отрече, че теорията на Меснер до голяма степен се отнася и до тероризма. Първо, по отношение на воденето на бойни действия по цялата територия на противника. Терористичните организации винаги се стремят да разширяват колкото е възможно повече площта, върху която действат. Терористичните атаки и въоръжените сблъсъци с терористи се провеждат, без да се вземат предвид държавните граници. Често срещано явление е терористични актове на една организация да се извършват на територията на две, три и повече държави. Не са изключени случаи, когато един терористичен инцидент, започнал в една държава, последователно се пренася в две и повече страни – използва се ефектът на доминото. Това е особено характерно за случаите с отвлечане на самолети.

Второ, по отношение на четириизмерното пространство на бойните действия. Действително, още при избора на цел на нападението може да се забележи стремеж към оказване на психологическо въздействие. Затова за терористите е нормално да се атакуват възможно най-беззащитни хора – на автобусни спирки, в самолети, в болници, в училища. С това се цели пречупване на волята за борба, въздействие върху широки слоеве от населението с идеята недоволството му да се пренесе върху правителствата. След това правителствата, от своя страна, да отстъпят от позициите си и по този начин косвено да се постигнат целите на терористичните организации.

В рамките на военните мотиви за възникване на тероризма следва да се обърне внимание на опита на някои държави да го използват като форма на неконвенционална война.

Съществуват мнения, че специалните служби на редица ислямски държави поддържат тесни връзки с терористични организации и ги ползват като изпълнители на разузнавателни, диверсионни и други военни операции срещу противникови държави. Такива твърдения поддържат официални и неофициални

кръгове на Индия спрямо Пакистан, на САЩ спрямо Сирия и Судан, на Русия спрямо Турция и някои арабски държави и др. Следва да се отбележи, че не са лишени от основания. Например анализът на терористичната офанзива на спонсорираните от арабски държави чеченски и други кавказки уахабитски¹ организации показва стремеж да се блокират маршрутите за транспортиране на нефт от басейна на Каспийско море. Това е в интерес на страните от Персийския залив, които са заинтересувани да няма алтернатива за доставяните от тях енергийни източници към Европа.

В рамките на някои войни и въоръжени конфликти широко се използват терористични методи, обикновено от по-слабата във военно отношение страна. Например във въоръжения конфликт между Израел и палестинците последните често провеждат акции с терористичен характер. Причината е, че това е евтин и същевременно ефективен начин за поразяване на противника. Под противник обаче разбираме не само армията и полицията на Израел, а и цялото гражданско население. Следвайки тази постановка, един атентатор самоубиец може да лиши от живот и да осакати десетки граждани – нещо, което не може да се случи на бойното поле, най-вече заради информационното и технологичното превъзходство на израелската армия.

Доказателство за наличието на военни мотиви в тероризма е фактът, че най-дълго съществуващите и най-активни терористични организации са от районите на военни конфликти – Близкия и Средния Изток, Северен Кавказ.

Всяка от теориите за възникването на тероризма е подплатена със солидни доказателства. Тероризмът е сложно явление и поради разностранните теории за възникването му. Те са ком-

¹ Уахабизмът е ултраконсервативно реформаторско движение в сунитския ислям от XVIII в. и доминираща форма на исляма на Арабския полуостров (най-вече Саудитска Арабия и Катар), малки части от Африка и Западен Ирак. Религиозно движение на ислямски фундаментализъм, търсещо да се върне към ранните основополагащи източници на исляма – Корана и хадисите. – Б.р.

плексни и включват както политически, така и социални, психологически, икономически и военни условия.

Ако трябва да се потърси връзка между различните теории за възникване на тероризма, тя би изглеждала така: нарастващо население – намаляващи ресурси – борба за ресурси – насилие – тероризъм.

Световното население расте с бързи темпове. Ресурсите намаляват. Особено осезаем е недостигът на енергийни и водни ресурси. Нарастването на населението е под форма на демографски взрив в страни, които имат ограничени или бързо намаляващи ресурси – енергия, вода, земя. Логични е провокирането на кризи и конфликти, в чиято основа е борбата за ресурси. Кризите и конфликтите съдържат различни форми на насилие: бунтове, безредици, метежи, въстания, междудържавни, граждански, партизански войни и – не на последно място – тероризъм.

Всяка форма на насилие, включително тероризмът, се обосновава с някаква идеология. Тя може да бъде с политически, социален, етнически, религиозен или друг характер, но е предназначена да прикрие осъзнат или инстинктивен стремеж към власт над ресурси.

3. Типология на тероризма

ПРИ ИЗСЛЕДВАНЕТО НА сложни социално-политически явления, каквото е тероризмът, е нормално разграничаването на много видове, които се характеризират с присъщи за всеки от тях цели, мотивация, организационни структури, използвани сили и средства и други особености. Научните класификации са необходимата предпоставка за създаването на система от мерки за борба с тероризма.

Като критерии за разграничаване на видовете тероризъм се използват: идейно-политически основи; територия, на която действат терористичните организации; характер на прилаганите средства.

Според идейно-политическите основи тероризмът може да се подразделя на идеологически, националистически (етнически) и религиозен (клерикално-политически).

Идеологическият тероризъм се дели на дясноекстремистки и лявоекстремистки. Някои изследователи определят тези разновидности терористична дейност като *социален* тероризъм.¹ Основание за това са издиганите от този вид терористични организации идеи за социално преустройство на света.

Дясноекстремисткият тероризъм се базира на идейно-политически възгледи, които отричат демократичната система на държавите, политическия либерализъм, правовата държава. Често се основава на фашистка и неофашистка идеология. Към този вид тероризъм се отнасят и организации с расистка, антисемитска и националистическа идеология. Характеризира се с ярко изразено политическо насилие, антисемитизъм, расизъм, масовост на жертвите, ограничена динамика във времето. Представители на дясноекстремисткия тероризъм са организациите „Федерация за национално и европейско действие“ – Франция, „Италианско социално движение“ – Италия, „Сивите вълци“ – Турция „Ескадрони на смъртта“, действащи в Салвадор, Бразилия, Колумбия, Аржентина и др.

Дясноекстремисткият тероризъм се активизира при възможност либерални и леви сили да вземат политическата власт.

Лявоекстремисткият тероризъм се основава на псевдореволюционна, марксистка, маоистка, анархистка идеология. Насочен е към насилствена промяна на капиталистическата система. Стратегиата на лявоекстремистките организации е да формират революционна ситуация (*управляващите не могат, а управляваните не искат*) и масови акции на населението. Характерните черти на лявоекстремисткия тероризъм са елитен състав (почти изцяло от слоевете на интелигенцията), здрави, дълбоко вкоренени структури, дългосрочни програми, гръмки, революционни фрази.

¹ Авдеев, Ю., Типология терроризма. – В: Современный терроризм: состояние и перспективы. Москва, 2000, с. 56.

Най-характерни представители на лявоекстремисткия тероризъм са „Фракция Червена армия“ (РАФ), действала до 1992 г.; „Антиимпериалистическо ядро за съпротива на името на Надя Шебадах“ – Германия; „Червените бригади“ – Италия; „Пряко действие“ – Франция; „Революционни ядра“ – Германия; „17 ноември“ – Гърция; „Сияйна пътека“ и „Тупак Амару“ – Перу.

Сред лявоекстремистките терористични организации съществува тенденция към интернационализиране, а в Латинска Америка – към преминаване в стадий на партизанска война. Обекти на техните терористични актове са представители на ръководния политически елит, военни, представители на съдебната власт.

Левият тероризъм се активизира при възникване на вътрешнополитически и социално-икономически кризи.

Националистическият (етническият) тероризъм е мотивиран от действително или мнимо нарушаване на правата и интересите на отделни нации и етноси. По същество това са политически цели чрез насилствено изменение на съществуващия конституционен строй, държавното устройство на страната, правния статус на съществуващите държавни или административно-териториални граници.

Този тероризъм се нарича още сепаратистки. Характеризира се с висока устойчивост, сравнително широка подкрепа от населението, стремящо се към независимост. Много често в резултат на разрастване на терористичната дейност се създават военизирани структури, обявява се *националноосвободителна* война, която включва етническо прочистване, геноцид, нарушаване правата на други народи, живеещи на същата територия.

Основни сепаратистки организации, действали или действащи в Европа, са: ИРА („Ирландска републиканска армия“) – Великобритания; ETA – Испания; „Фронт за освобождение на Корсика“ – Франция; и други – в Белгия, Италия, Русия, Турция, Югославия, САЩ. Забелязва се тенденция към разрастване на този вид тероризъм.

В рамките на сепаратисткия тероризъм може да се постави и контрасепаратисткия тероризъм. Неговите представители се

противопоставят на действията на сепаратистки организации. Той възниква спорадично, обикновено в отговор на повишена активност на сепаратистки организации.

Религиозно-политическият (клерикално-политическият) тероризъм е клас, в който съществуват няколко вида: мюсюлманско-сунитски, мюсюлманско-шиитски, националистическо-религиозен, сектантски, християнски религиозно-политически, еврейски-религиознополитически.

Този тип тероризъм възниква като принципно несъгласие с господстващите норми и отношения (в рамките на отделна държава или в света). Може да се каже, че представители на всяка религия прибягват до терористични методи в борбата за устояване или налагане на определени религиозно-политически норми. За най-опасни се смятат структури, които действат на основата на ислямския фундаментализъм, а те наброяват повече от 150 и действат в над 100 държави. Особеност на това направление на тероризма е наличието на значителна социална база в ислямските територии и в страните със значително мюсюлманско население. Най-известните фундаменталистски организации са „Ал Кайда“, „Мюсюлманско братство“ и „Ал джихад ал ислами“.

Според характера на използваните средства тероризмът се класифицира като традиционен и технологичен.

Традиционният тероризъм се характеризира с прилагане на насилие за постигане на политически цели с използване на обичайни средства за поразяване – хладно и огнестрелно оръжие, взривни вещества и др.

Към технологичния тероризъм се отнасят акции, в които се прилагат средства за поразяване на базата на информационни системи и мрежи, радиоактивни материали, отровни вещества, химически вещества, биологични оръжия и др.

Високата опасност при технологичния тероризъм е способността му да нанася масови поражения върху хората и материалната среда на голямо пространство. При това въздействие могат да настъпят разрушителни последици с регионален и глобален характер.

Подвидове на технологичния тероризъм са информационния (кибер) тероризъм, ядреният тероризъм, химическият тероризъм и биологичният тероризъм.

Ядреният тероризъм се определя като най-опасен. Съществуват редица благоприятни фактори за разпространяването му. Такива са: значителното разширяване на географията на ядреното оръжие; увеличаването на числеността на ядрените обекти (атомни електроцентрали, заводи за преработване на ядрени материали, места за добив на уран и др.); контрабанда на радиоактивни материали; засиляването на транспортирането на радиоактивни материали по целия свят, широкото разпространяване на научни знания по въпросите на оръжията за масово поразяване и ядрените технологии. Тези фактори създават благоприятни условия за терористични групи да провеждат акции по снабдяване с ядрени материали и други компоненти, които да послужат за създаване на ядрени заряди. Възможни са и акции срещу военни и граждански ядрени обекти.

Химичният и биологичният тероризъм се оценяват като разновидности, за които, както при ядрения, съществуват благоприятни условия за развитие.

В зависимост от територията, на която действа, тероризмът се класифицира като вътрешен и международен. Вътрешният тероризъм ограничава действието си до територията на една държава, провежда се от граждани на една страна срещу граждани на същата страна. Международният тероризъм обхваща структури, които организират терористични актове на територията на две или повече страни, включва граждани на различни държави, формира се в резултат на идеологическо и/или религиозно въздействие.

Като представител на международния тероризъм може да се посочи организацията „Мюсюлманско братство“. Към настоящия момент съществуват около 100 терористични организации, които поддържат постоянни контакти, обменят информация и финансови средства.¹

¹ Крайнев, А. Тероризмът през 1996 г. – Зарубежное военное обозрение, 1997, №6.

В рамките на този клас, в зависимост от географските райони или националната принадлежност на членовете на терористичните формирования, тероризмът често се определя като арабски, ирландски, сикхски, чеченски и т.н.

- *Въздушен тероризъм* – известен още като *въздушно пиратство*. Този вид тероризъм е най-масово практикуван през втората половина на XX в. Характерни за въздушния тероризъм са противозаконното отнемане (овладяване на въздухоплавателни средства), вземането на заложници, поставяне на условия, често пъти – взривяване на самолети, а в съвременни условия – превръщане на самолетите в „пилотируеми бомби“ (САЩ – 11.09.2001 г.). Последиците от актовете на въздушния тероризъм са огромни.
- *Морски тероризъм* – известен и като „морско пиратство“ – един от най-старите видове тероризъм. Изразява се в нападения и овладяване на морски съдове и насилие върху екипажите и пътниците. Често пъти включва и унищожаване (потопяване) на съдовете. В миналото и до днес морският тероризъм се проявява и като форма на държавен тероризъм.
- *Сухопътен (транспортен) тероризъм* – негови обекти са транспортни средства (автомобили, автобуси, влакове и др.)
- *Подземен тероризъм* – подземният тероризъм е нов вид действие на противостоящи сили, дефиниран от службите за сигурност и противодействие на тероризма в Израел.

Основанието за това е откритата под ивицата Газа мащабна мрежа от тунели, в която оперират въоръжените отряди на ХАМАС. Освен за осигуряване на мобилност тунелите са използвани и за съхраняване на голямо количество боеприпаси.

Необходимостта от адекватен отговор принуждава израелските сили за сигурност да планират и осъществят антитерористична операция в самата подземна мрежа. Това от своя страна дава началото на т.нар. подземни операции.

На 7.07.2014 г. израелските сили започват мащабна операция „Неразрушима скала“ в отговор на масиран ракетен обстрел

по израелските територии. Операцията предвижда нанасяне на въздушни удари по обекти на палестинската съпротива. Ефективно действат и израелските противоракетни комплекси „Железен купол“. На 15.07.2014 г. израелското командване достига до извода, че целите на операцията са постигнати и предлага на лидерите на ХАМАС споразумение за прекратяване на огъня. Въпреки отправеното предложение през нощта на 16.07.2014 г. тринайсет палестински бойци с израелски бойни униформи използват изградената подземна мрежа и извършват опит да проникнат на израелска територия – с цел извършване на масови убийства и вземане на заложници.

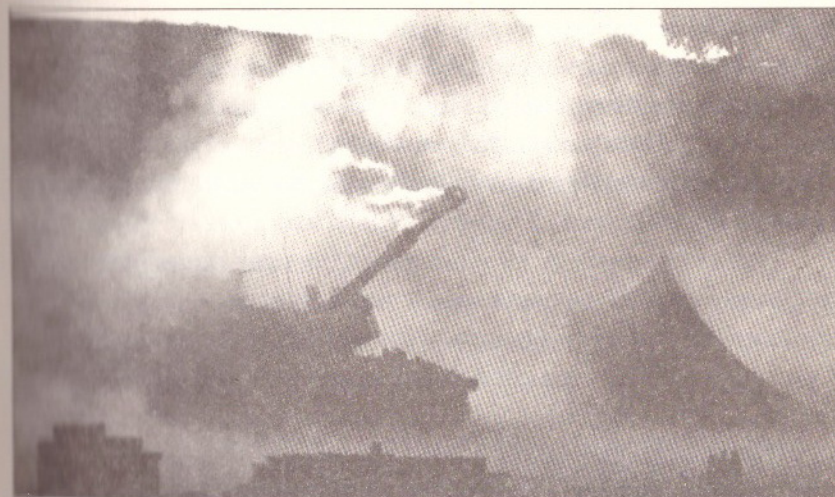
Сам по себе си този факт потвърждава тезата, че терористите използват неконвенционални подходи за действие и не спазват установените правила на класическите въоръжени конфликти. Това е допълнителен довод в подкрепа на правилото да не се преговаря с терористи.

Намеренията на терористите са разкрити и след бърза контра-терористична операция в подземната мрежа те са елиминирани.

В същото време по данни на израелските разузнавателни служби МОСАД ХАМАС планира извършването на масиран пробив на израелската граница чрез използването на изградената подземна мрежа. Нападението е планирано за края на септември – по време на еврейската нова година. Планирано е стотици добре въоръжени палестински бойци да проникнат в десет подземни тунела и да извършат масово клане в приграничните израелски поселения. Изходите на тунелите се намират под детски градини, търговски комплекси и обществени места в планираните за атака райони.

Сдобивайки се с тази информация, израелските власти стигат до извода, че възможността за проникване на терористи посредством подземната мрежа се явява една от най-сериозните заплахи за националната сигурност. Пред тази заплаха отстъпват даже и постоянните ракетни обстрели от палестинските територии.

В отговор израелските власти започват нанасянето на огнени удари по палестинските територии (сн. 1).

Сн. 1. Израелска гаубица нанася удар по цели в сектора Газа, 16.07.2014 г. Снимка: Atef Safadi / EPA / ИТАР-ТАСС

На 17.07.2014 г. израелското правителство нарежда изпълнението на сухопътната фаза на операция „Неразрушима скала“. Основната цел на операцията е прочистването на подземната мрежа от тунели. В операцията вземат участие около 100 хил. израелски военнослужещи. На 18.07.2014 г., под прикритието на авиацията и артилерията, те навлизат в ивицата Газа. На палестинска територия е открит цял подземен град, който впечатлява даже опитните израелски военни, а експертите в сферата на сигурността достигат до единното мнение, че може да се обособи нов вид тероризъм – подземен тероризъм. Освен това израелските военни се натъкват на голям брой подготвени за взривяване и оборудвани с мини обекти. По данни от ген. Мики Еделшайн – командващ на израелските сили в Газа – само на една от улиците в Газа са открити мини в 19 от 28 проверени сгради.

Още при овладяването на ивицата Газа през 2007 г. ХАМАС пристъпва към изграждането на цяла мрежа от подземни, добре укрепени бункери. Те служат за командни пунктове и са свързани с множество тунели, чиито изходи са в жилищните квартали

на Газа. По мнение на военни специалисти строителството на един такъв тунел отнема около 2–3 години, а цената му надхвърля няколко милиона долара. Това поставя въпроса за необходимостта от фокусиране върху разузнавателната дейност в тази насока и откриване на източниците, които финансират терористичните организации.

Тунелите могат да се класифицират като *настъпателни* и *отбранителни*. *Настъпателните* тунели са предназначени за проникване на територията на противника, а *отбранителните* – за съхранение на оръжие и боеприпаси и укриване на командването. Изградената подземна мрежа позволява висока маневреност и използването на ефекта на изненадата.

Сн. 2. Израелски военнотружец в тунел, изграден от палестинската съпротива, 25.07.2014 г.

Снимка: Jack Guez / EPA / ИТАР-ТАСС

Изграждането на тунели обикновено започва на прикрито място, което е труднодостъпно или не буди съмнение. Това могат да бъдат мазета на жилищни постройки, подземия на об-

ществени сгради (болници, училища, религиозни храмове и др.). Входът на тунела представлява вертикална яма с дълбочина до 20–30 м (сн. 3). Вследствие под земята се изгражда сложна мрежа от разклонения на тунели и проходи с изходи на различни места. По разказ на офицер, участник в операцията, при опит за задимяване на тунелите дим е започнал да излиза от почти всяка външна постройка.

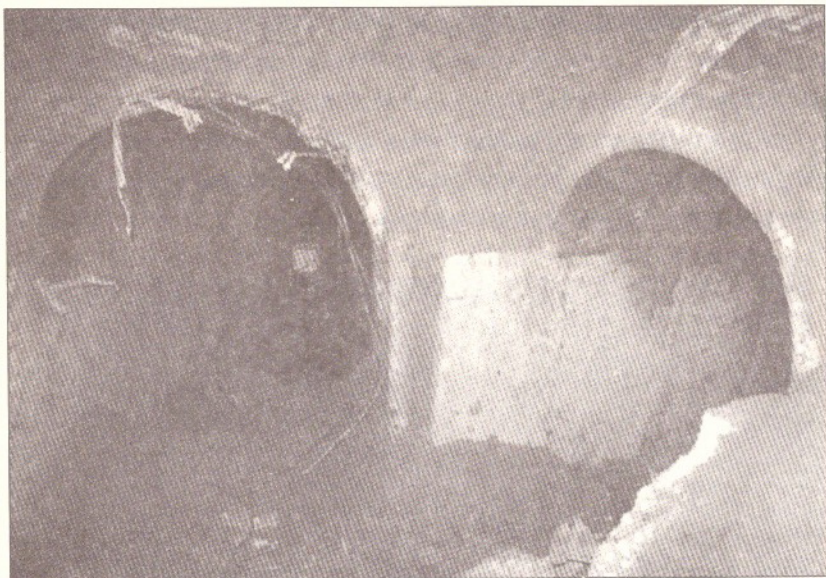
В тунелите се изграждат складови помещения, в които се съхраняват оръжие, боеприпаси, продоволствия – на практика всичко, което е нужно за живот под земята.

Сн. 3. Вход на разрушен тунел, съединяващ ивицата Газа и Израел, открит на 5.08.2014 г. Снимка: Abed Rahim Khatib / Pacific Press / LightRocket / Getty Images / Fotobank.ru

Палестинците прокопават настъпателните тунели в посока на границата с Израел като преодоляват стотици метри, за да достигнат израелска територия. Както споменах, изходите на настъпателните тунели обикновено са под или в близост до граждански обекти или обществени места, където се събират много хора (сн. 4).

В хода на операцията в тунелите са открити и мотоциклети. Предполага се, че тяхното предназначение е да осигурят оперативен простор и излаз на пътната мрежа в Израел.

Сн. 4. Вътрешността на тунелите, 21.03.2014 г.
Снимка: Israel Defence Forces / EPA / ИТАР-ТАСС

В анализа на действията на палестинците и използването на подземната инфраструктура се отличават доста сходства с примери от историята. Такива са Солунските атентати, извършени в периода 15–17 април (стар стил; 28–30 април нов стил) 1903 г. в Солун. Те са организирани от група български ученици от Солунската българска мъжка гимназия – анархо-терористи, известни в историята като *гемиджии*. Атентаторите целят да засегнат финансовите и икономическите интереси на западните държави в Османската империя и да ги принудят да действат в защита на българското население в Македония. Взривени са сградата на „Отоман банк“ и френският кораб „Гвадалкивир“. Прекъснато е осветлението на града. Повечето от атентаторите загиват, след като няколко дена водят боеве по улиците на града.

Към днешна дата свидетелство за използването и изграждането на подземната инфраструктура за терористични цели е откритата подземна мрежа от тунели под град Синджар¹. Мрежата се състои от 30 и 40 тунела под града. Бойците на Ислямска държава изкопават тези тунели, за да се крият по време на въздушните удари и да имат възможност за свободно движение. Освен това там се съхраняват оръжия и експлозиви. Дължините на два от тунелите са по няколкостотин метра. Всеки започва и завършва в изоставени къщи. Тунелите са тесни, но достатъчно високи, за да поберат възрастен човек в цял ръст. В някои части те приличат на бункери, в които са намерени екземпляри на Корана, одеяла и възглавници.

Смята се, че Ислямска държава копае тунели под териториите, които владее – в Сирия и Ирак. Работата по тунелите е започнала доста преди началото на въздушните удари от коалицията срещу терористичната група през 2015 година.

Тези свидетелства, както и очевидните сходства в подхода на действие и начина на използване на подземната структура, говорят, че терористите планират и осъществяват своята дейност целенасочено и последователно, като се фокусират върху предварително и детайлно анализирани критични точки и центрове на тежест на обществената система. и в частност – върху системи за сигурност. Освен това анализът категорично опровергава налаганата дълго време теза за ниската образованост и слаба подготовка на терористите. Нещо повече – сходствата в подходите, използвани преди повече от сто години и сега, говорят за детайлно изучаване и използване на поуките от практиката, натрупан боен опит, планиране, базирано на ефекта – все принципи, използвани в планирането на операциите от конвенционалните въоръжени сили и силите за сигурност.

¹ Град в Ирак. Синджар пада под обсадата на ИДИЛ през август 2014 г. Огромна част от мъжкото му население е избита, а жените са взети за робини. Синджар е освободен през ноември 2015 г. – Б.р.

Психология на тероризма

Много е трудно да се създаде социално-психологическият модел на *типичния* терорист, да се определят причините и механизмите, които превръщат нормалния човек в член на терористична група.

В психологията съществуват различни теории и модели за психологически анализ на личността, затова днес е общоприет възгледът, че динамиката (скоростта) на психичното развитие на човека не е равномерна. Т.е. в еднакви по продължителност периоди от време промените в психиката са различни по големина.

Това означава, че психичното развитие преминава през кратки времеви интервали, в които промените в психиката са относително големи (появяват се нови компоненти), но също и през продължителни интервали от време, в които психиката е относително устойчива (промените са количествени и се състоят в промяна на степента на проявление на вече съществуващи нейни качества). Т.е. качествата на психиката и нейните възможности се променят стъпаловидно.

Най-често цитираните периодизации на психичното развитие в голяма степен противоречат една на друга. Освен това за всяка от тях са изказани сериозни, аргументирани съмнения.

Възрастовата периодизация на Жан Пиаже¹ е изградена върху появата на нови качества на мисленето: поява на конкрет-

¹ Жан Пиаже (1896–1980) е швейцарски биолог, психолог, логик и философ. Известен е с теорията си за етапите в развитието на детето.
– Б.р.

ни умствени операции, поява на формални умствени операции и т.н.

Възрастовата периодизация на Зигмунд Фройд е изградена върху появата на нови характеристики на емоциите (промяна на телесна зона, предизвикваща сексуално удоволствие): орален етап, анален стадий, фаличен стадий и т.н.

Възрастовата периодизация на Ерик Ериксон е изградена върху появата на качества на психиката, регулиращи съвместното поведение с други хора: доверие, самостоятелност (автономност), инициативност, трудолюбие, изпълняване на определена роля в съвместната дейност (егоидентичност), интимност, продуктивност в съвместната дейност и т.н.

Човекът е обект на изследване на много науки, но всяка наука си има запазен периметър и изследва човека от уникален ъгъл. Именно този запазен периметър се нарича предмет на науката. Социалната психология изследва човека откъм психическите свойства, процеси и състояния, като за нейните цели човекът трябва да се намира във взаимодействие с други хора. Този дял на психологията се интересува от мотивите, които детерминират груповото поведение на хората, т.е. от социалната мотивация. Социалната психология се занимава с възприемането (перцепцията) на социалните обекти (човек, социална група, социални институции, цялото общество). Тя се интересува от психичните механизми и ефекти, които се разгръщат при взаимодействието в групата; от вътрешната групова динамика; от междуличностните отношения в групата; от отношенията между ръководителите в групата, от лидерството и т.н. За разлика от социологията, която се занимава с големите социални общности, социалната психология се занимава с малките социални общности, към които се отнасят и терористичните групи.

От гледна точка на личността в социума тя е длъжна да изпълнява определени социални роли. Всяка роля е набор от реализиращи се качества на отделния човек, имащи отношение към другите членове на социалната група в дадена социална ситуация. От гледна точка на социума социалната роля на личността

е сбор от норми в поведението на човек с даден социален статус. И двете гледни точки водят до тезата, че социалните роли са социалнопсихологически характеристики на личността. Всички социални качества, способности, прилагателни, свойства, особености, характеристики са детерминирани от различни фактори: гени, обстоятелства, опит, ситуативност. Тези условия определят и социалните роли, които играе личността в социалния свят.

Централно място в психологията заема и въпросът за идентичността. Самоотъждествяването – „Аз съм аз“ – има два основни аспекта:

1) Личностната идентичност

ТЯ ПРЕДСТАВЛЯВА САМООПРЕДЕЛЯНЕ чрез собствените качества: физически, волеви, интелектуални, емоционални. При социалната идентичност личността се самоопределя чрез принадлежността си към реални и виртуални социални общности. Формирането на идентичността според Ерик Ериксън е изключително продължителен период, обикновено в младостта. Тогава се появява с пълна сила стремежът към социална идентичност, включващ самооценяването и самоосъзнаването на самия себе си като част от социума, респективно като член на определени социални групи.

Известният тест на Т. Макпартланд и Брадли М. Кун¹ за личностно идентифициране включва различни показатели от социалната сфера. А самите изследвания показват, че отговорът на въпроса „Кой съм аз?“ или „Какво съм аз?“ се стреми по-скоро принадлежност към различни групи, отколкото към разбор на собствените психични качества.

¹ Томас Макпартланд и Манфърд Кун – създатели на теста „20 твърдения“ (тест за личностна самооценка). – Б.р.

2) Социалната идентичност

ТОЗИ ВИД ИДЕНТИЧНОСТ е множествена, тъй като в един конкретен момент човек се чувства член на различни групи. Идентифицирайки се социално, той се включва не само в опозицията „аз – другите“, но и в ред социални бинарни опозиции: „ние – те“, „подобни на нас – различни от нас“, „наши – техни“.

Хората вземат решения както по маловажни, така и по съществени проблеми, свързани със социалните ситуации, които влияят върху поведението им. В тези решения ратиото у човека надделява; човешкото познание е напълно рационално; всеки индивид се стреми да прави всичко възможно, за да е прав и да има правилни мнения и убеждения. Хората винаги се опитват да проумеят собствения си социален свят и да го направят по-добър.

Може да се направят изводите, че човекът е социално животно и живее в среда, наситена с послания и предоставяща множество различни решения. Невъзможно е човек да обмисли задълбочено всяка попаднала му информация и всяко решение, което трябва да се вземе. Затова, когато е възможно, процедурата за вземане на решение се съкращава, като винаги се прави опит за съхранение на когнитивната енергия.

Като се имат предвид ограничените способности за преработване на информация, стремежът е да се възприемат стратегии, които опростяват сложните проблеми и често другите хора се преценяват на базата на стереотипи и предразсъдъци.

Тълкуването на социалните събития обикновено зависи от това, за което се мисли в момента, както и от убежденията и категориите, които нормално се използват, за да се разбере нещо. Категориите, в които интерпретираме света, зависят и от индивидуалните характеристики: ако е оптимист, човек гледа света през розови очила, а ако е песимист – го вижда в черни краски. Тълкуването зависи и от това, което в момента е на преден план. Разбра се, в индивида може да се предизвика определено тълкуване чрез създаване на пренастройване – процедура, основана на представата, че идеи, на които човек се е натъкнал не-

отдавна или които често „пуска“ в действие, по-лесно му идват наум и следователно ще се използват за тълкуване на социалните събития.

Терминологичното словосъчетание социално-психологически модел може да бъде разгледано в две посоки:

- социално положение на членовете на терористичните организации;
- психологически модел на поведение на членовете на терористичните организации.

Ако разгледаме социалния статус на терористите, ще установим, че някои от тях имат много добро материално положение, а други са живели в хронична бедност.

По отношение на произхода си членовете на терористичните организации също се различават – някои са представители на висшето общество в родината си, а други произлизат от победни социални прослойки.

По отношение на социализацията на членовете на терористичните организации в обществото данните са противоречиви – някои са били добре интегрирани в западното общество, други са се чувствали отритнати от него.

1. Психологически характеристики, формиращи от социалното положение в обществото, етноса и региона

СПОРЕД Д-Р М. Байрактаров в „Информационно-аналитичната дейност в системите за сигурност“¹: „Основният състав в терористичните организации и групи произхожда както от основния

¹ Байрактаров, М., Информационно-аналитичната дейност в системите за сигурност. Център за изучаване на рисковете и сигурността към НБУ, С, 2009.

етнос в държави с официално приета, етатизирана мюсюлманска религия, която генерира правните норми (Иран), така и от държави, в които религията или е издигната до нивото на всеобщо възприет мироглед, или исторически е прониквала дълбоко в социалната психика и бита на болшинството от населението (в Близкия и Средния Изток, Африка и Азия). По този начин в „Хамас“, „Хизбула“, „Ал Кайда“, „Въоръжени ислямски групи“, „Ал джихад ал ислами“, „Мюсюлманско братство“ и в други организации, като силови структури на радикалните ислямисти, претендиращи за регионално или глобално господство, се наблюдават както хомогенност на етнически състав, идеологически заряд, насоченост и мотивация за извършване на конкретни терористични актове, така и известно разнообразие на тези качествени характеристики. Но основното свързващо звено остават резултатите от мюсюлманското възпитание и ислямисткото въздействие върху личността, които обуславят интеграцията в терористичната организация и изолират индивида от контакти в среди, които съдържат предимно светски елементи.“

Терорът притежава определени характеристики – като начин на живот и дейност, той изцяло обхваща индивидуалната психика на терористите и ги подчинява на себе си. Членството в терористична организация, която по своята същност представлява фундаментализирана религиозно-политическа организация с високо ниво на вътрешна дисциплина, съответна идеология и нравствени норми, повлияни от религиозни догми, налага извършването на действия по добре изготвен план и стриктно изпълнение на решенията на ръководителите.

Съвременните терористи произлизат от различни социални прослойки, следователно социалният и жизненият им статус е различен. За да се насочи към тероризма като жизнена идеология, човек трябва да притежава определени личностни черти, да има формирани в себе си определени доминантни качества на характера и темперамента, които да го мотивират да се насочи към терористична дейност и да обуславят влизането му в терористична групировка.

2. Психологическа характеристика на терориста, формирана според качествата на характера и темперамента му

СПОРЕД Б. ГАНЧЕВСКИ¹: „Има основания да се предполага, че качествата на личността на терориста са сходни с тези, които отличават привържениците на религиозните култове и секти.“

Сериозните изменения, които настъпват в личността, подчиняваща се на определен култ, се свързват с отказа от определена нормативна социална група, отричане на обществото, в което е живял, и воденето на тайно съществуване (т.е. намиране на референтна група).

В терористичните организации процентът на агресивните параноиди е голям. Техните членове са склонни към:

- Индивидуализъм и егоцентризъм, водещи до отхвърляне на общоприети правила и норми на живот.
- Неспособност за системна и последователна мисъл; преувеличаване значението на очаквания резултат от терористичния акт.
- Жестокост и немотивирана агресия към околните; безразличие към съдбата на невинни хора.
- Слаби социални връзки, слабо вграждане в обществото и сляпа вяра в провежданата политика на терористичната организация, в която членуват.
- Склонност към самовлюбеност, авантюризъм и силни усещания.
- Системно наблюдение на сцени на насилие и презрително отношение към смъртта.

Това се обяснява с феномена, че човек изпитва потребност да причислява едни хора към съюзниците си, а други – към враговете си. Тази потребност е резултат от усилията за защита на чувството за самоидентичност.

¹ Ганчевски, Б., Психодиагностика на криминалното поведение. „Албатрос“, С., 2011.

Не е изненадващ и фактът, че ислямските терористи (камикадзета) на Осам бин Ладен поддържат бойния си дух чрез налагане на заплахата за *преродения Сатана* – например в САЩ. Джон Лок развива понятието *егоизъм на преследвания жертвата*. Това понятие означава липса на състрадание към жертвата даже ако нейните болки превишават нивото на страданията, които изпитва преследваният или свързаните с него терористи. В егоизма на терориста е възможно да се крие и обяснението защо при ужасните терористични актове (като този в Ню Йорк) те могат да ги извършват толкова хладнокръвно, предумишлено и отчетливо.

Следователно общите черти между терористите е еднакво силната им необходимост да се включат в група с подобни лица, свързани с проблемите на самоидентификацията. Преди да стане терорист, човек преминава през апатия и други форми на социална дезадаптация.

Опит да формулира процеса на създаването на терориста в литературата прави от Е. Шоу, който достига до извода, че терористите са хора, които още от детството си имат проблеми със самооценката. Той определя четири фактора, които водят човек към тероризъм:

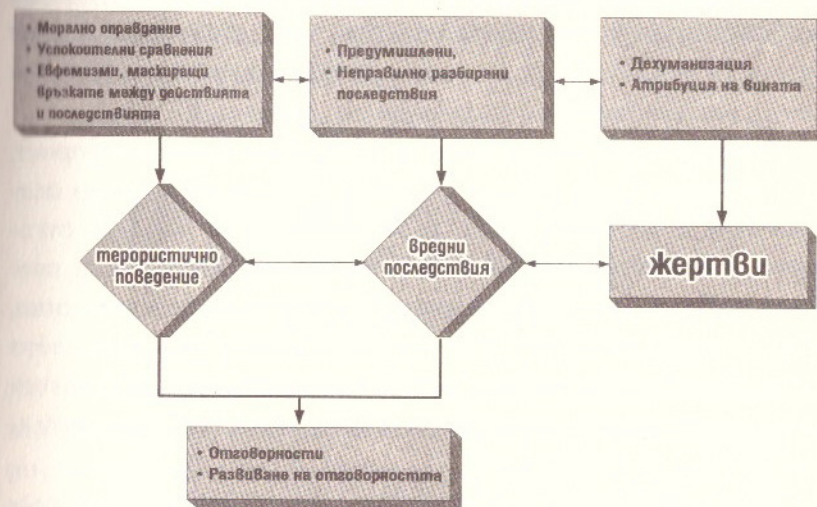
- ранна социализация;
- нарцистични нарушения;
- конфликтни ситуации, особено с полицията;
- лични връзки с членове на терористични организации.

За терориста напускането на организацията е свързано със загуба на идентичност. Напускането е практически невъзможно поради занижената самооценка и страх от авторитаризма. Всяко нападение над групата се възприема като нападение над самия себе си. Съответно всяка успешна акция увеличава груповата сплотеност.

Членовете на терористичните организации споделят идеологията ѝ, нямат съмнения кой е врагът, определен от лидера, готови са да нанесат удар върху него на всяка цена. Те внимателно

слушат проповедите на духовния си лидер за мишените на удара, методите за нападения и др.

В повечето случаи хората психологически се заставят да вярват, че тероризмът при определени обстоятелства е напълно допустим от морална гледна точка. Този процес на убеждение в литературата се описва като *освобождение от морална отговорност*. Описват се няколко механизма за оказване на влияние. Те могат да се онагледят в следната схема за освобождение от морална отговорност за терористично поведение:

Фиг. 5. Схема за освобождение от морална отговорност

В много случаи потенциалният терорист е дълбоко отдаден на идея, която е осъждана от обществото. С помощта на повтаряне на едни и същи съобщения се подчертават заплахите от наказание и се поляризират емоциите на терориста. Впоследствие морално се оправдават насилствените действия срещу невинни хора, доколкото те са необходими за съхранение на *свободата, Божията воля, джихадът*. Терористите се оправдават и с *принципа на контраста*, позволяващ промяната на възприятието спрямо престъпните действия, които те одобряват. Те утвърж-

дават терористичните действия (гарант за достойнството на терориста) като малки в сравнение с жестокостите, които им приписва условният им враг (бомбардировки, убийства на невинни граждани, предизвикване на епидемии и глад и др.). Заедно с това подчертават необходимостта от защита от външни заплахи и представят участието си в терористични актове като морална отговорност.

Терористите ползват т.нар. евфемизми, за да замаскират връзката между предполагаемите престъпни действия и техните последствия върху живите хора. Те не говорят, че заложената от тях бомба води до чудовищни убийства на невинни хора. Характеризират се като борци за свобода, длъжни да унищожават *враговете*, или *неверниците*, нанасяйки им „справедлив удар“.

Разбира се, метаморфозата на обикновен човек в терорист, т.е. в убиец, не става веднага. За нея се изисква интензивна психологична подготовка, която да го освободи от морална отговорност. В този процес терористът рядко осъзнава как се превръща в убиец. Тази трансформация се извършва безпроблемно, като се следват указанията от ръководството действия, след което се укрепват терористичните нагласи за сметка на някои когнитивни изкривявания, свързани с емоционалност и самооправдаване.

По подобен начин се е провеждала и подготовката на млади гръцки войници, които са се превръщали в жестоки палачи за своите съграждани, обвинени в измяна. Тяхната подготовка е протичала така: отначало новобранците наблюдавали убийствата и мъченията, после вземали участие в тях, а накрая активно изпълнявали поръчката, без да изпитват вина, разкаяние или състрадание към измъчваните и убитите. На същия принцип действат и репресиите, осъществявани от Сталин.

Методите за освобождаване от морална отговорност са описани в изследванията на С. Милграм. Те показват, че при определена психологическа подготовка, без конкретни мотиви, психически здрави хора могат да извършат престъпления срещу невинни хора.

Това е необходимо да се отчете в борбата с терористичните организации.

Членовете на терористичните организации споделят дадената идеология, нямат съмнение кой е врагът (той се определя от лидера) и са готови да нанесат удар върху него на всяка цена. Те внимателно слушат проповедите на духовния си лидер: за мишените на удара, за методите за нападение и др.

Психологическата характеристика на терориста и социалният модел на неговото поведение трябва да се превърнат в ключови фактори при определяне на средствата за борба срещу тероризма за всички държавни институции, които се занимават с антитерористична дейност.

3. Психологически характеристики, формиращи от семейната среда и възпитанието

ПО СВОЯТА СЪЩНОСТ тероризмът, макар и деструктивна, е човешка дейност и като такава се обуславя от определени потребности на личността. Влияние върху тероризма оказват и други фактори – като глобализацията, която е един от ключовите фактори за новото развитие на тероризма и за оформянето на социално-психологическия модел на терориста. Промените в социалната среда имат значително – положително или отрицателно – влияние върху изживяванията на личността и могат да мотивират определени членове на обществото да се присъединят към терористични групировки. Съществува обаче поведенчески модел, който повишава риска от подобна мотивация. Той е свързан с хората, с които детето прекарва живота си. Първите модели на социални и полови отношения, които човек вижда около себе си, са от бащата и майката. Ако в семейната среда детето не е възпитано да емпатизира с хората и да не цени човеш-

кия живот, това остава в него като модел на подражание. Социално-психологическото влияние на семейството върху формирането на личността е огромно. Членовете на терористичните организации често произхождат от семейства, в които един от родителите отсъства, или от семейства, в които авторитетните фигури на родителите нямат позитивна, структурираща роля. Сигурността и обичта са базови компоненти на детското развитие и тяхната липса води до проблеми в психичното развитие. Липсата на емоционална връзка с родителя обикновено се компенсира с помощта на идеологията, с фанатична преданост към идеите и лидерите. Затова вече порасналите личности, произлизащи от подобна среда, лесно се приобщават към терористични групировки. Очевидно е отрицателното влияние от непрекъснатата липса на близък човек. Катаклизмите в семейната среда създават комплекс от проблеми – особено при деца под 12-годишна възраст. Отношението на младежите към техните родители, както и социалната и религиозна среда, в която са се формирали като характер, са от изключително значение. Проблемите в общуването, както и фрустрацията в обществените взаимоотношения и социалните структури са причина за натрупването на враждебност и скрита агресия в личността. Те на свой ред предпоставят присъединяването на индивида към терористична организация.

Особено показателен в това отношение е авторитарният тип възпитание. Поведението на авторитарните родители включва строги ограничения и засилен контрол. Тези родители изискват от децата си да следват точно указанията, да уважават работата и усилията им. Авторитарният родител отказва да приеме идеите на своите деца, когато те не съвпадат с неговите. Той изисква подчинение и уважение, а това създава враждебност. Натрупаната и потисната враждебност към родителя би могла да излезе на повърхността под формата на агресия, тревожност, депресия и др. Тя може да тласне индивида да търси своята социална реализация в нова среда – например в терористична група.

Използването на физически наказания, контролирането на мисловния процес, честите обвинения, че са инати и непослушни, изграждат желание у децата да се откъснат от своята социална среда, от стандартното си обкръжение и да провокират близките си и приятелите си с рискови постъпки, респективно да приемат социалната роля на терориста. Авторитарното родителско поведение води до подчинение, унижение, изтощение и до отнемане на възможността на детето да поеме отговорност за собствените си действия. Децата на авторитарния тип родители се отличават със социална неадекватност. Те са тревожни, безинициативни. Твърдите и силови методи ги правят агресивни. Много често преживяват страхове, тъга, лесно раздразними са, стресирани, изпълнени с вина, недружелюбни.

Отношенията между този тип родители и техните деца се отличават като хладни или студени. Липсва съпричастност към това, което се случва с детето, родителите се съсредоточават върху контрола на поведението и използват механизма на принудата. Детето е безапелационен изпълнител на решенията, взети от родителя, затова впоследствие много лесно приема ролята на безапелационен изпълнител на заръките на ръководителя на терористичната организация, тъй като се чувства задължено към него. Независимостта на тези хора е напълно потисната и те често проявяват агресия, използват силови методи, враждебни са към останалите.

Преценките на хората, включително за тях самите, се влияят от начина, по който нещата се представят и описват в социалния контекст, който се характеризира със следните четири елемента: сравнението на алтернативи, мислите, породени от една ситуация, оформянето или представянето на едно решение и начинът, по който се представя информацията. Тези характеристики водят до формиране на основния принцип на социалното мислене: всяка преценка е относителна; начинът, по който мислим за даден човек или предмет зависи от заобикалящата го среда.

На базата на този принцип хората се научават да приемат и да се съобразяват не само със собствената си преценка за соци-

алните проблеми, но и да проявяват толерантност към мнението на своите опоненти.

Друг фактор, който оказва влияние върху поведението на човека като социално животно, са изградените стереотипи. Те организират и опростяват представата на хората за света.

Изграждането на тези стереотипи е неизбежно, тъй като в процеса на еволюцията е било необходимо бързо да се категоризират приятелите и враговете, членовете на враждебните или на приятелски настроените племена. В основата на нашето оцеляване стои фактът, че хората са генетично устроени да категоризират останалите – несъзнателно и незабавно – по етнос, възраст и пол. Дали съзнателно вярваме в тези стереотипи зависи до голяма степен от индивидуалните ни характеристики и от ситуациите, в които попадаме; но всички сме програмирани да мислим стереотипно.

Когато стереотипът се основава на опита и в общи линии е морално устойчив, той спомага за бързото справяне със сложни събития. Ако обаче ценностните ориенти, изградени от семейството, възпитанието и социалната среда, не са морално устойчиви, човек може да се окаже в ситуация на неправилно разчитане на определени модели на поведение и респективно да стане жертва на терористите и техния стремеж да вербуват все повече хора.

Другата важна предпоставка човек да стане терорист е свързана с чисто психологически фактори, т.е. с качествата на личността – потребността от власт, принадлежността, признанието и себerealизацията са безспорни мотиватори за членовете на терористични организации. Карл Роджърс¹ казва, че никой не познава по-добре проблемите на отделния човек от самия него.

Истината е, че между човек и неговата дейност не може да се постави знак за равенство; човек е повече от своята дейност, но е вярно и че човек обективира себе си, полага себе си в битието чрез дейността.

¹ Rogers, C., Client-centered Therapy: Its Current Practice, Implications and Theory. London, 1951. – Б.р.

4. Мотивация на индивида да стане терорист

В СВОЯТА ЛЕКЦИЯ „Психологически проекции на съвременния тероризъм“ доц. д-р Калин Гайдаров, директор на Института по психология към МВР, подчертава следното:

„Хората, които се ангажират с терористична дейност, най-често са социално маргинали. Независимо от причината и формата на маргинализацията, тези личности са неспособни да се адаптират към изискванията на социалните стандарти и за да могат да реализират интенциите на своето его, започват да търсят и да се включват в алтернативни активности, които имат социално-екстремистки характер.“

Включването в терористични общности е процес, който изисква определено време и преминава през различни етапи.

Членството в терористични групи изисква пълно отдаване и посвещаване на общата кауза. Самият процес на присъединяване към терористичната група представлява поетапно *напасване* на личност и идеологически фактори. Безспорни са две неща. На първо място е необходимо да има подходяща индивидуална констелация от черти на личността, а на второ – специфичен социален контекст. Тези две условия са взаимосвързани. Всъщност тяхната *среща* генерира диспозицията за терористични действия.

Генезисът на специфичната индивидуална констелация може да бъде разположен в три дименсии – емоции, социална комуникативност и аксиологичен филтър.

Психологическото противодействие на тероризма трябва да се разглежда като система от взаимосвързани активности, извършвани от специализирани институции – както от организациите за вътрешен ред и сигурност, така и от други държавни учреждения, а също и от неправителствения сектор. Психологическото противодействие на тероризма включва технологии и практики, насочени към превенция на терористичните актове, към противодействие на терористичния акт, както и поствентивни интервенции.“

Според Бърнард Бас, психолог, който предлага концептуални рамки за дискретно описване на човешката агресивност, има три скали за описване на човешката агресия: физически-вербална; активно-пасивна и пряко-косвена. Получават се осем възможни категории. Едната от тях – физическа-активна-пряка – е ориентирана към „нанасяне на удар с хладно оръжие върху друг човек; убиване или нараняване с огнестрелно оръжие“.

Друга възможна комбинация е физическа-активна-косвена. Тя е свързана с терористични актове – „поставяне на мини; убийства с цел унищожаване на врага“.

В своята публикация „Някои психологични аспекти на тероризма“ Любка Христова-Славова и Даниела Кузманова от Института по психология към МВР излагат, позовавайки се на Олшански¹, следните мотиви на терориста:

- меркантилни мотиви;
- идеологически мотиви;
- мотиви за промяна на света;
- мотив за власт над хората;
- мотиви на интереса и привлекателността на тероризма като необичайна сфера за реализация;
- приятелски мотиви;
- мотиви за самореализация.

Всеки индивид има потребност от личностна реализация. Той трябва да намери своето място в определена социална група и да задоволи нуждата си от идентичност. Социалните аутсайдери, които нямат конкретна професия или социална реализация, често се насочват към радикалния ислям и стават членове на терористични организации, защото там получават закрила от враждебната външна среда.

Липсата на адекватна социална реализация и невъзможността за изпълнение на желаната социална роля на терориста е формулирана по следния начин в публикацията „Някои психологични аспекти на тероризма“: „Терористът изпитва потреб-

¹ Олшанский, Д., Психология тероризма. Питер, 2002.

ност от включване в общност от лица със същите проблеми като него. Всички в общността са лишени от възможност за самоидентификация извън тази група. Поради тази причина те трудно се отказват от придобитата чрез организацията идентичност и приемат нападението срещу групата като нападение срещу самите тях. В този смисъл всяка външна атака увеличава сплотеността на членовете в групата.“

Човекът е социално животно и като такова има нужда да живее в група или организация, в която да намира съмишленици и поддръжници.

Книгата „Човекът – социално животно“¹ на Елиът Арънсън² интерпетира темата за въздействието на изключително важните социално-психологични събития и промени в обществото върху съзнанието на отделния индивид, който е свързан със социалната си среда. Тъкмо тази социална среда формира социално-психологическите проблеми на човека и може да го тласне към терористична организация.

Социално-психологическите ситуации, в които индивидът попада, формулират някои от основните принципи на социалното влияние и убеждаване и изясняват социално-психологическия модел на неговото поведение. Попадайки в конкретни социални ситуации, човек, който притежава определени качества, темперамент и личностни особености, решава да приеме убежденията и да стане член на терористична организация, като попада под социалното влияние на представители на терористични организации. Едно от следствията на факта, че човекът е „социално животно“, е това, че той живее в състояние на напрежение, разкъсан между ценностите, свързани с неговата индивидуалност, и ценностите, свързани с конформизма.

¹ Арънсън, Е., Човекът – социално животно. „Дамян Яков“, С., 2009. – Б.р.

² Елиът Арънсън (1932) е сред най-влиятелните психолози на XXI в. – Б.р.

Голямо влияние върху терориста оказват и средствата за масова комуникация, които формират общественото мнение по актуални въпроси. Живеем във век на масова комуникация; можем да кажем дори, че живеем във век, който се характеризира с опити за масово убеждаване. В момента, в който включим радиото или телевизора, отворим книга, списание или вестник, някой се опитва да ни образова, да ни убеждава да купим нещо, да ни кара да гласуваме за определен кандидат или да възприемем дадена идея за правилна. През XXI в. интернет превръща света в глобална общност. Тази промяна става твърде бързо и значението ѝ за живота на обикновения човек – който има достъп до изключително богата информация, помагаща му да формира своето мнение по интересующите го проблеми, – често не може да бъде адекватно оценено. Терористичните организации и техните лидери целенасочено прилагат тактики за убеждаване на младежи от ЕС и успяват да ги привлекат за членове.

Преди да се присъединят към терористични организации, много личности се опитват да проумеят собствения си социален свят, но нямат достатъчно социални познания, за да се справят с проблемите си и да разберат, че фикцията диктува поведението им.

Това са хора, които търсят оправдание за собствените си постъпки, убеждения и чувства. Когато човек направи нещо, той се старае (ако изобщо е възможно) да убеди самия себе си (и другите), че постъпката му е логична и разумна, защото трудно приема, че е могъл да се държи по абсолютно безсмислен начин. Хората изпитват потребност да се аргументират, да обяснят постъпките си; да убедят себе си и околните, че или са безумно щастливи, или разгневени – в зависимост от социалните стимули от околната среда.

Хората, които не успяват да намерят синхрон между вътрешните си потребности и социалната среда, често натрупват агресия. Социалните психолози определят агресивното действие като умишлено поведение, целящо да причини физическа или психическа болка. Радикалният ислям дава възможност на

терористите да проявят своята агресия в максимална степен и да я насочат към безличните и безименни жертви на терористичните актове, които се възприемат от терористите като враг, като неверници.

Агресията, проявявана от членовете на терористичните организации и от техните ръководители, е преднамерено действие, целящо да навреди. Вредата може да бъде физическа или словесна и – независимо дали изпълни целта си – е проявление на агресия. Всички терористични актове са свързани с проява на агресия в най-висока степен, защото действията на терористите застрашават и унищожават не само правата на останалите членове на обществото, но и здравето и живота им.

Често терористите страдат от предразсъдъци спрямо всички, които не са членове на терористичната им организация. Предразсъдъците са враждебна или отрицателна нагласа към определена група, формирала се въз основа на обобщения, направени на база погрешна или непълна информация. Според Елиът Арънсън думата предразсъдък има познавателен компонент (стереотип и определени представи за дадена група), емоционален компонент (неприязн или активна враждебност към групата) и поведенчески компонент (тенденция към дискриминиране на групата при всяка възможност).

Като социални животни хората са способни да се отнасят помежду си мило, жестоко, услужливо, егоистично, внимателно, грубо и т.н. По-мрачните страни на човешкото поведение – склонност към подчинение, агресивност и предразсъдъци – са характерни за отношението на терористите към всички извън социалния им кръг.

Терористите приемат готови формулировки от ръководителите си за онова, което се случва в собствения им социален свят. Дори поведението на интелигентни, любопитни и начетени възрастни хора може да се промени, ако попаднат в пропагандната машина на терористите. Съзнанието им се промива, а социалните им навици се променят коренно. Ръководителите на терористичните организации са в най-изгодна позиция да повлияят дъл-

боко върху живота на членовете на организацията – действията на лидера не подлежат на анализ и контрол от никого; приема се, че ако убиваш враговете – европейци и американци, наричани още *изчадия на Сатаната*, не само ще станеш герой, но и мъченик на вярата и Аллах ще те възнагради.

Разделението на хората по религиозен принцип е един от проблемите на съвременното общество. Този принцип е умело използван от терористичните организации – за настоящите им членове и за привличане на кадри. Предразсъдъците, отчуждението, агресията и вълненията в социалната и политическата област дават възможност за все по-мощното развитие на тероризма.

Етническите различия, фанатизмът, склонността споровете да се решават с насилие, комбинирани с липсата на толерантност и взаимното уважение сред хора от различни етнически групи, също могат да провокират една личност да приеме радикалния ислям.

Човекът е *социално животно*. Това значи, че се интересува от проблемите, свързани със социума, и от мястото си в обществото. Той прекарва голяма част от живота си в контакт с други хора. Нормално е всяка личност да си изгради хипотеза за социалното си поведение. Индивидът трябва да се ориентира в социалните проблеми, за да засили адекватността на своята реакция спрямо възможните си социални роли. Терористите често се поддават на негативното социално влияние, което им оказва общуването с членове на радикалния ислям.

Според френските тайни служби едно от местата, на които се радикализират най-много мюсюлмани, са затворите. Според изследване те са своеобразни университети за терористи.

Типичен пример за подобен затвор със строг режим в покрайнините на Париж е затворот „Фьори-Мерожи“. Това е мястото, на което са се запознали двама от терористите, които извършиха атаките¹ в редакцията на „Шарли Ебдо“. Шериф Куаши

¹ На 7 януари 2015 година се извършва терористично нападение в

и Амеди Кулибали са били заедно в затвора (2005–2006). Смята се, че са били радикализирани от Джемал Бехал – известен с това, че набира хора да се бият за „Ал Кайда“.

„Двамата младежи са били в директен контакт с Бехал в продължение на седем месеца. Това е имало ужасяващ ефект“ – коментира експертът по антитероризъм Жан-Шарл Брисар.

Охранителите в затвора казват, че поддържането на реда е практически невъзможно. Дори в режим на пълна изолация затворниците намират начин да комуникират чрез система от сигнали с въжета от дрехи или чаршафи. „Двама души пазим 200 затворници. Няма начин да се спазва редът“ – категоричен е охранителят Давид Дюлондел. 60% от затворниците във Франция са мюсюлмани. Свещениците, които посещават затворите, твърдят, че без тяхното напътствие радикализирането ще е масово.

„Затворниците са самопровъзгласяват за имами. Започват да изучават радикална версия на исляма. Досега властите не ни обръщаха внимание, когато алармирахме за проблема – коментира Мисум Шауи, имам в затворите в Парижката област. – Лошите условия в затворите също допринасят за податливостта на затворниците към радикални идеи и призови за борба. Никой не може да каже колко връзки като тази между Куаши и Кулибали са били създадени във френските затвори.“

5. Социалното влияние и глобализацията – фактори за оформяне на социално-психологическия модел на терориста

СОЦИАЛНОТО ВЛИЯНИЕ НА РАДИКАЛНИТЕ ИСЛЯМИСТИ В ЗАТВОРИТЕ И В МРЕЖАТА Е ОГРОМНО. Това им помага да привлекат голям

редакцията на френския хумористичен седмичник „Шарли Ебдо“ в Париж. Загиват 12 души. – Б.р.

брой хора от обществото, да ги ислямизират и да ги превърнат в членове на терористичните организации. Радикалните ислямисти знаят как може да се манипулира един човек, за да бъде той привлечен за нуждите на техните организации. Друг фактор, от който се влияе организирането и тълкуването на социалния свят, е начинът, по който информацията се подрежда и разпространява. Два са важните компоненти в представянето на информацията и нейното влияние върху социалната преценка на индивида:

- в какъв ред се излага информацията;
- количеството на дадената информация.

Важно е и в какъв ред се представят аргументите, които целят да убеждават – дали най-силните се излагат най-напред (ефект на първенството) или накрая (ефект на изненадата).

Безспорно, старата максима *Постарай се да се покажеш в най-добра светлина* важи, макар и с малки изключения, за лидерите на терористични групировки. Потенциалните терористи събират първите си впечатления за терористичните организации и техните ръководители от интернет. Тези впечатления са от огромно значение за мотивацията на потенциалния терорист да стане член на дадена организация. Организаторите на терористични групировки нерядко се възползват от емоционалната нестабилност на личности, които са неудовлетворени от мястото си в социума. Чрез манипулиране те ги мотивират да приемат радикалния ислям и да служат на неговите нужди. Лидерите на организациите разполагат не само със своя фанатизъм и уменията си да убеждават, но и със значителни парични средства, придобити от престъпна дейност. Бюджетът на Ислямска държава е огромен и целият този паричен поток, както и човешкият ресурс на организацията, се използва за привличането на нови членове от Европа и САЩ, а също и за извършване на терористични актове. Възползвайки се от средствата за масова комуникация в ислямските държави, както и от социалните мрежи, представителите на тероризма отправят посланията си към все по-широк кръг от

младежи и ги печелят за своята кауза. Факторът, който им помага да достигнат до всяка точка на Европа и Америка, е глобализацията, която позволява свободното придвижване на хора и капитал по целия свят.

Проблемите на глобализацията са едни от най-често дискутираните в общественото пространство, тъй като тя определя насоките и темповете на регионалното, националното и световно развитие – не само на икономиката, но и на тероризма; а също и на промяната на социално-психологическия модел на терористите.

Международният валутен фонд определя глобализацията като: „нарастващата международна интеграция на пазари за стоки, услуги и капитали и хора“. В обществото глобализацията се мисли предимно като международна икономическа интеграция, водеща до нарастване на търговския обмен и потоците на чужди инвестиции между страните. Малка група от обществеността обаче е запозната с основните елементи на глобализацията – трансгранични потоци на стоки, услуги, работна ръка, пари, технологии, информация, идеи, култури, организирана престъпност, оръжия; с нейните различни аспекти – политически, икономически, стратегически и културни.

Глобализацията има особено място в обществения живот и оказва силно влияние – положително и отрицателно – върху развитието му.

Положителните страни на глобализацията в икономически план са комбинация от технологичния прогрес, понижените транспортни разходи и либерализиционните политики в ЕС и извън него. Тези процеси носят икономически облаги за повечето страни. Едно от последствията на глобализацията е миграцията на хора от по-слабо към по-силно развити региони по света. От една страна това води до осигуряване на по-добри условия за живот на хората от по-слабо развитите страни, но от друга може да повиши основните рискове, свързани със сигурността на държавите в Европа и да служи на организираната престъпност и тероризма, защото позволява на членове на терористични ор-

ганизации, обучавани в Иран и Сирия, да преминат безпрепятствено в Европа.

Отрицателните страни на глобалните предизвикателства в областта на сигурността могат да бъдат идентифицирани като икономическо и социално напрежение, екстремистки идеологии, етническо изключване, международен тероризъм, разпространение на оръжия за масово унищожение и средства за пренасянето им, бедствия, епидемии, нелегална търговия с наркотици и оръжия.

Безспорно, глобалният тероризъм е една от международните заплахи за сигурността. Тази заплаха е директен резултат от глобализацията. Ясно става и че свободното преминаване от една страна в друга дава възможност да се извършват множество терористични актове на територията на страните от ЕС и на територията на САЩ. Оттук се увеличава и влиянието на терористичните групировки върху хората. Променя се и социално-психологическият модел на съвременния терорист.

Световните лидери трябва да се научат да поддържат сигурност за обществото в една изпълнена с рискове среда, като отчитат отрицателните страни от глобализацията и влиянието ѝ върху сигурността, отбраната и военните операции. Неизбежно трябва да се обърне внимание и на засилващата се активност на международния тероризъм и нарастващия брой терористи на територията на Европа, а също и на територията на САЩ.

Според редица американски експерти след края на Студената война демилитаризацията в Европа е достигнала до неприемлива степен. По данни на Стокхолмския международен институт за изследване на мира (СИПРИ) този спад е 2.8% за 2010 г. Вероятността финансовата и икономическата криза да бъде последванани от криза в сигурността и отбраната е голяма.

Разкриването на директното влияние на глобализацията върху дейността на терористичните организации доведе до осъзнаване на факта, че сигурността в условия на глобализация е комбинация от сътрудничество – и че съюзите между държавите се явяват особено важни за управление на аспектите на глобализацията в областта на сигурността. Общите усилия за ограничаване на по-

следиците от действията на терористите и за намаляване и овладяване на терористичните атаки са единствената гаранция за успех.

Глобалният характер на някои от съвременните заплахи принуди редица държави – предимно държавите от НАТО и ЕС – да изградят способности за провеждане на или участие в глобални операции, насочени срещу дейността на терористите.

Нарастването на недържавните и международните заплахи за националната сигурност е глобален проблем. Най-очевидната от подобни недържавни заплахи е глобалният тероризъм. Националните граници не могат да бъдат напълно обезопасени срещу подобна заплаха, което на свой ред изисква да се засили сътрудничеството между държавите от НАТО и ЕС, за да се гарантира сигурността на техните граждани.

Страните са принудени да вземат решения и да предприемат действия, индивидуално или колективно, за да неутрализират нови рискове и заплахи, свързани с глобализацията, която се оказва определящ фактор за разпространението на тероризма и за привличането на все повече нови членове на терористичните организации от гражданите на ЕС и САЩ. Тя е и в основата на завишения брой и промяната на социално-психологическия профил на терористите.

6. Идеологията и религията като формиращи фактори

ВСЕ ПАК РЕЛИГИОЗНИЯТ тероризъм качествено се отличава от светския. Докато светският тероризъм малко или много се подчинява на идеята симпатизанти да бъдат търсени чрез самия терористичен акт, религиозният тероризъм не отдава значение нито на положителното, нито на отрицателното отношение на хората към терористичния акт. Единственото, от което се интересува, е (хипотетичното) божие одобрение. Например ислямското терористично движение „Хамас“ изисква от своите бойци

да извършват непрекъснато терористични акции. В „Психология на терористите и серийните убийци“¹ е разкрит най-точно основният житейски принцип на терористите: „Воините на Аллах са борци, в това е смисълът на целия им живот.“

Формирането на мотиви за жертвоготовност, за изпълнение на важна мисия, възложена от мюсюлманската общност, е свойствено за терористите. Такива мотиви (политически, религиозни, социални) имат идеологически характер. В терористичните групи и организации членуват лица, чието възпитание е протичало в ислямизирана социална микросреда, което благоприятства формирането на терористично поведение.

В общия случай идеологическите мотиви на извършения терористичен акт са свързани с омраза и ненавист към властта в държавата, на която е обявен джихад. В някои случаи към последното се добавя и получаването на крупна сума пари за изпълнение на задачата, поставена от организаторите, подбудителите на терористичната дейност. А има и немалко случаи на извършване на терористични актове от групи и организации, в които водещият мотив на участниците е само корист, тъй като те са професионални бойци и наемни убийци.

Особено устойчиви са мотивите за преобразуването, за активното изменение на *несвършения* и *несправедлив* свят, които насочват действията на ислямските терористи. За тях терорът е едновременно инструмент и цел за трансформирането на света.

Много е трудно да се открият закономерностите, които обуславят социално-психологическия модел на съвременния терорист, но в тази насока интерес представлява информация, публикувана в публикацията „Психологическа характеристика на терориста“:

- В монографията си „Психология на тероризма“ (*The Psychology of Terrorism*) Джон Хорган се спира на факторите, които привличат хората към терористичните групи, и които са активно използвани от ръководителите на тези

¹ Минск. Харвест, 2004, с. 74–76.

групи при подготовката на новобранците. Според него важен фактор е разбирането на значението, което има една или друга група, както и ролята на личността на терориста в групата, а също и насладата да си част от тази група, даваща усещането за осмисляне на живота.

- Според Джерълд Поуст в „Психологическите корени на тероризма“ (*The Psychological Roots of Terrorism*): „Членовете на терористичните групи винаги са хора, подвластни на депресия, изпитващи силна тревожност или безмозъчни фанатици. Терористичните групи и организации пресяват психически неустойчивите личности, които са заплаха за тяхната сигурност. Членовете на терористичните групи имат разнообразни лични мотиви.“ Такива мотиви могат да бъдат както чувството за придобита власт, така и жаждата за мъст, или пък желанието да получат усещане за собствената си значимост.
- Екип от учени на Университета в Мичиган твърди, че терористи стават религиозните фанатици, които биват поощрявани чрез насочване на вниманието им само към текстове, прославящи насието. При обучението им биват пропускани текстовете, които призовават към търпимост и миролюбие.

Можем да обобщим, че по отношение на социално-психологическия модел на членовете на терористични организации трудно могат да се открият никакви закономерности, които да дадат представа кои личности могат да се превърнат в терористи.

В своята практическа дейност тероризмът (както държавният, насочен срещу личността и обществото, т.нар. тероризъм *от горе надолу*, така и антидържавният, антиобщественият, т.нар. тероризъм *от долу нагоре*) винаги е изхождал и вероятно винаги ще изхожда от представата, че почти 95% от хората, поставени в екстремни условия, действат под влияние на инстинктите си и се грижат единствено за собственото си оцеляване. Изхождайки именно от тази представа, тероризмът се стреми да проникне дълбоко в човешката същност и да извади на преден план онези най-дълбоки страхове, които предизвикват инстинкт за самосъхранение; да наблегнат на първичното и животинското у човека.

Затова членовете на терористичните организации и техните ръководители извършват постоянно и целенасочено своите престъпни дейности, ръководейки се от собствените си религиозни, идеологически и политически убеждения и вероятно искрено вярват, че техните действия са полезни за обществото.

В своята книга „Кутията на Пандора (Една калейдоскопична визия върху тероризма)“¹ Янко Янков пише, че съществуват различни типологични критерии за характеризиране на членовете на терористичните организации. Най-често споменавани са следните типологични портрети:

- **Самотният стрелец** (бомбардировач) е нетипичен терорист, доближаващ се повече до серийните убийци. Той не е мотивиран от идеи, а от чувство за алиенация. Стремещът му е да обърне вниманието на обществото към себе си, към своите чувства, да накаже обществото за вредата, която му е причинило. Психолозите наричат състоянието на самотния стрелец *нарцистична ярост* – една опростена, но изумително точна и вярна дефиниция. Такъв е например американският терорист Юнабомбър², който протестира против използването на науката за военни цели и остава неуловим в продължение на 18 години.
- **Месианистичният терорист** е не по-малко объркан психически и се характеризира с потаен и изолиран начин на живот; има езотерични наклонности. Такива са например участниците в религиозната японска секта „Върховна истина на Аум“ на Шоко Асахара, която през 1995 г. пуска отровен газ в японското метро.
- **Саботажният терорист** се специализира в психологическия терор и в търсенето на политически преговори и споразумения. Такива са акциите на Африканския национален конгрес на Нелсън Мандела, а също и тези на ИРА и ЕТА.

¹ „Янус“. С., 2007.

² Тиодор Джон Казински (1942) е американски математик, анархист, примитивист и социален критик, който извършва поредица от атентати в продължение на 20 години, при които убива трима и ранява 23-ма души. – Б.р.

- **Войнстващият терорист** смята терора за форма на *тоталната война*, на воденето на война с всички възможни средства и без преговори. Такива са организациите на тамилските сепаратисти (т.нар. Тамилски тигри), воюващи срещу правителството на Шри Ланка, и ислямските фундаменталистични организации.
- **Опортюнистичният терорист** се характеризира с липса на самостоятелна икономическа база и обществена подкрепа и готовност за изпълнение на поръчки на престъпни организации или правителства. Типични представители на този тип тероризъм са германската фракция „Червена армия“ и организацията на Карлос Чакала.

Характерно за хората, постъпващи в терористичните организации, е, че произлизат от разнообразни социални слоеве и жизнени сфери. Очевидно обаче съществуват определени общи личностни черти, които обединяват съвременните терористи.

Изводите и обобщенията за психологическите характеристики и социалния модел на терориста са точно и ясно формулирани от Б. Ганчевски („Психодиагностика на криминалното поведение“):

Факторите от социалната среда, които влияят върху формирането на личността, могат да се представят в йерархичен ред.

Семейната среда, освен че съдейства за окончателното формиране на биологичните предразположения на индивида, задава и поведенческите модели на ежедневния бит. Възпитанието на човека, неговите предпочитания и вкусове, отношението към близките в значителна степен зависят от семейството.

Неформалните групи (приятели, съседи, хора с общи интереси) имат съществено влияние върху развитието на самооценката и себепознанието. Те са източник на информация за равнището на притежаваните лични качества и, чрез механизмите на социалното сравняване, способстват за формиране на относително точна представа за себе си. Освен това в неформалните групи се изграждат множество социални нагласи на индивида.

Заеманата позиция в обществото (професия, длъжност, организация, в която човекът работи, политическа принадлежност и

т.н.) има определящо значение за формирането и поддържането на идентичността. Етническата принадлежност определя етническото самосъзнание. По подобен начин религиозната принадлежност обуславя формирането и поддържането на широк кръг убеждения, вярвания и обичаи.

Принадлежността към определена култура определя цялостния мироглед и манталитет на личността, а също и обичайните форми на социално поведение.

Сборът от личностни характеристики е своеобразна сложна система за психична регулация, която е уникална при всеки човек. Тази система осигурява социалното приспособяване и ефективното функциониране на индивида.

Разбирането на индивидуалността налага човекът да се разглежда като единно био психосоциално същество.

В ежедневието хората обръщат внимание само на отделни, най-ярко проявени, страни на личността. Оpozнаването на личността изисква по-подробни наблюдения върху множество аспекти на поведението; включително фокусиране върху онези, които не са толкова ясно изразени.

В структурата на личността могат да се разграничат седем основни подсистеми, всяка от които изпълнява определени функции. Тези подсистеми взаимодействат помежду си при регулацията на поведението. В много отношения те са взаимносвързани и отчасти се припокриват съдържателно и/или функционално.

Има множество равнища на биологичната организация на организма (от генетични фактори до биохимични процеси в главния мозък), които намират отражение във формирането на личността. Познаването на биологичните основи на личността позволява на лидерите на терористични организации да разпределят хората си по конкретни задачи, които им предстои да изпълняват. Освен това то дава възможност да се прецени кои хора имат потенциал за извършване на правонарушения.

Социалните фактори оказват влияние върху убежденията, знанията, нагласите, предпочитанията, навиците и уменията, личната култура на човек. Тези фактори действат на различни равнища, всяко от които преимуществено влияе върху различни подсистеми от структурата на личността.

Общото, което сближава отделните личности в една терористична групировка (създава психологичната близост), е самоидентификацията.

фикацията. Важно е отделните страни в групата да поддържат усещане за значимост; да са наясно с конкретния си статут в групата. Индивидуацията е това, което намалява конкурентните взаимоотношения и способства за груповата сплотеност. Следователно Аз-образът се развива и поддържа вътре в групата и – от друга страна – е фактор, който събира хората заедно и прави от тях група.

Групите се формират и под влиянието на външни фактори. Лица, които са отхвърляни или осъждани от обществото заради антисоциално поведение, могат да се обединят помежду си на тази основа. Тогава във формиращата се група социалното сравняване става по онези качества, които са общи за всички, т.е. по способността на членовете да нарушават социалните норми. Тези качества стават централни за самоопределението и заемат важно място в строежа на Аз-образа. Процесите на индивидуация вътре в групата водят до специализация – един е добър организатор, друг е спец по кражбите, трети е побойник и т.н. Изолирането от обществото на такава група я превръща в капан за всеки неин член. Дори някой да иска да я напусне, навън ще срещне презрение и недоверие, ще трябва да слуша критични забележки, натяквания и пр. С други думи, неговият Аз-образ ще бъде възприеман в негативни краски. Малко са хората, които имат необходимата вътрешна сила и устойчивост, за да понесат униженията и да изминат пътя на себедоказването пред другите. В същото време една престъпна група дава признание, уважение. Членовете ѝ проявяват възхищение от проявената бруталност или жестокост. Така нуждата от поддържане на положителна самооценка и защита на Аз-образа се превръща в здрава хватка, която държи индивида в неговата престъпна общност.

Религиозно мотивиран тероризъм

Преди да бъде разглеждана една толкова провокативна тема, каквато е религиозно мотивираният тероризъм, трябва да бъде припомнена една колкото проста, толкова и вярна истина, върху която всъщност се базира това явление:

Когато човек е отчаян, тъжен и самотен – той се уповава на Бог.

Всички спекулации и крайности се базират на това упование.

В съвременния свят е разпространено схващането, че религията, в частност ислямът, подбужда и създава тероризъм. Причината за повишеното внимание към исляма е, че религиозният и етносепаратисткият тероризъм в настоящия момент представляват най-голяма заплаха за обществото. Много внимателно и прецизно обаче трябва да се подхожда към понятието „ислямски тероризъм“, „християнски тероризъм“ или друг вид тероризъм. С известни резерви тук могат да бъдат отнесени действията на радикални терористични групировки, в чиято идеологическа основа лежат ислямисткият фундаментализъм и религиозният фанатизъм, т.е. терористи, които изповядват радикален ислям и действат в негово и от негово име. В повечето случаи, когато тероризмът се определя по религиозен признак, за предпочитане е да се използва понятието *религиозно-мотивиран* тероризъм.

Реални двигатели на това явление са политическите и икономически интереси, а религията е инструмент за реализация на целите и мобилизация на хората.

Терористичните организации, които твърдят, че свещеният им дълг им налага да извършват насилие, четат и тълкуват селективно свещените писания, пречупват ги през своята лична интерпретация, съобразяват ги със собствените си политически цели. Те разчитат на основни психологически методи за манипулация; на невежеството на бедното и отчаяно население. Когато се стигне до справяне със злото, невежеството е нашият най-голям враг. Там, където свършва легитимното право на войника, започва нелегитимното право на терориста. Всички религиозни терористи се отличават с абсолютното си убеждение, че правят добро.

Религията, която цели да изповядва прости принципи за постигане на пълноценно и мирно човешко съществуване, определя битието на голяма част от хората. Именно поради това индивидуално духовно усвояване и пресъздаване на действителността, както и поради заложената у човека непостоянност, ако искаме да разберем едно явление, каквото е приписването на свещено право да извършваш насилие, първо трябва да изучим неговите корени.

1. Същност и философия на религиозно мотивирания тероризъм

ВСИЧКИ СВЕТОВНИ РЕЛИГИИ проповядват милосърдие и състрадание, защитават мирното съжителство, уважават и пазят човешкия живот и призовават към мир. Трагизмът е в това, че болшинството религии могат да оправдаят насилствени актове.

В индуизма войната е внесла своето влияние върху големите религиозни епически притчи – като „Махабхарата“¹. Темата на

¹ Или „Велико сказание за потомците на Бхарата“ е санскритски епос, състоящ се от 100 000 куплета, разделени на 18 книги, в които се разказва за 18-дневната война между 18 армии. – Б.р.

войната е в основата на конфликти от типа на Кръстоносните походи, мюсюлманските завоевания и религиозните войни от XVI в. В религиозните книги се споменават думите главорез (индуизъм), фанатик (юдаизъм) и убийци (асасини; ислям).

Фактически във всяка религия откриваме радикални елементи, които проповядват нетърпимост, ненавист и насилие. Религиозните терористи винаги са се стремили да използват насилие за да постигнат своите цели – или за да изпълнят т.нар. команда *отгоре*.

Какъв е коренът на религиозно мотивирания тероризъм?

Основното свойство на корена на едно растение е неговият неограничен растеж. Познавайки произхода на дадено явление, можем да предвидим посоката и размаха му, а също и измененията, които биха могли да настъпят в неговото развитие. „Видоизменените корени са се получили в резултат на стремежа на растенията да се приспособят към околната среда и измененията в нея“ – гласи определението за коренна промяна в биологията. Следователно не е случайна и метаморфозата на основните монотеистични религии.

Коренът на религиозно мотивирания тероризъм е криворазбрано право.

Правата на човека са неизменно свързани с морала и нравствеността. Те дават отговор на всяко „защо“ в човешките действия, свързани с религиозно мотивирано насилие. Моралът очертава границите на приемливото поведение за дадено общество, както и общите възгледи за добро и зло, за дълг и справедливост, за съвест и чест, за похвално и срамно. Немският философ Кристиан Волф¹ разглежда човека преди всичко като морално същество, от което трябва да се изисква да върши само онова, което допринася за усъвършенстването му; и да изоставя всичко, което пречи на това усъвършенстване. Разсъжденията на Волф над правото и дълга доказват връзките между двете. Става ясно,

¹ Кристиан Волф (1679–1754) е главният представител на немската философия от втората половина на Просвещението в Германия. – Б.р.

че дадено право идва от длъжността и задълженията на една личност. Следователно тази личност придобива върховното право над всичко, от което се нуждае, за да изпълни своите задължения. Разбиранията на Кристиан Волф са основната философия, която се прилага в религиозно мотивирания тероризъм.

1.1. Същност на будизма

БИТУВА МНЕНИЕТО, ЧЕ будизмът е най-пацифистката религия. В своята специфика тя е антипод на авраамическите религии. Нейните свещени писания не оправдават насилието, тъй като цялата философия на Буда се основава на това никога да не се причинява страдание. Според него целият живот е страдание и всяко нещо е временно явление. Сърцевината на откритието на Буда в мига на неговото просветление е осъзнаването, че животът е грамада от страдание и неудовлетворение и че страданието е причинено от желанието (за живот, за наслада, за собственост), което се корени във вярата в Аза. Неговото предписание за качествен и добър живот без страдание е състоянието на липса на желания (материални, властови и пр.), т.нар. нирвана („угасяване“ на пламъка на желанието).

В своята същност будизмът е забележително толерантен към чуждите ценности. За съжаление и при нея се оказва, че не ядрото на дадено религиозно учение, а политиката, несправедливостта, колониализмът и окупацията създават религиозно мотивираното насилие.

1.2. Основни идеи, залегнали в свещените книги

ИСТОРИЧЕСКИ ПОГЛЕДНАТО, ВСЕОБЩАТА декларация за правата на човека се базира на Свещените книги.

Това са били – и все още са – моралните стълбове на взаимоотношенията между хората, на възприятията за правилно и неправилно, за позволено и забранено. Своеобразните – а на моменти дори изкривени – интерпретации на тези писания обаче биха могли да служат като оправдание на терористичните акто-

ве. За разлика от източните учения, които се обръщат към свещената природа и взаимодействието с Вселената, трите големи монотеистични, т.нар. авраамически религии – юдаизъм, християнство и ислям – в далеч по-висока степен подстрекават към война и агресия. Техният прочит спокойно може да бъде тълкуван като една военна хроника.

Авраам (в Исляма – Ибрахим) е изключителен стратег, който с двете си кръвни линии (синовете му Исаак и Исмаил, основавали съответно племената на евреите и арабите) ни е завещал *зилотите*¹, първообраз на днешните политически фанатици, и *хашишините*, първите политически убийци. По своята същност това са две исторически терористични организации.

Зилотите сикарии², еврейска група, просъществувала едва 25 години, оказва дълбоко влияние върху историята на евреите. Целта им е да предизвикат големи масови въстания срещу гърците в Юдея и срещу римляните, които управляват гърците и евреите. По-късно тези въстания водят до ликвидирането на евреите в Египет и Кипър, до практическото обезлюдяване на Юдея и до самото обричането на евреите на живот в изгнание през следващите 2000 години. Трудно бихме могли да открием терористична дейност, която да се е отразила върху живота на дадена общност по-значително – макар и това да не е била желаната цел.

Официалното понятие зилот сикарий се въвежда с кървавото нахлуване на римляните в Палестина през 63 г.пр.Хр. Зилотът сикарий се определя като неударим, готов на самоубийство човек; религиозно-политически фанатик. В XXI в. вместо зилоти имаме терористи. Сектата на зилотите, основана от Юда от Гамала през ранните години на I в., е избивала римските окупатори и всеки еврейин, който им е сътрудничил. Силата на тяхната

¹ Зилотите са привърженици на обществено-политическо и религиозно-есхатологично учение на юдаизма по времето на Втория храм в Юдея през втората половина на I в.пр.Хр. – Б.р.

² Най-радикализираните зилоти се наричат сикарии, т.е. убийци (от лат.). – Б.р.

пропаганда е причината Симон зилотът, а не дърводелецът да бъде освободен от Назарет.¹ Обсадата на Масада² се приема за официален край на зилотите.

Зилот е първата дума, която ни е оставила еврейската кръвна линия на Авраам. Втората, може би по-впечатляващата, ни е завещана от арабската кръвна линия на Авраам: *assasin*, което означава политически убиец. Коренът на думата е *хашимит*, човек, който може да проследи родословието си до Мохамед Кореш, основателя на исляма от VI в. В продължение на две столетия (1090–1275) асасините имат за цел да разпространяват чиста разновидност на исляма. Култът към асасините в Персия се ражда през 1090 г. Негов основоположник е Хасан ибн Сабах, наричан още Стареца от планината. От своята непристъпна крепост – Аламут (Орлово гнездо), скрита в планините на Персия (днешен Иран) Хасан изпращал шпиони, агенти самоубийци, професионални убийци и прилагал какви ли не корупционни практики. Впечатляващ е начинът, по който Хасан се сдобива с крепостта Орлово око.

Един ден, пътувайки със своят керван, принцът, който тогава владее крепостта, бил нападен от разбойници. В последния момент Хасан и неговите хора се появили изневиделица и го спасили. Изключително благодарен, принцът настоял да възнагради Хасан, който обаче не искал да приеме какъвто и да е подарък, тъй като за него било чест да спаси един истински принц. Накрая все пак приел само за да не го обиди. Хасан обяснил как бил положил клетва пред Аллах да издигне паметник в името на своята мюсюлманска вяра и разбирания, затова ще приеме от принца само толкова земя, колкото би обгърнал зеленият плащ, който носел на гърба си. Същият плащ, уверил той смаяния принц, който сам пророкът използвал за да вдигне на място све-

¹ Православна Библия, Деяния на Апостолите (1:13–17).

² Античният град е известен с масовото самоубийство на еврейските въстаници сикарии, обсадени там по време на Първата юдейско-римска война (73). – Б.р.

щения Черен камък, когато възстановявал светилището Кааба в Мека. Владетелят дал своята дума да помогне за изпълнението на благородното начинание, заръчал на Хасан на сутринта да му покаже избраното място и бил щастлив, че нямало да му струва много – малко парче земя с размерите на един плащ. На другата сутрин принцът останал слисан, когато видял, че през нощта хората на Хасан са разплели зеления плащ и са вързали нишките една за друга, тъй че да обиколят цялата крепост. Няма как, тъй като принцът е принц, трябвало да изпълни обета си и така дал крепостта Орлово око на Хасан. А Хасан наистина се оказал прав – впоследствие крепостта се превърнала в паметник... паметник на терора.

Култът на асасините станал образец за всички следващи тайни общества, секти, шпионски мрежи и терористични групи. Кланът на асасините властвал повече от два века – до 1273 г., когато монголските нашественици пречупват този култ в Персия, но въпреки това асасините продължили да оцеляват, процъфтяват и прокарват своята идеология от Индия до Сирия, някои от които стигнали чак до Европа.

И така, навремето Хасан използвал всички възможни тактики, стратегии, мъчения и инструменти, от магия до убийство, хашиш и блудници, за да замайва и достига до враговете и посветените, успявайки именно по този начин да изпълняват волята му. При него наистина всички средства – манипулация, терор и предателство – биват оправдани от основната му цел, която, разбира се, е власт. „На онези, които не вярват и възпират от пътя на Аллах, Той ще провали делата им.“¹ Идеята за следване на праведния живот и ислямските традиции, целяща да внуши на човек скромно примирие към неочакваното зло, което може да му бъде сторено, бива радикално изменена от сектата на асасините.

За Хасан и майсторите асасини ислямът е само удобен параван за постигане на желаните цели. Именно тези личности са образец за корена на насилие в ислямската култура. Все пак

¹ Коран, сура 47 – Мухаммад. – Б.р.

трябва да имаме предвид, че кланът на асасините се появява паралелно с разрушителния Първи кръстоносен поход. Това са изключително тежки времена, в които всеки брани своите идеали. Йерусалим попада в ръцете на християните, които не проявяват никакъв религиозен морал и превземат града по изключително жесток и антихуманен начин.

Ето тук се заражда опасността да не се прави разлика между възбудения фанатичен екстремист и вярващия в Аллах разумен и благочестив човек. В действителност ислямът толерира религиите, които имат свещени книги. В исляма джихад (свещена война) е единствената допустима форма на война. Тя се корени в крайното разбиране за универсалност на тази религия, в необходимостта от нейното обхващане на цялата вселена, но от борба с езичниците войната се превръща в инструмент за постигане на политическо надмощие, който води до сблъсък с всички немюсюлмани. Преди всичко трябва да се поставя акцент върху това, че джихад означава *самоотбрана и борба срещу несправедливостта*.

1.3. Ислямски тероризъм

ВЕЧЕ СПОМЕНАХ, ЧЕ дефинирането на понятието тероризъм и определяне на подвидове от това понятие на религиозна основа крие сериозни последици, включително унищожителен сблъсък на представители на различни религии. Разделянето на нациите на цивилизовани и нецивилизовани е опасно и дълбоко погрешно поради факта, че човешката цивилизация е единна в условията на съществуване и изява.

В края на миналия век Самюел Хънтингтън пише „Сблъсъкът на цивилизациите и преобразуването на световния ред“. Основната идея на книгата е, че след края на Студената война и борбата на комунизма (социализма) и капитализма конфликтите в световен план ще бъдат религиозно мотивирани. Твърденията на автора са посрещнати критично от представители на политически и културни среди в почти цял свят. Дори Иран, където се

изповядва ислям, заявява, че това е една „невярна книга“. Бъдещето навярно ще покаже доколко С. Хънтингтън е прав в твърденията си. Не може обаче да се отрече, че в много горещи точки на света има сблъсъци именно на религиозна основа. В бивша Югославия именно по този признак се унищожаваха символи на религията – църкви, манастири, джамии – т.е. културно историческо наследство.

Ислямът е монотеистична авраамическа религия, основана на Корана (буквално слово на единствения Бог, Аллах), както и на сунна, описания на учението и дейността на пророка Мохамед. В буквален превод ислям означава подчинение (на Бог). Последователите на исляма, наричащи се мюсюлмани, смятат своята религия за завършена и универсална форма на първичната монотеистична религия. Мюсюлманските религиозни практики включват Стълбовете на исляма, пет задължителни действия на поклонение пред Бог. Ислямското право (шариат) включва подробни предписания за почти всяка област на личния и обществен живот, като обхваща теми от банковото и военното дело до благотворителността и защитата на околната среда. Със своите около 1,57 милиарда вярващи, или 23% от световното население, ислямът е втората по разпространение религия след християнството, а според някои оценки – най-бързо разрастващата се. Повечето мюсюлмани са привърженици на някои от двете главни разклонения на исляма – сунизъм или шиизъм.

Въпреки че в исляма не съществуват отделни изповедания с ясно очертани разлики, а основните общности носят имената или на своите първооснователи, или на племената, в които е възприет съответният религиозен култ, се налага разделянето на две основни общности – сунити и шиити, като всички други деления могат да бъдат отнесени към едната или другата група.

Сунитите са най-многобройното вероизповедание в исляма и смятат себе си за носители на неговата автентична традиция. Според сунитите връзката (*откровението*) между Бога и човечеството се изчерпва с проповедта на Мохамед и текстовете на Корана, чиито предписания сунитите покорно следват.

За сунитите е характерно обрязването като знак за съпричастност към Божия закон. Според сунитите всеки човек може да познае пътя във вярата, ако следва изискванията на традицията (суна) и примера на Мохамед.

Шиитите също смятат себе си за потомци на автентичното предание, но възлизащо към зетя на пророка Мохамед – Али. За шиитите потомците на Али са носители на истинското предание и може да им се вярва повече от тълкуванията на сунитските теолози. Най-многобройни са шиитите в Иран, Ирак и Азербайджан. Голяма шиитска общност населява и Ливан. Шиитските общности в Турция и на Балканите са известни като алевии. Последователите на Али смятат, че обикновеният мюсюлманин не може да разбере исляма и се нуждае от водач, който може да бъде само от рода на Пророка.

Основните вярвания в Исляма са в единството на Бог (Аллах), Ангелите на Аллах (*малаика*), Книгите на Аллах (*кутубуллах*), Пратенците на Аллах (*русумуллах*), Съдния ден (*яумуддин*), Съдбата (*ал Кадр*), Живота след смъртта (*ахира*). В някои текстове тези вярвания се броят като шест, а не седем, тъй като вярата в Съдния ден бива разглеждана като част от Живота след смъртта. Тези вярвания могат да се обединят в три групи. Това са *таухид* (единственост и уникалност на Аллах, което включва вярата в единството на Аллах и Съдбата), *рисалах* (пророчество, което включва вярата в Ангелите, Книгите и Пророците на Аллах) и *ахира* (живот след смъртта, към което спада вярата в Съдния ден и в Живота след смъртта). Таухид, рисала и ахира определят ислямския начин на живот.

Основополагащата теологическа концепция на исляма е таухид – вярата в съществуването на единствен Бог. Често той е наричан с арабската дума Аллах, но в много неарабски езици думата се превежда или се използват както местната, така и арабската форма. В традиционното ислямско богословие Бог стои извън възможностите на човешкото разбиране и хората не трябва да си го представят в конкретен образ, а да му се покланят като на напълно абстрактна сила. В Корана той е описван с раз-

лични епитети, като най-често срещани са *ал рахман* (милосърден) и *ал рахим* (всемилолюбив).

Вярата в един Бог се изразява в шахада, първият от Петте стълба на исляма. Шахада означава свидетелство; в него се съдържа целия смисъл на Исляма – единобожието. Изричайки шахада, човек потвърждава, че няма друг бог освен Аллах, и че Мохамед е негов пратеник. За мюсюлманите смисълът на живота е почитането на Бог. Макар че мюсюлманите приемат Исус Христос за пророк, те отхвърлят християнската доктрина за Триединството и божествеността на Христос, смятайки я за политеизъм. В ислямското богословие Христос, както и Мохамед, са просто хора и нямат божествени характеристики.

Едно от основните вярвания в исляма е вярата в *кадар*, което означава предопределеност, съдба. Мюсюлманите вярват, че Аллах е съзателят и абсолютният владетел на Вселената, следователно всички процеси и явления в миналото, настоящето и бъдещето се случват с Неговото позволение и с Неговото вечно и неизмеримо знание. Хората са част от Вселената, следователно Аллах знае какъв ще бъде всеки техен избор и неговите последици. Но това, че Аллах знае действията на всеки човек и последиците от тях, не оказва влияние на свободата на този човек да избира. Човекът е дарен със свободна воля и ще бъде съден както за своите постъпки, така и за своите намерения и подбуди.

Шариатът е съвкупността от предписания, стоящи в основата на религиозния, моралния и обществен живот на мюсюлманите.

Джихадът е задължителен за всеки вярващ мюсюлманин. В ранните години на исляма се възприема буквално като война срещу неверниците. Но още преди IX в., т.е. преди религиозните войни, свързани с кръстоносните походи, Голямото медресе¹ (в Кайро) препоръчва „свещена война, която вярващият

¹ Медресе – мюсюлманско средно или висше училище за мюсюлмански свещенослужители, учители в началните мюсюлмански училища, а също и държавни служители в някои страни от Близкия изток. – Б.р.

води вътре в себе си¹. Вторият смисъл на джихад е с буквалното значение на война, но тя не включва убиване на невинни хора. Има строго определени граници, в които със сигурност не влиза убиването на невинни жени и деца. Според по-широкото схващане за джихад свещената борба включва защитаване на честа, на имуществото, на родината, както и борбата с корупцията, потисничеството и невежеството. Всъщност Големият джихад е борбата с вътрешното ни аз, с душата, която често е в ръцете на шейтана¹ и от голямо значение за човек е да не позволява дявола да го води.

След разпадането на колониалната система в началото на втората половина на ХХ в. започва масова емиграция на граждани от ислямските страни към държавите от Западна Европа и Северна Америка. Там имигрантите образуват свои устойчиви религиозни общности. По официални данни в САЩ мюсюлманите са около 9 млн. души, а в днешния ЕС (без новоприетите страни членки) – около 15 млн. Мюсюлманите в тези страни често не могат да се пригледят към някои ограничителни правила на местното секуларно общество. Във Франция например забраната да бъдат носени религиозни символи от учениците доведе до масови протести и стачки. Пак там убийството на двама гангстери (формално изповядващи исляма) доведе до масови безредици именно на религиозна почва.

Официално по законодателството на страните приемници на емигранти, понастоящем предимно страните от ЕС, мюсюлманите се ползват с всички граждански права, ако са граждани, или с частично ограничени права, ако са имигранти или бегълци. Именно либерализмът на западните светски общества обаче влиза в известно противоречие с някои традиционни ислямски ценности, което става повод за сблъсъци.

Атентатите от 11.09.2001 г. в САЩ, както и други подобни изстъпления в името на религията, принуждават мюсюлманските общности в нападателните държави да излязат с официални ста-

¹ Аналог на дявола в ислямската митология. – Б.р.

новища, с които се разграничават от терора. В специално послание папа Йоан Павел II отрича да съществува връзка между терора и идеологията на исляма – мнение, подкрепяно от повечето православни патриарси. Великото медресе в Кайро също се съгласява с тази позиция.

Общото във всички тези случаи е, че Ислямът сам по себе си е мирна религия и като такава не може да стои зад постъпките на някои свои радикални последователи, даже когато те се аргументират именно с нея.

В днешно време напрегнатите отношения между самите мюсюлманите, както и между тях и другите въпреки всичко продължава да съществува. Последните събития в Близкия изток могат да се разглеждат като изкривяване на една религия, която днес се ползва като оправдание за избиване на невинни хора, за създаване на радикални ислямистки групировки, имащи за цел политически и финансови интереси.

На първо място, за да се анализират корените на радикалния ислямизъм, е необходимо да се изяснят някои понятия:

Ислямизъм – или политически ислям – е термин, означаващ различни религиозно базирани идеологии и политически доктрини, които споделят възгледа, че ислямът трябва да ръководи социалния, политическия и личния живот, т.е. да има идеологизация на исляма на политическо ниво чрез привеждане на политиката в съответствие с религиозните предписания и шариата. Използва се като заместител на по-широко разпространеното ислямски фундаментализъм. Макар и разглеждани като възродителни (т.е. възраждащи исляма), този вид движения често включват множество идеи, привнесени от външни за ислямската традиция източници. Групите и движенията, изповядващи такива идеи, се наричат ислямистки.

Фундаментализъм е събирателно название на крайно консервативни философски, морални и социални движения, следващи стриктни норми и принципи за разглеждане на дадена доктрина, а често пъти и проповядващо връщане към отминали (в исторически и културен план) принципи и ценности.

Най-известен от всички е религиозният фундаментализъм, чиято основна задача е възвръщане на религиозните структури като господстващи в обществото. Основните му идеологически положения са необходимостта от строго спазване на предписанията, установени в религиозните свещени книги, като не се допуска никаква критика или либерално тълкуване на тези текстове.

Ислямски фундаментализъм – в края на 70-те години на ХХ в. американските медии, опитвайки се обяснят по достъпен начин идеологията на Иранската революция на публиката, слабо запозната с исляма, започват да я описват като *фундаменталистка версия на исляма* по аналогия с протестантския фундаментализъм в САЩ. Така възниква понятието ислямски фундаментализъм, което през следващите години получава широко разпространение по света.

Категоричното отричане на голям брой западни ценности и склонността към радикални методи на борба с това, което Осам бин Ладен и други ислямисти наричат завладяване на неверниците и окупация на арабските земи, дават основание на много учени, публицисти и политици да въведат термина ислямофашизъм, който за първи път е използван от френския писател и публицист Максим Роденсон, който го използва, за да обозначи режима на революционната ислямска диктатура в Иран след събитията¹ от 1979 г. Някои източници утвърждават, че авторът на термина е италианската писателка Ориана Фалачи.

Известният философ Франсис Фукуяма през 2002 г. утвърждава, че сегашният конфликт на цивилизациите е не просто борба с тероризма или борба с исляма като религия или цивилизация, а по-скоро борба с ислямофашизма, тоест с радикално непримиримите и несъвременни доктрини, отричащи ценностите

¹ Става дума за Иранската революция (1978–1979), която довежда до свалянето от власт на шах Мохамед Реза Пахлави и премахването на монархията в Иран. – Б.р.

на западната цивилизация, неотдавна получили разпространение в много части на ислямския свят.

Все пак някои известни учени и политици критикуват употребата на термина. Евгений Примаков¹ смята, че съществува ислямски екстремизъм, но не и ислямофашизъм, тъй като фашизмът се строи на национализъм. Някои критици твърдят, че терминът се използва с пропагандни цели.

Необходимо е да се изясни каква е тази идеология и дали наистина, както ислямистите претендират, тя е част от религията на исляма.

Тази идеология се състои от четири основни части, едната от които (шариатът) е заимствана от религията, а другите три – от тоталитарните идеологии на ХХ век.

Законът на шариата и радикалния ислям

Според изследване на известния анализатор и експерт по международна сигурност и радикален ислям Алекс Алексиев² в ядрото на концепцията, мотивираща съвременният радикален ислям, са началните години на исляма като религия и по-специално шариатът като квинтесенция на военен, настъпателен и безкомпромисен ислям.

Шариат е арабска дума, обикновено използвана да обозначи ислямски закон, а оригиналното ѝ значение е *пътка към извор или към източник*. Според ислямистите шариатът е свещен ислямски закон, разкрит от Бога; той е същността на мюсюлманската вяра, а неговото налагане е решение за всички проблеми в мюсюлманското общество (*умма*). Шариатът е конституцията на ислямската държава, която гарантира обединението на религията и държавата. Вярата в свещената същност на шариата и

¹ Съветски и руски учен, дипломат и политик. – Б.р.

² Алексиев е емигрант в САЩ от 1965 г. Неговите анализи за националната сигурност на САЩ се използват от Пентагона и ЦРУ. Научен сътрудник е в института „Хъдсън“, дълги години е работил в корпорация „РАНД“. Син е на убития след 9 септември 1944 г. от комунистите голям български художник и фейлетонист Райко Алексиев. – Б.а.

неговото налагане във всички мюсюлмански общества е задължително условие за радикалната ислямистка идеология.

Ислямистките екстремисти гледат на становището по отношение на шариата като на тест за вярата на човек. Мюсюлманите, които се противопоставят на шариата и поддържат разделението между държавата и религията са отстъпници (*муртад*) и трябва да бъдат убити.

Шариатът противоречи на най-фундаменталните общоприети принципи в западната култура по отношение на човешките права, както и на Всеобщата декларация за правата на човека, изготвена от Обединените нации. Той е, така да се каже, знамето на радикалния ислям по една много важна причина: много по-радикален е от Корана, а това се харесва на ислямистите.

Коранът се състои от две части. Първата разказва за живота на Пророка в Мека, когато той е проповедник и търси подкрепа от повече хора. Втората част разказва за живота му в Медина, когато той вече е не само проповедник, а държавен и духовен глава на новото мюсюлманско общество. Първата част е много по-толерантно настроена, призовава за мир; в нея се акцентира, че насилието няма място в религията, а също и че *хората на книгата*, с други думи евреите и християните, са *братя*, тъй като и те вярват в единния господ. Втората част, тъкмо напротив, е много по-радикална, демонстрира по-голяма нетолерантност. Именно тази част на Корана се превръща в основа на шариата. Ислямистите ползват *аброгация* (от лат. *abrogatio*, правене на нещо невалидно), обявяват първата част на Корана за невалидна; твърдят, че една сура от по-късен период отменя, или аброгира, по-ранната сура. Така например известната сура 9-5, която казва: „Убивайте неверниците, където ги намерите!“ отменя близо 140 толерантни сури, които призовават към мирни отношения с хората от други религии. Радикалният ислям се обръща не само срещу *неверниците*, той отрича присъщата умереност на мюсюлманството (добре изразена в суфистките братства, които са базата на толерантния ислям). Важно е да се разбере, че нерадикалните мюсюлмани също са жертва на радикалния ислям.

Идеологията на ислямизма може да бъде разделена на три основни дяла.

Първият дял е доктрината на външния враг. Тази доктрина много прилича на нацистката теория за чистата раса и нейните врагове – болшевиките, англо-американците, описаните като получовеци (*untermenschen*) славяни и др.; а също и на комунистическата теория за световната буржоазия и империализма като врагове на пролетариата. Маудуди¹ въвежда термина *джахилия*. Това е период в арабската история преди Мохамед, който мюсюлманите смятат за период на невежество, безбожие и варварство. Маудуди, а след него Саийд Кутб², който заимства много от идеите му, казва, че Западът е еманация на джахилия. С други думи всичко, което е модерно на Запад, обществото и духовенството му са форми на джахилия – т.е. на невежество и безбожие. По този начин се демонизира западното общество. Саийд Кутб в своята прочута книга „Паметни събития“ (*Milestones*), твърди, че Западът не само е в състояние на джахилия, но е и смъртен враг на исляма; че ислямът никога не може да съществува мирно, докато съществува тази западна джахилия и между исляма и тази джахилия не може да има примирие; само война ще реши кой ще спечели. За да съществува ислямът, той трябва да победи тази джахилия – не само по военен път, а също чрез вътрешна субверсия, но основното тук е, че не може да има никакво примирие между двете системи. Това е в основата на идеологията на радикалния ислям и днес.

Втората част от идеологията на ислямизма, заимствана от модерните тоталитарни идеологии, е идеята за вътрешния враг. Идеята е, че ислямът [радикалният ислям] има един много сериозен вътрешен враг – вътрешната джахилия. В тоталитарните доктрини винаги има т.нар. вътрешен враг. Например евреите са вътрешен враг, който трябва да се унищожи, за да може нацизмът да преуспее. В исляма джахилията, вътрешният враг, са онези мюсюлмани,

¹ Абул а ла Маудуди (1903–1979) е един от основоположниците на радикалния ислям. – Б.р.

² Основоположник на радикалния ислям, заедно с Маудуди. – Б.р.

които не поддържат радикалния ислям. Саид Кутб ги определя по следния начин: „Всяко мюсюлманско общество, мюсюлманска държава, която не е провъзгласила шариата като абсолютен закон, е в състояние на джахилия.“ Ако човек е в състояние на джахилия, той се смята за апостат¹ и всеки мюсюлманин има право да го убие. По своята същност това е една революционна доктрина – както беше посочено, в Корана специфично се говори за това, че никой мюсюлманин няма право да обвинява друг, че не е истински мюсюлманин. Това може да определи Аллах, когато въпросният мюсюлманин отиде при него. Според радикалния ислям обаче в една мюсюлманска държава може да възникне вътрешен конфликт, ако се сметне, че тя не е истинска мюсюлманска държава, т.е. ако не е провъзгласила шариата като основен държавен закон. Идеята, че шариатът трябва да е единственият закон на една държава, е съвсем нова. Откакто съществува ислямът, шариатът се смята за непрактичен и неадекватен като законодателна система. Още в самото начало на Отоманската империя през XIV в. се създава система на светско законодателство, наречена *канун османли*, която в много от своите положения противоречи директно на шариата. Реално шариатът дълго време е бил подчинен на *Канун османли*. Той никога не е играл ролята на абсолютна законодателна система – още по онова време е бил неадекватен за нуждите на едно общество. Едва в днешни дни, от XX в. насам, като се започне от Саудитска Арабия, шариатът се въвежда като абсолютен закон в държави, чиято основна религия е ислям. Въпреки че дори в тези страни много аспекти на шариата са просто несъвместими с модерния живот – и се отхвърлят, тяхното отхвърляне остава в тайна. Например според шариата робството е напълно легитимно. Саудитска Арабия отменя робството със закон през 1963 г., ала за това почти не се говори, тъй като според ислямистите никой няма право да отмени дори една буква от шариата, свещения закон на Аллах.

Може да се каже, че третият дял от идеологията на ислямизма, е директно копиран от комунизма и теорията за рево-

¹ От лат. – отстъпник. – Б.р.

люционния авангард на Ленин. Ленин смята пролетариата за най-прогресивната част от човечеството, която трябва евентуално да вземе властта и да построи комунизма. В същото време обаче той смята, че пролетариатът има фалшиво съзнание – той не знае колко е прогресивен и какъв потенциал има. За да се справи с тази дилема, Ленин предлага да се създаде един революционен авангард на пролетариата, т.е. комунистическата партия, която да очертае историческата роля на пролетариата. Саид Кутб прилага тази теория към ислямизма и я прави основа на своята книга „Паметни събития“ (*Milestones*) Кутб твърди, че в тази книга се описва революционният авангард на мюсюлманите, който ще им покаже пътя, по който трябва да се върви за постигане на историческата им цел. Той също както Ленин казва, че ислямът е единствената вярна и справедлива религия. Според него (и според шариата) ислямът не е само религия, а перфектната симбиоза между религия и държава – на арабски *din wa dawla*. Това, разбира се, значи, че религията е само част от исляма, другата част е халифатът, държавата. Не може да се постигне тържеството на исляма, ако той не господства в света и религиозно, и под формата на държавно управление. Саид Кутб е първият, който развива тази теория, а след него тя е доразвита от други идеолози и философи на ислямизма. Един от най-известните съвременни автори е Юсуф Ал Карадауи от Катар. Част от неговите идеи са отразени в книгата му „Ислямско възраждане в светлината на позволените различия и осъдителния разкол“. В нея се казва: „[...] Няма такава религия като Исляма, която в Корана и Сунните да призовава към братство, възплътено в единство и солидарност, взаимна подкрепа и взаимопомощ, призоваваща срещу разединението, различието и враждебността...“ Но в същото време в книгата се казва: „[...] нацията (умма) трябва да се обедини с думи и дела, и с обединените редици, тя е ще е по-силна, и ще победи враговете на Аллах и враговете си, изпълнявайки това, което той изисква от исляма.“¹

¹ Преводът е на автора. – Б.р.

В идеологията на ислямизма не се корени само тероризъм – въобще не е така, идеята е да се осигури господството на *правилния* ислям в света с всякакви мерки и проявления, от които тероризмът е само една част. Например в теорията на Карадауи за революционния авангард на ислямизма има осем категории за това, което трябва да се направи, за да може този авангард да поведе мюсюлманството към халифата. Тероризмът е само една от тези осем категории – и не най-важната. Много по-важни са например дауа (*dawa*) – да се покръстват възможно повече немюсюлмани в мюсюлманството. В шариата се казва, че неверниците имат само три възможности – едната е да се покръстят, да станат конвертити, да станат мюсюлмани; втората е да плащат данък като подчинени субекти на мюсюлманската държава – това в Отоманската империя се казва джизя (*jizya*), а третата – да бъдат убити.

Докато Коранът в много сури (глави), пояснява, че джихад може да означава както мирна борба, така и война, шариатът отхвърля всички идеи за ненасилственост или мир и налага, че нападението и насилието, насочено към другояците, са в основата на джихада. Нещо повече, след отменянето на Мека – сурите, шариатът утвърждава употребата на сила против немюсюлманите – не само при самозащита, но и с цел разширяването на ислямското владичество. Също така основен принцип на шариата е, че ислямът и неверието не могат да съжителстват мирно за дълъг период от време – макар че временни примирия са позволени – и рано или късно мюсюлманите са задължени да използват всички налични средства, за да включат враждуващия дом на другояците (*дар ул харб*) към ислямския дом на вярващите (*дар ул ислям*). Шариатът също така позволява употребата на принуда и насилие спрямо мюсюлманите, чието поведение се смята за пагубно за мюсюлманското общество и вредно за интересите на исляма.

Съвременните ислямисти ползват образа на един враждебен външен враг, който е причина за изоставането на мюсюлманите и представлява заплаха за съществуването на исляма, за да ма-

нипулират поддръжниците си. Този враг са Западът и неговите съюзници, най-вече Израел след 1948 г., които, със своите империалистически и колониални политики се набеждават за изостаналостта на мюсюлманското общество. Освен това Западът заплашва ислямските устои, тъй като демокрацията и властта на народа не оставят място за суверенитета на Бога, като по този начин изместват исляма от законната му позиция на център на човешката вселена.

Ислямистите въвеждат една новост в образа на врага – абсолютното отричане на легитимността на Запада и неговата цивилизация. Така се формира неизбежният конфликт между Запада и исляма. Резултатът е пълно демонизиране на Запада като животинска цивилизация, която трябва да бъде унищожена, за да може ислямът да оцелее и триумфира така, както повелява шариатът.

Наистина, това тълкование преобръща основните, утвърдени с времето ислямски норми, които подтикват вярващите да приемат и да се подчиняват на своите управници дори когато последните са несправедливи, защото дори и несправедливото управление е за предпочитане пред смъртоносното насилие и анархия (*фитна*). Този принцип е силно застъпен в сунитската политическа практика, която не дава право на мюсюлманите да се бунтуват срещу мюсюлмански управител и ги наставлява да се подчиняват.

В резултат радикалният ислям много повече наподобява едно насилствено революционно движение, отколкото движение за религиозен подем. Въпреки това интелектуалните бащи на радикалния ислям успяват да го представят като движение, което произтича от традиционните закони на Корана и шариата, като така му осигуряват много добро приемане от страна на мюсюлманските маси.

Ясното противопоставяне на вярващите срещу другояците е фундаментално поучение на мюсюлманската вяра и нещо, което всеки мюсюлманин интуитивно разбира.

Радикалният ислям е враг на демокрацията, враг на традиционния ислям. Точно както шариатът в историята е използван

от множество мюсюлмански владетели, за да оправдае техните политики, днес радикалният ислям използва шариата, за да легитимира своите политически действия. Горещо придържайки се към него, съвременните радикални ислямисти са си спечелили преданата подкрепа на *улемите*¹, чиито институционални и икономически интереси винаги са се дължали на техните претенции, че са единствените законни тълкуватели и защитници на шариата. Резултатът от това е един истински съюз между ислямистите и сунитските улеми в мюсюлманския свят.

Това е ключов фактор за растежа и популярността на ислямизма в последните години, който анализаторите, опитващи се да обяснят развитието на радикалния ислям, не разбират и пренебрегват. Основната причина за неуспеха на техния анализ е некритичното им приемане на мюсюлманските твърдения, че за разлика от християнството или юдаизма, ислямът няма установена „църковна“ институция и следователно възгледите на техните духовници и богослови не биха могли да представляват мюсюлманската религия.

Друг исторически аспект от исляма, който се използва от съвременните ислямисти за манипулация, е митът за ислямския Златен век. Не успявайки да открият нещо, на което си заслужава да се подражава в историята на ислямското общество от последните няколко века, радикалните ислямисти са съставили една измислица за идеалното мюсюлманско общество, което уж съществувало по времето на управлението на Мохамед и четиримата управници след него, познати като четиримата праведни халифи (*рашидуни*). За това твърдение обаче липсват исторически доказателства.

Истина е, че мюсюлманската империя се е разширила значително по време на управлението на наследниците на Мохамед, но този период ни най-малко не наподобява идеално общество – нито в политическо, нито в икономическо отношение. Всъщ-

¹ Улеми се наричат онези, които в дълбочина познават историко-религиозната традиция на исляма. – Б.р.

ност голяма част от този период е белязана с кръвопролития, насилие, масово отстъпничество от исляма, непотизъм, корупция и яростни борби за власт, които водят до убийствата на трима от четиримата рашидуни.

Тази радикална ислямистка теория възниква едва в средата на ХХ в., тя е съвсем модерна доктрина, създадена от основоположниците на ислямизма, Абул ал Маудуди и Саийд Кутб. Тя се проповядва и от „Мюсюлманско братство“ в Египет.

Интересно е да се разбере накъде точно върви тази идеология и, както казах, това е много по-важно от нашата фиксация върху тероризма. Тероризмът е само част от доктрината на радикалния ислям – и има доста по-опасни неща от него.

В последните години радикалните ислямисти се спират на идеята за халифат като мобилизиращ фактор и я превръщат в ключова цел на своята екстремистка идеология. Колкото и утопична да е идеята за световна ислямска държава, управлявана от шариата, в която държавата и религията са в единство (*дин уа даула*), тя се е превърнала в могъщ мотивиращ символ на движението за радикален ислям и трябва да се оцени като един от основните стълбове на ислямистката идеология днес. Поне на теория тази идея осигурява религиозна легитимация на използването на сила при насилствената ислямизация в държавите, където преобладават мюсюлманите, като Пакистан, Судан и северните щати на Нигерия.

Разделение има по отношение на наказанието за отстъпниците. Шариатът недвусмислено заявява, че наказанието за отстъпниците е смърт – не се провежда дори съдебен процес; докато Коранът просто предписва сто удара с камшик.

Несъмнено, насилствената и безкомпромисна същност на шариата е основната причина, поради която съвременните ислямски екстремисти са го издигнали като основна доктрина на своята идеология и първата цел на тяхното движение е изпълнението ѝ.

Привидната лоялност към доктрината на шариата също дава на радикалния ислям религиозна легитимация, тъй като шари-

атът, макар и рядко практикуван, е запазил своя символизъм като божи закон за повечето вярващи мюсюлмани. Още повече че мюсюлманското духовенство (*улем*) е прокламирало шариата и е гледало на него като неизменна и неделима доктрина, която не може да бъде поставяна под никакво съмнение, нито реформирана, а вярващите изцяло трябва да я следват. Така вярващият, който не смее да оспори дори най-нетолерантните наставления на шариата и ислямистите, които прокламират подобни наставления от страх да не бъдат обвинени в отстъпничество, спомогат за развитието на ислямския екстремизъм. Това обяснява и защо никакви усилия за реформиране на шариата не са успели и защо една радикална и остаряла доктрина, която няма почти никакво отношение към съвременната реалност, продължава да се радва на подкрепа дори сред най-умерените мюсюлмани.

Терминът фундаментализъм е употребен за първи път в началото на ХХ в. от американски протестантски свещеници, които се борят за утвърждаване на християнската вяра и дават абсолютистко и буквалистично определение на религиозните убеждения. Фундаментализмът означава усилие да бъдат пречистени или преобразувани вярванията и религиозните практики в съгласие с изначалните основи (фундаменти) на вярата. Думата фундаментализъм се обвързва с общоприети критерии, иманентно присъщи на обективната му идентификация. Фундаментализмът в днешно време предполага ориентация към света, която е антиинтелектуална, арогантна и нетолерантна. Той същевременно е съзнателен отказ да се правят компромиси, да се допуска приспособяване и да се приемат нови тълкувания на основните текстове и на източниците по вероучение. В ислямски контекст терминът обикновено се свързва с движенията за ислямско възраждане. Съвременните фундаменталистски движения отказват да признаят западните подходи и отстояват всеотстранната и фактическа природа на ислямското послание.

Религиозният фундаментализъм се отъждествява предимно с политически екстремизъм. Това е особено характерно в началото на ХХI в. Този подход се налага от критиците на фундамен-

тализма в САЩ. По този начин се изоставя вътревидовият конфликт между различните секти и разклонения в лоното на една професионална общност. Забравя се, че и днес този конфликт между сунити и шиити в много страни е сериозно предизвикателство за световната сигурност.

Явлението фундаментализъм възниква в определени исторически условия. Навсякъде по света, където хората се сблъскват с духовни кризи, застрашаващи тяхната идентичност и култура, възникват религиозни движения, които се стремят към социална трансформация на цялото общество. Съвременните фундаменталисти намират почва при съчетаване на дълбока криза на отчуждение и поява на харизматични личности, смятани за пророци, които преформулират религиозните традиции в съответствие с модерния контекст. Подобно съчетаване катализира възникването на нов тип религиозно движение – фундаментализъм – и на могъщи сили, произтичащи от него. Фундаментализмът съперничи на секуларизма в доминацията над обществото и културата, като цели да ги преобрази според своите доктрини.

Различният подход към фундаментализма е мотивиран от противоречиви политически, идеологически, културни интереси, както и от историческите форми на традиционализма и радикализма.

Академици от мюсюлмански произход твърдят, че всички истински мюсюлмани вярват, че Коранът – свещеният текст на исляма – е непосредственото Божие слово, т.е. всички смятат Корана за абсолютна истина.

Сегашните задачи на повечето мюсюлмански фундаменталисти са свързани с премахването на правителства, набедени за порочни или прозападни, както и със заместването на внесени от Запада закони с характерния за исляма шариат.

Основен фактор е ислямската традиция – съвкупност от тълкувания, закони и практики, развити през вековете от улема.

Семантичното поле на думата фундаментализъм днес включва екстремизъм и сектарианизъм.

Напливът на фундаменталистски движения, или движения на религиозен подем, на които ставаме свидетели в много части на

света, са отговор на глобализацията, или по-конкретно на притеснението от мисълта, че съществуват различни начини на живот от тези, определени от Бог.

Борбата срещу фундаментализма се затруднява и от липсата на общоприети представи за и оценки на това явление. Докато някои експерти смятат фундаментализма за несъвместим с демокрацията, други осъзнават, че религиозните движения смятат, че фундаментализмът съдържа широк и гъвкав спектър от подходи и че много фундаменталисти одобряват демократичния избор.

Сред ислямистите се води спор дали демокрацията е съвместима с исляма. Някои смятат, че ислямската система е уникална и няма връзка със съвременната западна реалност. Други твърдят, че ислямът е истинска и автентична демокрация, докато трети адаптират демокрацията към ислямските концепти и акцентират върху плурализма и човешките права. Умерените ислямисти в действителност са по-демократично настроени от светските националистични режими в мюсюлманските държави. Повечето от тях описват възможни ислямски модели на управление, удивително сходни със съвременните западни демократични системи и разпределението на властите на законодателна, съдебна и изпълнителна.

В идеологическо, политическо и социално отношение фундаменталистките групировки значително се различават помежду си. Например в лоното на исляма съществуват многобройни подразделения, които проповядват различни принципи и ценности.

При определени условия фундаментализмът се превръща в демонична сила, която заплашва по-нататъшното оцеляване и развитие на един велик идеал. Заедно с това фундаментализмът добива широки мащаби и неговите метастази обхващат обществения живот, когато полярните сили в обществото са изравнени; а също и в когата старите ценности са неспособни да подхранват напредъка с нови импулси, а новите ценности не са изкристализирали – както по отношение на собствените си иманентни стойности, така и спрямо готовността на общественото съзнание да ги приеме.

Фундаментализмът неизбежно довежда общественото съзнание до склонност към самоунищожение. От друга страна, догматизираното съзнание не може да поеме отговорност нито за миналото, нито за бъдещето, защото се опира на страха, демагогията, условността, самоунищожението, а не на една трайна позиция, изградена чрез осмисляне на идеята за бъдещето.

В наши дни фундаментализмът се свързва предимно с исляма. Основните идеологеми на ислямските фундаменталисти са:

- мюсюлманите трябва да се върнат към исляма във вида, който го е проповядвал Мохамед;
- целият живот на правоверния мюсюлманин трябва да бъде посветен на укрепването и разпространението на исляма, за да се върнат блудните синове в лоното на исляма;
- с друговерците и еретиците трябва да се води свещена война, джихад.

Особеност на съвременния фундаментализъм са добрите връзки между отделните терористични и фундаменталистки организации. Това е така, защото от една страна те споделят общи идеи, а от друга имат общи врагове. Ислямският фундаментализъм, често придружен с тероризъм, представлява най-вече различни радикални ислямски организации, насочени към налагането на исляма като държавна политика в отделните страни.

Необходимо е да се приеме политическият, но да се тушира радикалният ислямизъм. Принципите на мюсюлманското общество трябва да се интегрират прогресивно в международната правна система с уважение към правата на човека и плуралистичната демокрация. Ако в името на правото на самоуправление на народите диалогът с политическия ислям е необходим, то всякакви преговори с активисткия ислямизъм са изключени. Ислямският тероризъм трябва да бъде победен със средствата на правовата държава. Най-добрият начин за неутрализирането му е отпорът, както и да му се попречи последваща поява. На ислямските народи е необходимо да се даде бъдеще без мизерия, неграмотност и корупция, тъй като това е почвата за развитие на терористичните групи.

След мащабните прояви на международния тероризъм от 2001–2003 ръководителите на САЩ (Джордж Буш) и Великобритания (Тони Блеър) обявяват действията на терористите като война на нецивилизовани сили срещу цивилизования свят. Беше формирано понятието „оста на злото“, като, наред с отделни личности и групировки, за врагове на цивилизацията бяха обявени суверенни държави, чийто действия като приемници (домакини) на терористи се превръщат в заплаха за цивилизования свят.

В тази връзка възникват сложни въпроси:

- Кои са критериите на цивилизованост и кой има право да определя кои страни са цивилизовани и кои – не?
- Към кой модел на цивилизация трябва да се стреми човечеството – европейския или американския? Този, който се гради на материализма и личното благоденствие за сметка на другите, или този, чийто приоритет е идеалът за социална справедливост?
- Коя цивилизация е в опасност и има нужда от защита? Възникналата и развила се в продължение на хилядолетия или тази, която се реализира през последните столетия?

Каквито и да са отговорите на горните въпроси, следва да се заяви, че подходът на противопоставяне на цивилизацията е дълбоко погрешен и необоснован.

Прилагането на подобен подход на практика е крайно опасно за бъдещето на човечеството. Още повече че изключителната сложност на отношенията и огромното напрежение в съвременния свят предполагат възможността (макар и минимална) за цивилизационен сблъсък в условията на неизбежна непримириемост и религиозна нетърпимост.

Горното изисква изключително внимание и предпазливост при формирането и употребата на понятието ислямски тероризъм.

Ислямски тероризъм

ИМА ДОСТАТЪЧНО ОСНОВАНИЯ ислямският тероризъм да се определи като специфична, особено остра форма на терористична дейност на основата на религиозната нетърпимост и ислямският фундаментализъм.

Ислямският тероризъм се определя от редица специалисти като най-вероятната заплаха за света в момента и в бъдеще. Като вид терористична дейност той се прилага от най-опасните радикални терористични организации, в чиито структури членуват представители на т.нар. радикален (твърд) ислям.

Позоваването на ислямската религия и действията в нейно и от нейно име са само претекст за едни от най-жестоките терористични деяния в света.

Тъй като ислямският тероризъм действа под прикритието на исляма, нужно е да се познава същността му като религия.

Ислямът е религия, която проповядва специфичен модел на поведение, прокламиран чрез Корана; в него се лансират идеите за смирение и верска търпимост.

Ислямският свят проповядва вярата в един Бог, а самата религия се причислява към общия *умма*, народ, в случая – цялото човечество. Според Корана в света съществува един Бог. Нещо повече – ислямът признава и връзката с прародителите на човечеството – Адам и Ева. Ислямът е толерантен към западните религии, отрича религиозен антагонизъм и проповядва общо начало.

Ислямът не противопоставя мюсюлманите на останалия религиозен свят, защото смята, че и евреите, и християните са съпричастни към догматичното откровение на религията. Такава колизия е възможна само ако ислямът е пряко осквернен от народи атеисти. Именно тази постановка се използва от духовните вдъхновители на ислямския тероризъм за използване на религията като параван. Средство за постигане на тези цели е джихадът – понятие, тясно свързано с и допълващо ислямския тероризъм.

В превод джихад означава и усилие, но в настоящата проблематика се разглежда като свещена война.

Ето какво казва за джихада учителят на Молла Мохамад Омар¹ и духовен баща на талибанското движение, Хакания Сами Ул-Хак: „На Запад не разбират концепцията на джихада. Джихадът означава война с дявола. Големият джихад е борба с дявола вътре в човешката душа, докато Малкият джихад е битка с външния враг. И ако втората рано или късно приключва, първата е вечна. За света на радикалния ислям, за днешния конфликт със Запада е виновен изключително американският империализъм и преди всичко износът на американските социални и сексуални нрави.“ Според Ул-Хак Западът е неумолимо враждебен към посланието на исляма, а това е достатъчна причина за схватката между него (Запада) и мюсюлманите. В подобен дух са и посланията на Бин Ладен за свещения дълг, който той е поел с цел опазването на мюсюлманския народ и неговата религия от Запада. Той нееднократно твърди, че ще обяви свещен джихад, задължителен за всички мюсюлмани, срещу еврейския и американския народ, нарушили свещената неприкосновеност на светите места.

Дори смятащият се за умерен президент на Иран Мохамад Хатами твърди: „Политическият лозунг на Запада говори за защита на правата на човека, демокрацията и националните държави. Нашата война със Запада в тази област е въпрос на живот и смърт. И всеки компромис, всяка отстъпка от наша страна няма да донесат нищо освен угнетение, безчестие и загуба на нашата индивидуалност и слава.“

Интересна е аналогията с времето, когато подобна религиозна нетърпимост е била характерна и за християнството – кръстоносните походи, религиозните войни, Светата инквизиция в Западна Европа, жестокото преследване на сектантите и разколниците в Русия са примери за това. За преодоляването на тази нетърпимост и религиозна агресивност на християнството са били нужни няколко столетия.

¹ Духовен водач на талибанското движение. Молла значи познавач и служител на мюсюлманския култ. – Б.р.

Идеята за свещена война с неверниците е широко разпространена в ислямския свят – поради няколко сериозни причини:

1. Умереният ислям като дълбока и конструктивна религиозно-философска и нормативна система, толерантна към други религии, се оказва в очите на значителна част от населението на мюсюлманските страни неспособен да предотврати размиването на традиционното общество под въздействието на новите икономически модели и социални идеи.
2. Радикалният ислям, за разлика от умерения, предлага прости, примитивни, но точни решения, достъпни за разбиране от нискообразованите маси. Той ясно обозначава врага, отговорен за преживяваните от народа трудности, и посочва пътя за тяхното преодоляване. Свещена война в името на утвърждаване на истинските ценности.
3. Ислямът учи, че *шахид* (мъченик на вярата) е човек, който жертва живота си в битка с неверниците и незабавно получава награда от Небето.

Посочените причини са още едно свидетелство, че особеностите на радикалния ислям съвпадат с потребностите на екстремистките политически движения. И дори на един по-късен етап радикалният ислям да изчерпи своя мобилизационен потенциал, не е изключена появата на нови или възраждането на стари идеологии, способни да служат за основа на поредното възраждане на екстремизма.

За ислямския тероризъм радикалната форма на исляма се явява не само прикритие, но и солидна идеологическа основа и оправдание за терористичната дейност.

1.4. Християнски тероризъм

СЪЩОТО ВАЖИ И за християнските религиозни братства като сектата „Завет, меч и ръката Божия“ (1985), която впоследствие прераства в терористични група и насилнически култ, с лидер Джеймс Елисън.

В тази секта жените се обръщат към мъжете си с *господарю* и знак на уважение, както библейската Сара се обръщала към

мъжа си Авраам. Групата вярвала в *чистия* начин на живот – тютюнът, алкохолът, ругатните и упойващите вещества били забранени. Елисън си взема втора съпруга, инструктира всички мъже да избръснат главите си или да се подстрижат късо. Групата трябвало да събира приходите си на едно място. Членовете били насърчавани да унищожат всичко, свързано с идентичността им, преди присъединяването към сектата – снимки, сувенири, спомени. Телевизията и радиото били забранени, като цяло достъпът до външния свят е ограничен. Започват да приемат ученията на *Християнска идентичност*¹, която смята Америка за свята земя, англосаксонците за *истински* израелтяни, а Декларацията за независимостта и Конституцията – за вдъхновени от Бог, за християнско наследство. Елисън обяснява, че християнството е обърнало гръб на законите от Стария завет и позволява на враговете на Христос да владеят земята. Време е земята да бъде отнета от враговете на Бог; много от религиозните терористи придават духовно измерение на материални обекти, както е със земята, която вече има духовно съдържание. Елисън проповядва отпор на смесване на расите, абортите и всичко, което замърсява смето Божие. Последовател е на доктрината, която учи, че Исус е само главата на Божия пратеник, а тялото на Месията се състои от много хора, вероятно 144 000, споменати в *Откровение*. Тази селективна интерпретация води до разбирането, че Елисън и неговата група са сред хората, които съставят тялото Христово.

Изучаването на този култ показва как лидерите разработват легенда за надвиснала опасност пред вътрешна група; създават групова идентичност; дехуманизират набеязаните врагове на групата и насърчават създаването на убийци, способни да навредят на невинни хора. Враговете на култа са чернокожите, евреите, калните хора², хомосексуалистите и американското пра-

¹ Расистко религиозно течение. – Б.р.

² Според расистката философия на течението *Християнската идентичност* калните хора са всички не-бели хора, създадени преди Адам

вители, които работят в тясно сътрудничество с антихриста, ООН, Световната банка, Съветът за международно сътрудничество и космополитите.

Заплахата се изразява във формирането на Световно правителство, ясен знак, че са се задействали силите на Сатаната. Сектата се надявала да ускори завръщането на Месията, като осъществи божията присъда над непокаялите се грешници чрез отравяне на водата в големите градове с цианид – действие, целящо убийството на повече хора от който и да е терористичен акт.

Паравоенните формирования на сектата планирали да детонират взривно устройство под тръбопровод, който снабдявал с газ голяма част от Средния запад на САЩ и свършвал в Чикаго, но атентатът се проваля. Планират и взривове на правителствени организации, внасят незаконно оръжия.

Друга форма на християнски религиозен тероризъм са движенията против аборти. Изключително крайни по природа – в тях противниците на абортите, позовавайки се на християнското учение, призовават да се убиват лекарите и да се атакуват клиниките, които извършват аборти. Пример за такива организации са „Армията на Бог“, „Спасете бебетата“, движението „Християнски реконструкционизъм“ и др.

Тези организации се определят като съпротива без лидер, т.е. отношения, при които лидерите и последователите взаимно влияят на мислите и действията си, с декларираната цел да направят света по-добро място. При този процес последователите стават лидери, а лидерите могат да станат морални посредници.¹

Преподобният Майкъл Брей е интелектуалният баща на екстремисткото радикално крило на движението „Спасете бебетата“. След 4 години, прекарани в затвора (за заговор да взриви десет клиники за аборт във Вашингтон), той приема себе си

и Ева. Твърди се, че калните хора нямат душа, следователно животът им няма стойност. – Б.р.

¹ Burns, J. M., „Leadership“. „Harper & Row“, New York, 1978.

като морален посредник, който трябва да изгради лидери чрез текстове, интернет страница, проповеди и мероприятия като „Банкетът на бялата роза“ – благотворителна вечеря, която се организира ежегодно в чест на светците на Христос, с цел укрепване на връзката между членовете на групата, повдигане на духа, събиране на средства чрез благотворителност. Брей е обявен за терорист от Националния институт за борба с тероризма¹ в Америка. Живее с жена си и десетте им деца в Мериленд и управлява реформаторска лутеранска църква в района. Особено близък е с Нийл Хорсли, известен със своя уебсайт, „Нюръмбърг файлс“, който стартира през 1995 г. В него се качват имената, а понякога и адресите на

лекари и медицински персонал от клиники за аборти, както и тези на съдии и политици, които приемат или подкрепят закони за убиването на деца. Имената на тези, които са убити от движението, биват зачеркнати, а на тези, които са ранени, са маркирани в сиво. Сайтът подканва посетителите да изпращат лични данни и информация за жени, които са се подлагали на аборт, както и на хора в тяхното обкръжение.

Психологическите атаки и натискът, който оказват тези движения, повлияват върху немалка част от практикуващите лекари и клиники за аборти в Америка. В периода 1992–1996, когато случаите на насилие в тази област (блокиране на входове на болници, поставяне на газ и химически вещества до вратите, линчуване и раняване на жени, които влизат в тези болнични заведения) са особено чести, броят на клиниките за аборти в САЩ намалява с 14%. Поради тази причина през 1994 г. Конгресът² прие Закон за свободата на достъпа до клиниките, който силно рефлектира върху процента на демонстрации.

¹ National Memorial Institute for the Prevention of Terrorism. New York, 1995. – Б.р.

² Става дума за висшият орган на законодателната власт в САЩ. – Б.р.

2. Базови религиозни схващания

КАКТО ДЖИХАДИСТИТЕ ИМАТ т.нар. Наръчник на терориста, така и Армията на Бог има своя Наръчник на християнина, в който се позволява употребата на химически оръжия и насилие към тези, които не спазват Божиите заповеди и лишават човешките същества от живот още преди раждането им. Брей подтиква своите последователи към действия, без да им дава парични възнаграждения. Това обаче не може да се сравни с политиката на Саддам Хюсеин, който предлага суми между 10 000 и 25 000 долара на семействата на палестинските мъченици. Ала и двамата прилагат сходна стратегия за вербуване на последователи. Ако се замислим, езикът на *Християнска идентичност* и този на ислямските екстремисти е почти еднакъв: когато се говори за врага, той буквално се демонизира; клиниките за аборт се наричат *касапници*, *кланици за бебета*, Западът е обитаван от *неверници* и *бели грешници*, а когато се говори за насилието срещу хората, се използват фрази като *оправдано умъртвяване*, *мъченици*, *деца на Бога* и т.н.

Спирането на информационния поток от външния свят и унищожаването на личните вещи, както и всичко, което напомня за живота на един човек преди посвещението му на дадена кауза, е още един общ елемент в практиката на религиозните терористични организации. Един френски фашист казва, че влизането в СС¹ е като присъединяване към религиозен орден, който изисква да се освободиш от миналото си и да се преродиш в човек, способен на това, което Химлер² нарича героична жестокост.

¹ *Шуциафел*, повече познато като СС, е голяма паравоенна организация, един от важните компоненти на нацистката партия в Германия, създадена през 1920 г. като военизиран корпус за охрана на висшите функционери на партията. Членовете на СС често са наричани *есесовци*. – Б.р.

² Хайнрих Химлер (1900–1945) – германски политик по времето на нацистка Германия. Вторият най-влиятелен човек в Третия райх след Хитлер. – Б.р.

Ранните християнски мъченици, подобно на днешните атентатори самоубийци, получавали множество награди за саможертвата си – материални и духовни. В периода преди смъртта християните често обсипвали мъченика с дарове, храна, дрехи, внимание. Бил му обещаван не само вечен живот на Небето, но и слава след смъртта му на този свят. Християните организирали празненства, на които пресъздавали предстоящите изпитания за вярата на мъченика. Най-важната функция на тези празненства е именно утвърждаването на нещо като обществен договор между мъченика и другите християни, с който се свежда до минимум опасността той да се откаже в последния момент. Сходна е ролята на публичните видеозаписи на атентаторите самоубийци, които заявяват публично решимостта да жертват живота си в името на предполагаемото общо благо.

3. Основни принципи на религиозната саможертва

РЕЛИГИОЗНИЯ ПОДТИК КЪМ извършване на даден терористичен акт е явление, много различно от войната. И тъй като част от разбирането на едно явление се корени във времето, в което то се създава, трябва да имаме предвид от колко време съществува дадена религия. Неслучайно ислямът, като най-млада религия в света, се отличава с характерната за младостта дързост и крайност. И обратното, най-старите религии – източните – говорят с мъдрата простота на своята философия за това, че човекът е подвластен, а не властен. Тук искам да подчертая, че разглеждам понятието властен като *насилствено налагащ дадена идея*. Именно такова желание за власт служи на *висшите идеали* и променя разбирането за правата над човешкия живот.

Според известния труд¹ на Ейбрахам Маслоу човешките нужди могат да бъдат подредени йерархично – от най-фунда-

¹ През 1954 г. Маслоу, американски психолог, дефинира своята пирами-

менталните, като храна и вода в дъното на пирамидата, до по-абстрактните, като нуждата да се чувстваш част от общност и да те ценят за работата, която извършваш. Стремешът да принадлежиш към група се подрежда непосредствено след нуждата да удовлетвориш основните си физически потребности. Днес хората до голяма степен са свободни да избират идентичността си. Именно този богат избор по отношение на идентичността може да се окаже непреодолим проблем. Част от привлекателността на войнстващите религиозни групи се дължи на яснотата и гордостта по отношение на собствената личност. Да си напълно наясно със собствената си идентичност, да знаеш, че твоята група превъзхожда всички останали, да издигнеш чистотата в свой идеал и да превърнеш пречистването на света в дело на своя живот – това е своеобразно блаженство. Да убиваш враговете на групата означава да правиш добро и да си добър. Посвещаването на една терористична идея опростява живота, доброто и злото се извеждат на преден план като отчетлив релеф, животът може да се промени чрез действие. Мъченичеството – върховната проява на героизъм и набожност – предлага висше освобождаване от дилемите на живота, особено при хора, които се чувстват дълбоко отчуждени и объркани, унижени, самотни или отчаяни. Трудностите винаги карат хората да се завърнат към Бог и ги правят жертвоготовни. Отчаянията, лишенията, завистта и унижението правят смъртта и рая по-привлекателни.

Всяка крайност идва от вродената подвластност на човека да се опиянява. А няма нищо по-опияняващо от една идея. Разбира се, почти винаги тази идея е просто маска за истинската цел, която е преди всичко политическо надмощие. Разбирайки добре това, лидерите на религиозно мотивираните терористични групи, разработват конкретна стратегия, насочена към потребностите на хората. Умелите лидери се възползват от многообразието от мотиви, които биха могли да накарат хората им

да (йерархия) на човешките потребности, която играе ключова роля за развитието на човешките ресурси и теорията за мотивацията. – Б.р.

да извършват терористични актове. Те предлагат приятелство, приключение, статус, блясък и работа. Лидерът трябва да е психолог, трябва да притежава дарбата да долавя от какво се нуждаят хората, какво искат, какво липсва в живота им. Именно удовлетворяването на нуждите на последователите ражда тяхната преданост към лидера. Стратегията на лидерите, насочена към потребностите на хората, е винаги съобразена с икономическата и политическа обстановка, с нивото на образование, с възрастта, с емоционалното състояние и сигурността, и най-вече с нуждите на целевата група. Впоследствие се предлага именно това, за което човек копнее най-силно. Не безплатно, разбира се. „Ако дадете на хората точно каквото искат, те ще се погубят с него“, казва Мерилин Менсън¹. Е повечето случаи хората търсят призвание, стойност, опрощение и най-вече смисъл в живота си. Затова обещаната награда никога не е материална, а абстрактна. Каква по-опияняваща идея от усещането за лична заслуга в борбата със световния глад, в името на бог, с цел спасение на всички непросветени? Именно при това опиянение моралът отстъпва, за да направи място на новата нравственост. А когато в човека се измени моралът, той променя своята самоличност. Следователно неговата самоличност бива заличена и заменена с нова, много по-подходяща за съответните цели, и перфектно нагаждаща се към новата реалност. След като има нова изградена идентичност и изгради хладнокръвие, присъщо най-вече на лекарите – лекарят е способен да среже и отвори тялото на пациента, като същевременно остава безстрастен към неговата болка и дори смърт – човек вече е притъпил чувствителността си. Това обучение цели да научи човек да смята врага за нещо по-долно от човешко същество и да закърни човешката способност да изпитва морално отвращение.

¹ Артистичният псевдоним на Брайън Уорнър (1969), американски музикант, известен с предизвикателните си текстове и визия. Първата част на псевдонима си взема от актрисата Мерилин Монро, а втората – от серийния убиец Чарлс Менсън. – Б.р.

Какво следва? Следва насилието, което новата ви самоличност приема за напълно нормално. Първият път, когато терористът стрещи, го бичуват. Вторият път само му подават камшика и той сам започва да се бичува. Успешно сме стигнали до най-деликатната част на съзнанието съвестта. Завладяна ли е тя, вече нямате свобода. Точно затова посвещенията в дадена идеология и ритуалите, свързани с тях, се пазят в тайна под претекст, че са свещени. Истината е, че това са *тестове* за личността, а отличен резултат се постига само след преминаване на многократни изпитания на съвестта под формата на странни сексуални практики, кръвосмешение, маниакални ритуали за пречистване, самонараняване и, разбира се, жертва на собствения живот като доказателство за преданост. Сектите и въобще този тип организации използват основни механизми за доказване на предаността на своите членове. Сред тях са споделянето и/или прехвърлянето на собствеността при приемането, ограничаване на контактите с външния свят, обозначаване на външния свят със специални термини, игнориране на новини, говорене на чужд език или специален жаргон, изискване за свободна любов и полигамия, липса на заплащане за извършена работа, общи усилия на групата, ежедневни събрания, процедури за покаяния – като изповеди, заучено поведение, заклеяване, институционализиране на преклонението пред групата и нейните лидери чрез приписване на магическа сила, легитимиране на изискванията на групата чрез позоваване на висши ценности (като религията) и използване на специални титли. Цялата тайнственост около тези свещени действия е просто параван, който възпира реакцията на световното общество и господстващия морал.

Фанатичните религиозно мотивирани терористични организации винаги целят да приобщят колкото се може повече хора, защото колкото по-мощен е броят на членовете (последователите), толкова по-законно става правото въпросното изповедание да се превърне в всепризната религия. И, разбира се, колкото повече привърженици има проповедникът на едно разбиране, толкова по-големи и настъпателни претенции може да има за монопол над истината.

4. Съвременният религиозно мотивиран тероризъм

РАЗПАДАНЕТО НА ДВУПОЛЮСНИЯ модел и кризата на идеологиите на ХХ в. (фашизъм, комунизъм, либерализъм) довеждат до нарастването на ролята на религията в обществено-политическия живот. Религията помага да се успокои страха от загуба на идентичност в глобалния свят и ни връща системата от ценности.

Мнозина смятат американския начин на живот за мотивиран от зло, определят го като сатанински, лош за човешката природа и прекалено материалистичен. Глобализацията е синоним на макдоналдизация¹.

„Глобализацията е чисто и просто една нова колониална система. Това е опит на Америка да доминира над останалия свят икономически, а не с военни средства. Глобализацията ще разшири пропастта между бедни и богати. Америка се опитва да разпространи консуматорската си култура. Тези ценности обаче не са добри за човешките същества. Проблемът със самоцелното следване на капитализма е в това, че всичко опира до долара. На запад парите наистина говорят. Това води общностите до катастрофи“, твърди Абу Шанаб, един от създателите на „Хамас“.

Съвременният религиозно мотивиран тероризъм се появява като недоволство от глобализацията и пропагандата на ценности, различни от духовното, добрината, мира и семейството. Той се заражда през 80-те години на ХХ в. и е свързан преди всичко с намаляването на ролята на идеологиите в световен мащаб. През 80-те и 90-те години пустотата на светските идеологии става толкова дълбока, че за религиите не представляваше трудност да запълнят освободеното място. Съвременният религиозно мотивиран

¹ Понятие в социологията, въведено от Джордж Ричър. Описва форма на рационализация – преход от традиционен към рационален начин на мислене; свързано с консуматорската култура, в чиято основа стоят веригите за бързо хранене. – Б.р.

виран тероризъм обвързва идеологията с религията. Освен това през този период в много страни правят значителни социални преобразувания. Социално-икономическият натиск, разочарованието от политическите системи и горчивият личен опит дават своя принос за увеличаването на проявите на религиозен тероризъм в световен мащаб. В днешно време религиозно мотивираният тероризъм заменя другите форми на тероризъм и води до увеличаване на насилието и кръвопролитията.

Какви са съществените особености и характеристики на съвременния религиозно мотивиран тероризъм:

1) За изпълнителите на терористични актове насилието се възприема като свещен дълг или сакраментален акт. По този начин тероризмът придобива необикновени измерения, следователно терористите не са обвързани с политически, морални или практически ограничения. Тъй като терористът не е свързан със съществуващия ред, той може да предприема разрушителни по типа си терористични действия, защото за него всяка цел е справедлива.

Терорът, причинен от религиозните терористи, не е цел сам по себе си, а преди всичко средство за достигане на големите цели. Както се подчертава в доклад на Комисията за борба с тероризма на САЩ: „Терористите не искат място на масата, те искат унищожаването на масата и всички седящи зад нея.“ Терористите с религиозен подбуди виждат себе си отговорни само пред Бог.

2) Свещената война, или джихадът, е безкрайна, защото има духовна, а не военна цел. Никой никога не може да е сигурен, че Бог е доволен и ситуацията на небето съответства на тази на земята. Затова религиозният тероризъм е непредсказуем.

3) Двойственост на възгледите. Религиозните терористи, независимо дали са мюсюлмани, индуси, юдеи или християни, предлагат опростеното разделение на обществените блага ресурси, отношения и др. на справедливо и несправедливо.

4) Религиозните терористи следват точно определена борба за постигане на целта с постоянство, голяма сила на духа и готовност за саможертва.

5) Националните граници не се признават и няма точно определена защитена територия, което подкопава традиционната концепция за лоялност към държавата.

6) Изгражданите мрежи не попадат в сферата на наблюдение на правоохранителните служби поради неофициалните отношения човек с човек. Процесът на вербуване е случаен и неофициален, като всичко е на доброволен принцип. Мрежата расте органически – като интернет.

7) Религиозните терористи са *правоверни*, които подчиняват своята индивидуалност на групата и на лидера.

8) Голяма част от терористите са с висше образование, учили са на Запад, произлизат от материално осигурени семейства на средната класа, владеят по няколко езика: английски, френски или немски.

9) Религиозният тероризъм използва заплахи, идеологически и физически терор. През март 1995 г. при нападението на токийското метро „Аум Шинрикьо“¹ използва зарин², в резултат на което загиват 12 и са ранени повече от 5000 човека.

10) Религиозните терористи никога не си поставят за цел да победят в сражението, поради което получават ореола на мъченици.

11) Младежите са главната цел на религиозните терористични групи поради тяхната уязвима искреност, жар, жажда за действие на живот и смърт заради чистата идея.

¹ „Върховната истина на Аум“ – секта, създадена през 1984 г. в Токио. – Б.р.

² Извънредно токсично органофосфорно химично съединение. Използва се като химическо оръжие. – Б.р.

5. Примери на съвременен религиозно мотивиран тероризъм

РЕЛИГИОЗНО МОТИВИРАНИТЕ САМОУБИЙСТВЕНИ атентати започват да се използват като основен тактически метод на терористичните групировки през 80-те години на XX в. от палестинските „Хамас“. Те се превръщат в световно явление в началото на 90-те години на миналия век. „Хамас“ използва религията, за да оправдае стремежа си към политическа власт и за да освободи палестинските земи от израелска окупация.

Атентаторите самоубийци са най-ефективното оръжие от гледна точка на разходите. На тях не им трябва професионално обучение, трябва им взрив, детонатор и кураж. Куражът обаче е оскъден ресурс. Работата на терористичните организации е да намерят смели младежи, а след това да подхранват тази смелост. След атентатите на 11.09.2001 г. президентите на Египет и Алжир насочиха своите усилия към това да разяснят същността на понятието джихад, подчертавайки, че в свещените писания агресията не е присъща на джихада. Традициите на Пророка изрично и многократно забраняват самоубийството – в духа на ислямската етика на въздържание и търпеливо приемане на трудностите. Именно изкривеното тълкуване на исляма, внедрено в умовете на хората от религиозно-политически лидери, води до прибягване към агресивен джихад, използващ самоубийствени атентати, които всъщност са насочени към самите ислямски правителства. Разбирането на правото в ислямския религиозно мотивиран тероризъм се поражда от вкоренената непреодолима потребност на мюсюлманина да изпълни своя дълг. Неучастието в свещената война е най-големият грях за изповядващите ислям. Да усещаш себе си богоизбран и богопомазан да извършиш поставената терористична задача е именно деформацията на тази иначе миролюбива религия.

Пример за радикално разбиране на будизма е конфликтът в Шри Ланка, където крайни будистки групи извършват насилие

срещу местните християни и тамили¹. Лидерът на „Аум Шинрикьо“, Шоко Асахара, който извършва смъртоносна атака в метрото в Токио, за която споменахме по-рано, се позовава на будистки, християнски и хиндуистки идеи, и дори на писанията на Нострадамус и смесва ислямство, индуизъм и будизъм, за да легитимира личната си власт и да държи последователите си в пълно подчинение. За главно божество на сектата той избира Шива – Унищожителят, но също така използва и юдео-християнската идея за Армагедон. Използвал е уменията си на йога, за да впечатлява последователите, да създава школи и да набира средства за сектата. „Демократик Карън Будист Арми“ (DKBA), начело с будисткия монах Саиядау Тузана, е военна организация, която действа от 1992 г. насам. В последните години учението ѝ и извършените терористични актове са свързани с движението от монаси „969“ (в Мианмар и съседните страни). „969“ са числа, свързани с философията и монашеството на Буда. През 2012 г., в резултат на преследването на мюсюлманите в Бирма, движението помага за създаването на антиислямистки националистически движения в региона и призовава будистите от Мианмар да бойкотират ислямистките действия. В обществеността има противоречиви мнения относно т.нар. камикадзета (*Божествен вятър*)², появили се в Япония по време на Втората световна война, и това дали те са били терористи, чийто самоубийствен акт стъпва на основите на будизма и шинтоизма.

Все пак трябва да имаме предвид, че независимо каква религия изповядва един човек, в условия на война той е готов на всякакви действия, които не се съобразяват с религиозния морал. В тази насока може да се каже, че будистките терористични групи, които са признати за такива, се отличават много ярко от самия будизъм и неговата същност, и в повечето случаи са породени от настъпателните действия на хора, изповядващи други религии.

¹ Народ в Южна Азия. Населяват предимно Тамил Илам (Шри Ланка) и Тамил Наду (Индия). – Б.р.

² На японски камикадзе означава именно божествен вятър. – Б.р.

Поради това при тях много трудно може да се говори за религиозно мотивиран тероризъм, тъй като естеството на техните действия е преди всичко военно-политическо.

Анализирайки предизвикателствата, които тероризмът поставя пред съвременното общество, трябва ясно да си дадем сметка може ли понятието война да бъде употребено по отношение на противодействието на тероризма в класическия му смисъл? Може ли на формиращите културни, икономически, идеологически и политически фактори да бъдат противопоставени военни сили? Можем ли да приложим философията за джихад при формиране на единно разбиране за съдържанието на иначе решително заявяваната готовност за действие и често употребявана фраза – война с тероризма? Новите гледни точки спрямо класическото понятие война, сблъсъкът/синергизмът между симетрията и асиметрията при терористичните заплахи могат да доведат до по-ясни и приложими дефиниции за хибридна и хибридни заплахи. Това ще позволи предприемането на съгласувани и комплексни проактивни действия от системата за сигурност, защото не може да се нападне тероризма с обявяването на война в класическия смисъл на думата.

Противоборството с тероризма – война на бойните множества

Новата среда за сигурност се характеризира с диверсифициране на заплахите и с динамика на вероятностите за тяхното сбъдане. Вероятността за широкообхватен военен конфликт с масирано противопоставяне на относително равностойни армии е почти изключена. В същото време отделни държави или малки организирани групи имат възможност да осъществяват враждебни актове срещу много по-силни противници с изключително сериозни последици. Променя се ролята на силата в международните отношения и това налага промени във функциите и задачите на силовите структури на държавите.

Тероризмът, или асиметричното противопоставяне, се използва от по-слаби във военно, финансово и икономическо отношение държави и групи с цел да ескалира или да се поддържа дадена криза или конфликт. Успешното неутрализиране на подобни прояви изисква съвместни усилия на всички силови структури на дадена държава и пълноценно взаимодействие в международен план. В тази борба своето място заемат и въоръжените сили. Опитът на НАТО и водещите страни в него в операциите в Афганистан и Ирак показва, че на терен успешното противопоставяне на терористите е невъзможно без участието на армията.

1. Тероризмът – инструмент за разпределение на ролите в новата среда за сигурност

ДИНАМИЧНИТЕ ПРОМЕНИ в сферата на сигурността през последните десетилетия предизвикват редица позитивни явления и тенденции, но в същото време поставят и нови изисквания пред силовите структури на държавите. Глобализацията и премахването на блоковото противопоставяне водят до намаляване на риска от широкообхватен военен конфликт. Отделни региони обаче се изправят срещу сериозни рискове и заплахи за сигурността си, породени от стари противоречия и конфликти. Промяната на ролята на силата в международните отношения налага и промени във функциите и задачите на силовите структури и в частност на въоръжените сили. Традиционната отбрана на територията на държавата като основна функция на въоръжените сили намалява значението си, но защитата на гражданите като неотменно задължение на армията добива нови измерения. Това противоречие налага промяна в способностите на въоръжените сили за защита на държавността, отделните общности и индивиди. Новата среда за сигурност изисква нова организация и структура от въоръжените сили.

Развитието на науката и технологиите позволява на терористите да използват нови възможности, което съществено увеличава полето им на действие. Широкоприложим става психологическият терор, който използва конкретен, немащабен терористичен акт за постигане на по-широкообхватни цели посредством експонирането му в публичното пространство за мултиплициране на психологическото му въздействие. Различаваме три вида психологически терор – устни съобщения и предупреждения, писмени съобщения и предупреждения и визуално въздействие. Терористите започват да използват по-активно възможностите на информационното общество, именно за засилване на психологическия ефект от своите действия. В този смисъл все по-ярко

се откроява една от основните характеристики на тероризма: че преките жертви и разрушения не са цел на тероризма, а само средство за постигане на същностните му цели.

Тероризмът е единственият похват за противопоставяне, който успешно експлоатира въздействие в две насоки – първата са преките жертви и разрушения на терористичния акт, а втората – използването им за психологическо въздействие върху по-голяма група хора. Това е същинската цел на терора – психологическото въздействие върху хората. „Убий един, уплаши хиляда.“

В последните две десетилетия тероризмът се превръща в средство за решаване на политически или етнически конфликти, разпростирайки в нови региони – Русия, бившите съветски републики и в републиките на бивша Югославия. В райони като Шри Ланка, Пакистан, Индия и Индонезия използването на политически или етнически мотивиран тероризъм се засилва. Увеличаващата се нетърпимост между различни групи, етнонационалният и сепаратисткият екстремизъм, както и различните конфликти водят до ескалация на тероризма в световен мащаб.

Различни по цели и характер терористични организации разширяват влиянието си и в тях навлизат все по-голям брой млади хора, носители на още по-радикални идеи. Тази тенденция кореспондира с липсата на морални задръжки по отношение използването на по-мощни взривни устройства и дори оръжия за масово унищожение и със съвместното участие по финансови съображения на хора от различни религии и култури в терористични актове с ясна политико-религиозна насоченост. Отделни индивиди, водени от комерсиални цели, се превръщат в наемни убийци, т.е. отстъпват от идейните и моралните си позиции и извършват поръчкови терористични актове или подготвят такива срещу заплащане.

Глобализацията на проявите на съвременния тероризъм, на базата на задълбочаващите се връзки и координацията между терористичните организации от еднакъв идеен тип, е една от най-ярките му тенденции. Това дава основание да се говори за наченки на формиране на международно терористично общество. Обединяващ елемент в случая е общият враг.

Нападението, при което бяха разрушени двата небостъргача на Световния търговски център в Ню Йорк, показва, че атаките вече са много добре планирани и използват както традиционни методи, така и високотехнологични средства за постигане на комплексни цели. Последвалите нападения в Истанбул и особено на жп гара Аточа в Мадрид¹, освен че отново показаха необходимостта от детайлно планиране, демонстрираха и възможността малки групи с ограничени средства да постигат стратегически цели на международно равнище.

От това можем да извлечем следните изводи:

1. Терористичните актове стават все по-ефективни.
2. Употребата на ограничено насилие и по-малко жертви и разрушения, характерни за тероризма през ХХ в., вече не са актуални.
3. Разширява се географията на терористичните актове – все повече атаки се извършват в по-слабо развити страни, но големите удари по правило се планират за развитите страни.
4. Организирането на терористичен акт е по възможностите на всяка малка група хора, а резултатите могат да засегнат и политиката.
5. Използват се все по-мощни средства за въздействие, включително и средства за масово поразяване.
6. Липса на морални задръжки – в терористичните актове по комерсиални съображения участват хора от различни религии и култури.
7. Разширяващи се връзки и взаимодействия между терористичните организации от еднакъв идеен тип срещу общ враг.
8. Забелязва се развитие при избора на цели в съвременния тероризъм – премина се от *символични* цели (11.09.2001 г.) през *функционални* (11.03.2004 г.) и в бъдеще, предполагаемо, цели за *постигане на най-масов ефект*.

¹ На 11.03.2004 г. терористи от „Ал Кайда“ за по-малко от половин час взривяват 4 влака на 3 гари в испанската столица – два на „Аточа“ и по един на „Санта Еухения“ и „Ел Посо дел Тио Раймундо“. 192-ма души, сред които 4-ма българи, загиват при атентатите. Над 2000 са ранени. – Б.р.

Борбата срещу тероризма е отговорност на цялото общество. Несериозно е да се смята, че това е по силите на отделна институция, колкото и силна да е тя. Тази борба не е по силите дори на една отделна държава. Успешните действия срещу тероризма изискват укрепване на сътрудничеството между държавните институции вътре в отделните страни и в международен план.

Когато говорим за борба срещу тероризма, е необходимо да определим:

1. Кой сме ние (кой са ни съюзници)?
2. Срещу какво и кого се борим?
3. На кого въздействаме?
4. В какви пространствени и времеви рамки действаме?
5. На кои етапи от терористичния акт се стремим да въздействаме?
6. Как ще въздействаме?

Асиметричната конфронтация и големият потенциал на малки групи да нанасят разрушителни поражения налага и промяна на възгледите за използване на въоръжените сили в борбата срещу тероризма. Това е едно от основните предизвикателства, които стоят пред въоръжените сили.

2. Роля на въоръжените сили в борбата с тероризма

СЛЕД КРАЯ НА Студената война основните усилия на военните бяха насочени към снижаване на прага на противопоставяне, към контрол над разпространението на оръжия за масово поразяване, към намаляване на разходите за отбрана и укрепване на доверието между бившите противници в областта на глобалната сигурност. Борбата срещу тероризма, организираната престъпност и трафика на наркотици бе определена като приоритетна задача на службите за сигурност. Независимо че бе обещано да се отдели внимание на тези проблеми, развитието на събитията

показа, че подготовката за противодействие не е била на адекватното ниво. Като резултат от това, на стратегическо и геополитическо равнище този феномен се прояви като реална величина със собствени правила и методи за въздействие. Това още веднъж подчертава необходимостта от междуинституционално и междудържавно взаимодействие.

Въоръжените сили като една от силовите институции в държавата могат да търсят своето място и в противопоставянето на заплахи, в минимизирането на рискове, в предотвратяването на последствия от терористични актове; т.е. във всички етапи на борбата с тероризма. Важно е да подчертаем, че въоръжените сили не трябва, а и не могат да бъдат водеща институция в борбата срещу тероризма поради спецификата на тяхното основно предназначение (фиг. 6). Те могат да подпомагат общите усилия на една или повече държави за успешно справяне с този проблем.

Фиг. 6. Роля на въоръжените сили в противопоставянето на тероризма

Друга особеност, която трябва да подчертаем е, че говорим за използването на капацитет на въоръжените сили, а не само на военни формирования. Използването на въоръжените сили може да се заключава в използване на способностите, които те имат в национален мащаб и военните съюзи в международен план. Когато говорим за капацитет на въоръжените сили и/или военните съюзи, е необходимо да мислим по-широкообхватно не само за реални войски, бойни поделения или конвенционални оръжия. Освен с тях въоръжените сили разполагат и с възможност за добиване и обработване на информация, технически способности – благодарение на високотехнологични методи за наблюдение, следене и въздействие върху различни обекти, тежки и много точни оръжия с широк обхват на действие.

Въоръжените сили биха могли да имат основна роля в борбата срещу тероризма единствено на етап противодействие, когато терористите са локализирани, информацията е потвърдена и е приета политическа позиция терористите да бъдат спрени. В зависимост от конкретната обстановка може да се окаже, че най-подходящото – или дори единственото възможно – действие може да се изпълни от въоръжените сили.

Голямата част от акциите на терористичните организации от гледна точка на планиране, използване на тактически способности и изпълнение има чисто военен характер. Освен това структурите им обикновено са военизирани и теоретичните разработки на някои терористични формирования, освен идеологическо, имат и военнотактическо предназначение. Тази дисциплинираност, силната идеологическа убеденост, както и високата степен на подготовка на членовете на терористичните организации налага мнението, че институциите, предназначени за опазване на обществения ред и борба с криминалната престъпност (полиция, жандармерия), не могат да се противопоставят ефективно на терористичните групировки. Затова е необходимо по-добро взаимодействие между различните силови институции и между държавите. Паралелно с това следва да се създават концепции, стратегии и тактики за борба със злото и да се формират специ-

ални подразделения за провеждане на операции против терористи.

Концепцията на НАТО за борба с тероризма, отразена в публикация на Военния комитет на съюза – №472 от декември 2002 г., планира да действа в четири основни направления:

- антитероризъм (Antiterrorism, АТ);
- ликвидиране на последствията (Consequence Managements, СМ);
- контратероризъм (Counter Terrorism, СТ);
- еоенно сътрудничество (Military Cooperation, MILCOOP).

Значението и влиянието на страните от нашия регион се увеличи значително след приемането на България и Румъния в НАТО и кандидатстването на Македония, Албания и Хърватска за пълноправно членство в съюза. Членството на България и Румъния в ЕС, освен икономически и социално, е свързано със сигурността.

България се причислява към *малките* държави. Поставянето ни в тази категория не се основава само на географски признаци, а е резултат от комплексния ни потенциал и място в световната политика. Като член на НАТО и на ЕС обаче България има ангажменти и задължения за участие в операции за стабилизиране на обстановката в кризисни региони.

На основата на съществуващите регламентиращи документи можем да приемем, че за българската армия борбата с тероризма кореспондира с мисиите „подкрепа на международния мир и сигурност“ и „принос към националната сигурност в мирно време.“ И в двата случая е необходимо ясно да подчертаем, че ангажиране на въоръжените сили може да стане само на основата на политическо решение. Особено деликатна е ситуацията с използването на въоръжени сили на територията на страната. Участието на българската армия в тези случаи се регламентира в Закона за отбраната и въоръжените сили¹, чл. 57, където се казва:

¹ Закон за отбраната и въоръжените сили, доп., бр. 17 от 1.03.2016 г. – Б.р.

Въоръжените сили могат да изпълняват задачи и по:

1. оказване съдействие на органите за сигурност в борбата им срещу разпространяване на оръжия за масово унищожение, незаконен трафик на оръжие и международен тероризъм;
2. (доп. – ДВ, бр. 1 от 2014 г.) участие в охраната на стратегически обекти, на обекти и системи от критичната инфраструктура, за което може да се сключи договор със заинтересуваните лица, както и в операции за пресичане на терористични действия.

По-голяма конкретика задачите придобиват в поднормативната уредба. В точка 7.2.1. Отбрана, чл. 179 на Доктрина на въоръжените сили на Република България¹ се казва:

По мисия *отбрана* въоръжените сили изпълняват следните основни видове операции:

[...]

- контра и антитерористични операции на територията на страни членки на НАТО.

[...].

Нека анализираме и съдържанието на предхождания (вече отменен) документ, регламентиращ участието на въоръжените сили, Военната доктрина на Република България² чл. 49:

В мирно време при кризи от невоенен характер въоръжените сили:

- а) участват в превантивната и непосредствената защита на населението при заплахи или възникване на бедствия, аварии и катастрофи;
- б) съдействат, в съответствие с Конституцията и законите на Република България, на органите за сигурност в борбата им срещу разпространяване на оръжия за масово поразяване,

¹ Доктрина на въоръжените сили на Република България, приета със заповед ОХ-57/30.01.2012 г. на министъра на отбраната.

² Военна доктрина на Република България. Приета с решение на Народното събрание от 8.04.1999 г., изменена и допълнена с решение на Народното събрание от 22.02.2002 г.

незаконен трафик на оръжие, международен тероризъм и други.

На пръв поглед няма съществена разлика между съдържанието на двата документа. Прави впечатление, че за разлика от Военната доктрина в Доктрината на въоръжените сили тази дейност е позиционирана в задачите по мисия „отбрана“. Тази мисия касае териториалната цялост и сигурността на страната. Това показва, че има промяна в държавната политика по отношение на тероризма и той се възприема като непосредствена заплаха за сигурността на страната.

От гледна точка на операциите, извън обхвата на чл. 5 (Операции в отговор на кризи) на Вашингтонския договор мястото на въоръжените сили в борбата с тероризма може да бъде дефинирано като участие в „операции в подкрепа на органите за сигурност“.

В борбата срещу тероризма има две фундаментални условия за постигане на успех:

- да се дефинират и премахват причините, които го пораждат;
- да се извършва превенция, когато причините не могат да бъдат отстранени поради едно или друго обстоятелство.

Първото условие е практически неизпълнимо, тъй като политически противоречия ще има винаги, а общоприето е, че тероризмът е политическо мотивирано насилие и винаги ще има предпоставки за него. В тази връзка не е правилно да се говори за световна война срещу тероризма. По-вярно е да говорим за война на демократичната общност срещу тероризма.

Ролята на армията може да се търси при решаването на втората задача, но тя не може да я реши самостоятелно. Както подчертахме, въоръжените сили нямат водеща роля в борбата срещу тероризма, но пък отиването в другата крайност – да се твърди, че те изобщо нямат участие в тази война, също е неточно и ограничава възможностите за ефикасно противодействие.

Участието на Българската армия следва да се разглежда в два аспекта: самостоятелно участие на армията ни във вътрешен и

международен план и участие на основата на международно поети ангажменти.

Самостоятелното участие най-често е възможно на територията на страната за превенция на потенциални терористични заплахи или за ликвидиране на последствията, но не се изключва и възможността за използване на въоръжените им сили по този начин и зад граница. Това налага концептуални и законодателни мерки, изменения в структурата, обучението, въоръжаването, разузнаването и сигурността на армията. Целта е, като се спазват националното законодателство и принципите на международното право, да се търсят възможности въоръжените сили да провеждат операции извън територията на страната за предотвратяване или ограничаване на терористични актове, насочени срещу страната, нейни граждани или жизненоважни национални интереси. Този вариант е най-малко приложим в нашия регион, но не трябва да се изключва напълно, защото динамиката на развитие на ситуациите е непредвидима.

По-вероятният вариант е въоръжените сили на България да участват в борбата срещу тероризма на основата на международно поети ангажменти съвместно със силови структури от други държави. Може да се приеме, че участията ни в Афганистан и Ирак в голяма степен покриват тези ангажменти.

Независимо от настъпващите промени, защитата от външна заплаха остава конституционната база за съществуването на въоръжените сили и тяхна основна задача. Но стремежът в бъдеще е постигане на комплексно развитие на въоръжените сили на основата на запазване на съществуващите и изграждане на нови експедиционни сили.

В съвременната среда, когато повечето заплахи и рискове не предполагат традиционна отбрана, наличието и увеличаването на „традиционните“ способности не води до повишаване на националната сигурност. Сега по-добра сигурност се постига чрез влияние в глобален план, което може да се осъществява и с военни средства. Именно това е смисълът на участието на български военни контингенти в редица мисии на НАТО и ООН. Затова е

важно България да продължава да отстоява активни позиции по отношение на конфликтите в нашия и в съседните ни региони. Още по-важно е тази позиция да бъде в съответствие с националния ни интерес. Страната ни трудно може да стои не ангажирана по въпроси свързани с конфликти на Балканите, Кавказ и Близкия изток. Това са потенциални кризисни региони, в които ще продължават да се намесват както НАТО, така и ЕС, ООН, ОССЕ и други международни организации, а е възможно отделни страни самостоятелно да бъдат въввлечени в някой конфликт, което може да изправи България пред сериозни и важни избори. Такъв е случаят с участието ни в операция „Алтея“¹ на ЕС, когато в края на 2004 г. ЕС пое мисията в Босна и Херцеговина от НАТО. Българският контингент продължи и продължава да изпълнява функциите си, но вече под ново командване. Такива ситуации налагат поемането на политически ангажименти да бъде съобразено с възможностите на страната ни и да не бъде едностранчиво насочено към един или друг международен субект. Бъдещата активна политика в областта на сигурността предполага ангажиране не само в мисии и операции на НАТО, независимо че интеграцията ни в този съюз остава основен външнополитически ангажимент по отношение на сигурността.

Наличието на потенциални и явни противоречия в Ирак, на недостатъчно добре охранявани граници, на дълбоки вътрешни проблеми и промени в обществото и общностите предпоставят развитие на престъпност, религиозна и етническа нетърпимост и са благоприятна среда за прояви на тероризъм. И до днес съществуващата племенно-религиозна структура на обществото в

¹ Цели на операцията са поддържане на силно военно присъствие; поддържане на сигурността; информационни операции и изпълнение на остатъчни аспекти по Дейтънските споразумения (събиране на оръжия, управление на въздушното пространство, разминиране и т.н.). Като спомагателни задачи са определени: борбата с тероризма; съдействие за реформата на отбранителния сектор на Босна и Херцеговина; преследването на лицата, обвинени във военни престъпления, както и евакуационни операции при нужда. – Б.р.

Ирак улеснява създаването на поддържащи, логистични бази на различни международни мрежи с престъпни намерения. Наличието на енергийни източници засилва значението на страната и съответно търсенето на възможности за регулиране на пропускателната ѝ способност чрез създаването и контролирането на конфликти.

3. Бойните множества в борбата с тероризма

БОЙНИТЕ ДЕЙСТВИЯ СА в пряка зависимост от стратегическата цел, която преследват бунтовниците – принуждаване на коалиционните сили да напуснат страната. В чисто военен аспект съотношението на силите и средствата в личен състав е трудно да се прецени, но откъм оръжие и техника е абсолютно в полза на коалицията. На практика обаче това съотношение излиза от класическия си смисъл и значение и е крайно подвеждащо. Противоборството се води без правила, с партизански прийоми от нелегални, полулегални и легални структури, изградени на мрежов принцип. Бойните групи, изпълнителите се прехвърлят от територията на други страни и лесно се придвижват до набелязаните обекти поради невъзможността да се контролира цялата територия на страната. Всеки терористичен акт осъществява фактора изненада в самия момент на своето извършване. Терористичните акции се осъществяват с ограничени сили и средства, прилагат стратегии, основаващи се на асиметрични действия, с цел да се избегне прякото противоборство със превъзхождащи войски, използване на техните слаби страни, пропуски и недостатъци в защитата на комуникациите, гражданските и други обекти и при патрулиране.

Плацдарм за действие са създадените в тилови бази в близост и в самите големи градове. Разлика в това отношение се забелязва в Северен Ирак, където, с изключение на Киркук¹, е зна-

¹ Административен център на област Киркук, Ирак. – Б.р.

чително по-спокойно, отколкото в останалата част на страната. Сред местното население действат (включително под легално) информатори, които следят за режима на охрана и патрулиране на силите на коалицията. Получили необходимата информация за състоянието на обстановката в набелязания район, групите избират метода на действие, мястото и времето за провеждане на терористичния акт. Поради ограничените възможности за маскировка предпочитаното време за осъществяване на терористичните актове е тъмната част на денонощието, а също така преходните часове от светло към тъмно и от тъмно към светло. Ограничените възможности за маскировка влияят пряко върху групите за дистанционен обстрел на обекти – стремежът е да се съкрати максимално непосредствената подготовка за пускане на ракетата или за изстрелване на мината и след това максимално бързо да се напусне района; или се подготвя установката и пускът се прави дистанционно или със използване на закъснител.

Със сравнително малко сили и средства могат да се проведат голям брой малки и по-големи по мащаб и с различен характер терористични актове. Това е така, тъй като терористичните формирования използват като основен принцип на действие *удар-затишие-удар*, което значително обогатява възможностите им, предпазва ги от пряк контакт със силите на коалицията, като по този начин те съхраняват боеспособността си, намалява се вероятността от своевременното им разкриване и унищожаване и се създават условия в момента на удара да се използва изненадата.

При засилване на присъствието на Сили на коалицията в определен район е възможно терористичните формирования временно да преустановят действията си, като в този случай те се размиват в цивилното население или временно напускат този район. По подобен начин действията бунтовниците в Багдад по времето на осъществяването на план за сигурност в Багдад (*Baghdad Security Plan*).

След като дестабилизируют обстановката в район, град или квартал, терористичните формирования разширяват присъствието си, понякога и до поемане на контрола върху него, не до-

пускат в тях да проникнат антитерористични сили и създават т.нар. свободни територии. В същото време обогатяват тактическия си арсенал с нови прийоми за провеждане на терористични атаки. Разрастването на кризата е съпроводено и с разширяване на присъствието сред и подкрепата им от местното население.

Управлението на формированията е децентрализирано, най-вероятно на основата на малки групи, от които само командири-те имат връзка със старшите звена. Предполага се, че имат концентрирана йерархична структура с най-много две до три нива.

Основен способ за поемането на контрола над определена територия е превръщането на отделни населени места в опорно-снабдителни и логистични пунктове и тясно взаимодействие с местните племенни и религиозни лидери. Така действията представителите на „Ал Кайда“ в западната провинция Ал Анбар¹ до пролетта на 2007 г., след което, поради засиления натиск и промененото отношение към тях от страна на племенните вождове, се преместиха в източната провинция Диале, откъдето и връзката им с Иран беше по-лесна.

В много населени места функционират гнезда на терористични организации от типа на „Ал Кайда“, които са в различна степен на активност – някои са напълно „спящи“, други могат да следят обстановката и да наблюдават потенциални цели на терористичен акт, като са в готовност да посрещнат ударно формирование или сами да изпълнят задача.

За разлика от конфликтите на Балканите и в Кавказ в Ирак не се отделя голямо внимание на снайперистите, те се използват по изключение. И това има основание, тъй като наблюдението и поразяването на значими единични цели е в голяма степен затруднено, а поразяването на отделни, редови представители на коалицията не предизвиква нужния интерес.

Изключително голямо внимание се обръща на морално-психологическото състояние на личния състав и на връзките с представители на международните средства за масова информация и

¹ Една от 18-те мухафази на Ирак, с център град Рамади. – Б.р.

неправителствени организации. Техни представители се допускат селективно, поднася се предварително подготвена манипулираща информация, с което се преследват определени цели по обработка на световното обществено мнение.

Има инфилтрирани представители или симпатизанти на терористите в силите на коалицията – най-често те действат като преводачи или друг обслужващ персонал. Друг вариант е такъв човек да бъде принуден да сътрудничи на терористите, затова много често иракчаните, които работят за външни представители, настояват тази тяхна дейност да не бъде афиширана и под никакъв предлог не желаят да се снимат – особено съвместно с униформени представители на други страни.

Асиметричният характер на терористичните действия позволява със сравнително малко сили, средства и хора да бъдат нанасяни значителни поражения в материален, физически и психологически план, което може да направи военната мощ на коалицията неефективна. Трудностите по вземане на предпазни мерки са изключителни, предвид креативността, с която се измислят нови методи за нанасяне на удари. Съществен фактор за превръщане на тероризма в главна заплаха за коалиционните сили – а и за международната сигурност – е недооценяването на неговите възможности и опитите, особено в Ирак, да му се противопоставяме основно с военни средства. Такъв беше подходът при увеличаването на военното присъствие в Ирак, а също и при разработването и провеждането на плана за сигурност в Багдад – увеличаване на присъствието на войски в критични точки и квартали. Както показва развитието на обстановката в последните месеци, това не даде очакваните резултати и напрежението като цяло не намалява.

Действията на Силите на коалицията се затрудняват от вземането на заложенници, непрекъснати атаки на пропускателните и контролни постове, самоубийствени терористични актове в силно охранявани зони, водене на преговори чрез средствата за масова информация и системно нарушаване на постигнатите споразумения.

Една от основните цели на бунтовниците е коалиционните сили и цивилните представители на международните организации да се намират в постоянен стрес, да са постоянно нащрек, което ги изтощава и може да ги принуди да напуснат страната. Затова терористичните актове бележат определено развитие след периода на отвличания и умъртвявания на чужденци (двамата български шофьори¹ и много други) сега основно въздействуват върху чужди представители в страната се постига дистанционно – чрез индиректен обстрел, коли бомби и др.

¹ Георги Лазов и Ивайло Кепов, заловени и обезглавени на 13.07.2004 г.

Асиметричност и контраасиметричност¹ във войната с тероризма

Хибридните заплахи включват комбинация от различни видове конвенционални операции, неконвенционални тактики и формирования, терористични актове, безразборно насилие и принуда върху мирното население, и показни наказателни акции. Тези комбинирани операции показват ново ниво на оперативен и тактически синтез във времето и пространството, който до голяма степен прави неприложими конвенционалните подходи и кинетичните решения при планирането и воденето на операциите и фокусира вниманието върху мрежовоцентричните стратегии и способности.

¹ Асиметричност означава използване на нестандартни методи, похвати, вкл. неспазване на общоприетите правила за водене на война, обозначаване на военни формирования и др. Контраасиметричност означава планиране и предприемане на мерки за противодействие на асиметрични действия.

1. Теоретични основи на асиметричността и контраасиметричността

АНДРЮ У. МАРШАЛ е един от първите военни аналитици в изследователските програми на САЩ, който разглежда проблемите на военната асиметричност, прилагайки статистическа теория. В началото на Студената война той изследва възможностите за сравняване на военните способности на Съединените щати и на Съветския съюз и търси отговор на въпроса как везните да се наклонят в полза на САЩ.

Много скоро Маршал формулира основното водещо понятие на своите изследвания, към което се придържа през следващите петдесет години: *асиметричните заплахи*.

Възприетият по това време подход за сравнение от военни изследователи и практики е съизмерването на т. нар. надпревара на свръхсилите във въоръжаването е на принципа „ябълки с ябълки“, т.е. две еднакви сили.

Маршал аргументирано доказва, че такива сравнения обикновено не са уместни, тъй като във военната област трябва да се сравняват „ябълки с портокали“, т.е. две различни сили.

Сравнението на броя танкове, които притежават руснаците, с този, с който разполагат САЩ, не показва нищо, посочва Маршал.

Нито пък сравнението на размерите на техните ракети с този на американските.

Причината е проста. Държавите, които нападат, имат нужда от оръжия, различни от тези на държавите, които се отбраняват.

Например ако атакувате средновековен замък, ви трябва стълби, за да се изкатерите по стените, стенобойни машини, за да разбиете портата, и щитове, за да се предпазите от стрелите, които защитниците ще изстрелят срещу вас от бойниците.

Обратно, ако отбранявате замъка, имате нужда от стрели, с които да стреляте по нападателите, казани с врящо олио, което да изсипвате на главите им и т.н.

Така че броят на обсадните стълби на всяка от страните не означава нищо. Това изглежда очевидно днес след прилагане на заключенията на Маршал, но то е било новост за много политици, генерали и специалисти, свикнали да разглеждат стратегическото равновесие като нещо, което може да се провери като тест и да се види кой печели по точки.

За жалост рутината на това схващане продължава частично да битува и в някои съвременни военни нормативни документи, таблици и методики, които поради своята простота намират широко приложение и водят до подвеждащи и неверни практически изводи за конкретна стратегическа, оперативна и тактическа обстановка.

Това важи с голяма сила при създаването на нови теоретични схващания, например при провеждане на антитерористични операции срещу противник, чиято основна характеристика е неизвестността му и, до голяма степен, непредвидимостта му.

Авангардните схващания, доразвити от времето на Маршал, схващания за *асиметричните заплахи* се усложняват от факта, че не съществуват две или повече противопоставящи се и намиращи се в интензивен конфликт военни (или военизирани, в това число и терористични мрежи, полеви клетки¹, отделни групи и др.) сили, които да имат еднакви силни и реципрочно слаби страни.

Най-интересното твърдение в теорията на Маршал е, че с асиметричността се посочва възможността и най-силната по мащаби и въоръжение организирана сила (армия) може да има своята ахилесова пета, която сама си е създала и дори е възможно да не знае за нея.

Базирайки се на това твърдение, Албърт Уолстетър, един от колегите на Маршал, описва *абсолютната асиметрична заплаха*, при която един критичен недостатък, умело използван от противостоящата страна, може да направи дори най-силната армия слаба.

¹ Организационни единици (групи, отряди и др.) с конкретни функции.

Обикновено за да се спечели една война, например срещу световния тероризъм, по-перспективната военна сила много малко прилича на силата, която трябва да разгроми. С други думи, двете сили винаги са асиметрични.

Крайната цел в този случай е да се определят конкретните звена във военните сили на противника, които не просто са слаби, но които той не може да коригира, дори и да се опита. Това е съвременната стратегическа асиметрична заплаха, а също и най-правилният и свършен подход във военното изкуство, за да се спечели не само отделно стълкновение (бой, антитерористична операция или кампания), но и един нов тип война, който ни разкрива терорологията – авангардната научна теория за генезиса, състоянието, развитието и най-вече борбата с тероризма.

Независимо от това колко неперспективна (и дори безизходна) изглежда ситуацията в момента, винаги може да се планира цялостна военна стратегия, която да е печеливша в дългосрочен план.

Ако използваме терминологията на Маршаловата асиметрия, необходимо е да се открие актуално *сравнително предимство*, или областите, в които дадена военна сила има естествено предимство.

Следващият етап включва според Маршал съсредоточаване върху *оценката* като меродавна и носеща основния практически заряд, част от стратегическото планиране.

Основа на оценката обаче е вече не простото съотношение на силите, а разработването на метод, по който да им влияем.

Важното и водещо начало на този етап трябва да бъде разкриването на начина, по който противостоящата страна – в случая активно действащите терористични мрежи – решава, че има предимство или изостава и търси компенсаторни инструменти за спечелване на надпреварата в противоборството.

Немаловажно място в разрешаване на проблемите, свързани с асиметричността в действията на терористичните мрежи, играе правилното разбиране и максимално точното прилагане на схващанията на информационната война.

Американецът Том Рона е първият военен аналитик, който конструира, подрежда аналитично и разяснява терминологията, критериите, целите и задачите на този нов тип война.

Основната теза, която той разработва, е: „Не е важно дали нашите сили имат военен превес в даден момент; по-важно е да накараме противниковата страна да повярва в това и да знае, че ние сме готови да използваме своето предимство.“

Рона разкрива новия естествен център на съвременната война, включващ сензори и информационна мрежа.

В крайна сметка властта да се формират (манипулират) действията на противниковите военни организации в наша полза е всъщност основната идея зад информационната война – като един от основните лостове на асиметричното водене на войната срещу съвременния тероризъм.

Характерно е и влиянието върху теорията за асиметричните заплахи и водене на война, което оказват академичните изследвания и постановки върху вземане на решения и по-специално областта, известна като „обоснована рационалност“.

„Обоснованата рационалност“ обикновено се свързва с американския академик Хърбърт Саймън, който я предлага като допълнение към традиционния модел на т.нар. рационален, максимално действен участник.

Според този модел участници, които действат рационално, биват водени до неоптимални избори, защото те предварително (или имплицитно) са се съгласили да се затворят в процеса на вземане на решение поради изискване за ефикасност (което само по себе си е вече рационален избор).

2. Анализ на заплахите и класификация на съвременните операции

ДНЕСНИТЕ И БЪДЕЩИТЕ участници в конфликтите ще използват комбинация от различни видове въздействия при различни

мащаби на въздействието. Субектите във въоръжените конфликти, които не притежават официална юридическа самоличност, ще участват основно в неконвенционални операции, а в общоприетите конфликти, като начин за водене на бойни действия, ще участват единствено ако ефектът улеснява постигането на крайната цел.

По същия начин установени юридически субекти на международноравно ниво могат да се ангажират с участие в неконвенционални операции в допълнение на провежданите от тях конвенционални бойни операции за постигане на целите им и минимизиране на параметрите на ангажираност на бойния им потенциал.

Няколко са основните предизвикателства и точки на пресичане на интересите в глобален мащаб пред следващите десетилетия. Нарастващите демографски проблеми и урбанизация, изместването и преразпределението на световната сила и все по-нарастващата роля на Евразия, увеличеното търсене на енергийни ресурси. Пресичането на стратегическите интереси на световните сили ще става именно в тези точки. От друга страна ще нараства и стремежът за противодействие от страна на антиглобалистки, антиСАЩ и антиНАТО, формални и неформални играчи на световната сцена.

Относно мащабите на конфликтите и вероятните участници в тях Макиндер¹ възприема идеята, че „големите войни в историята са резултат, пряко или непряко, от неравномерното развитие на народите и че неравномерното развитие в голяма степен е резултат от неравномерното разпределение на природните ресурси и стратегическите възможности по земното кълбо“. Тази

¹ Халфорд Макиндер (1861–1947) е британски географ и историк, известен като един от основателите на геополитиката и геостратегиата. Известен е като рационализатор на британската външна политика от края на XIX и началото на XX в. във връзка с новите световни реалности – разпадането на Съюза на тримата императори и създаването на Тройния съюз. – Б.р.

неравнопоставеност в глобален мащаб прави перспективата за постигане на световен мир в следващите години още по-трудна.

Успоредно с все по-комплицираните перспективи за трайно установяване на световен мир се увеличават и заплахите, пред които сме изправени; например диктаторски режими, стремящи се да концентрират все повече власт, възможности и влияние на световната сцена. Това влияние би могло да се осъществи чрез поддържане на локални и глобални терористични организации, опити за придобиване на високотехнологични оръжия, а също и посредством традиционния стремеж на отделни държави да нарушат статуквото в световен план и да се наредят в групата на световните суперсили чрез производството на оръжия за масово поразяване и високотехнологични конвенционални оръжия. Това, за съжаление, е залог, че опасността от възникване на конфликти ще продължава, при това те ще бъдат все по-комплексни. Причините за възникване и характерът на бъдещите войни ще се влияе от множество фактори. Съчетанието на исторически установените модели с новите тенденции в тактическите и оперативните действия ще определят характера и формите на планиране и водене на съвременните операции. Някои от тези промени се установяват под влиянието на т.нар. нови войни, мрежови войни и войни от н-то поколение. Концентрирането на военната наука и експертиза, основно върху конвенционалните войни и операции, причинява опасна недалновидност за нарастващите предизвикателства, сливането на различни по характер конфликти, които изискват нов подход при планирането на способности и отговор. Подобна недалновидност е една от причините, довели до успеха на атентатите в САЩ на 11.09.2001 г. Другата крайност е концентрирането единствено в противодействие на световния тероризъм и действие при операции за поддържане на мира. Тези две крайности следва да се избягват и да се търси формиране на комплексни способности за участие в целия спектър мисии за отговор на предизвикателствата в XXI в.

Съвременният характер на конфликтите и предизвикателствата могат да бъдат класифицирани основно в три категории:

традиционни, нетрадиционни и комбинирани. Всяка категория притежава специфични характеристики, различна степен на трудност и риск.

Традиционни предизвикателства

ВЕРОЯТНОСТТА ЗА ВЪЗНИКВАНЕ на конвенционални междудържавни конфликти може да бъде приета за относително ниска. Това се обуславя от разширяващия се интернационализъм, активното действие на световни политически и военни организации – като ООН, Европейския съюз и НАТО. Свидетели сме на обединяване на държави в организации и постигане на договорености на глобален или регионален принцип с цел взаимопомощ и минимизиране вероятността за възникването на война, а също и обединяване на усилия за противодействие на световния тероризъм, пиратството, трафика на хора, оръжия и наркотици. В този аспект Доналд Кейгън¹ отбелязва: „През последните два века единственото нещо, което е по-обичайно от предсказанията за края на една война, е самата война.“ Затова статистически погледнато може да се приеме, че заплахата от конвенционална война значително намалява – което обаче не означава, че тази заплаха е окончателно отминала и може да се пренебрегне. Твърдението в „Уърлд Афеърс Джърнъл“ (*World Affairs Journal*), че: „Войната като класическо действие е на път да се превърне в обект само на исторически интерес“ е твърде смело, а максимата, че войната е „постоянна характеристика на човешкото състояние“ не бива да се пренебрегва. Освен това разпространението на оръжията за масово поразяване налага необходимостта въоръжените сили на всяка държава да са в постоянна бойна готовност.

¹ Доналд Кейгън (1932) – американски историк. – Б.р.

Нетрадиционни предизвикателства

ИЗСЛЕДВАНЕТО НА КОНФЛИКТИТЕ през последните десетилетия показва, че наличието на силни конвенционални армии и военни съюзи води до търсенето от страна на терористични организации и незаконни и непризнати режими на нови, нестандартни и разнообразни методи и форми на борба. Сред тях са тероризмът, използването на оръжия за масово поразяване, неконвенционалните бойни действия, кибератаките и въздействията върху комуникации от особено значение за държавната и световната стабилност. Съчетаването на централизирано управление с децентрализирано действие на групи в мрежова среда се превръща в сериозна и труднопредвидима заплаха, изискваща адекватен отговор и формиране на мрежовоцентрични способности в конвенционалните въоръжени сили.

Нарастващата тенденция към насилие, транснационалният екстремизъм и ислямският фундаментализъм са сред най-дестабилизиращите фактори днес. Особено внимание изисква възможността на малки транснационални групи, използващи модерната световна инфраструктура и падането на държавните граници, да нарушат функционирането на световните финансови мрежи, комуникациите, транспорта и енергодобивната и енергопреносната мрежа. В този аспект „неконвенционалните войни“ не могат да бъдат пренебрегвани. Тактиката да се чака нещо да се случи, а чак след това да се търси съответното противодействие е дълбоко погрешна, а цената, която бихме платили за нея – твърде висока.

Комбинирани предизвикателства

РАЗГРАНИЧЕНИЕТО НА КОНВЕНЦИОНАЛНИТЕ и неконвенционалните въоръжени формирования в теоретичен план е полезно. Световното развитие и разширяващият се глобализъм размиват границите между държавните и недържавните субекти и обезсмислят разграничаването между конвенционални и неконвенционални формирования. Благодарение на глобализацията и на

бързото разпространение на идеи и технологии е разпознаваем синтезът (или размиването) на конвенционални и неконвенционални форми на борба, известен като комбинаторна или хибридна война.

Хибридните заплахи включват комбинация от различни видове конвенционални способности и операции, неконвенционални тактики, терористични актове, безразборно насилие върху мирното население, показни наказателни акции. Тези комбинирани операции показват ново ниво на оперативен и тактически синтез във времето и пространството, което до голяма степен прави неприложими конвенционалните подходи и кинетичните решения при планирането и воденето на операциите и фокусира вниманието върху мрежовоцентричните стратегии и способности.

В широкия си смисъл понятието неконвенционална война се отнася до конфликт с противник, който не се организира и не използва конвенционалните и общоприетите военни похвати. Опитът, натрупан в конфликтите в Ирак и Афганистан, показва, че сред основните похвати за действие срещу коалиционните сили са импровизираните взривни устройства, бомбените атентати и засадите вместо преки и открити военни действия.

Ясно е, че действията за развитие на бойния потенциал на държавно равнище не могат да бъдат ограничени само в рамките на стандартните схващания за вероятен конфликт и начина за употреба на военна сила. Създаването на такава концепция се основава и е противоположност на алтернативи, които включват *новите войни, войните в градска среда, войните от четвърто поколение и войни без ограничения*. Тази концепция следва да абсорбира полезните елементи от понятията и актуализираните начини и методи за бойно използване на въоръжените сили.

Сред характерните черти на бъдещата среда на сигурност съгласно четиригодишния преглед на отбраната на САЩ (*Quadrennial Defense Review – QDR*) ще бъдат все по-нарастващата комплексност и асиметричност на заплахите и произтичащата нужда от развиването на нови сили за отговор. В документа

тези проблеми се обобщават в понятието хибридни войни. Набляга се на идеята, че в съвременните конфликти ще се използва разнообразие от традиционни и асиметрични тактики, техники и процедури. Анализът на съвременните заплахи показва, че това, което някога се смятало за по-малка заплаха – терористи, бунтовници, дори и престъпни групи, в съвременните условия се превръща във все по-голяма опасност поради способността им за достъп до модерни системи оръжия.

Един от водещите учени в областта на сигурността, съветник в Морската пехота на САЩ и изследовател в Института за политическа изследвания в Потомак – Франк Хофман, е на мнение, че в бъдещите конфликти значително ще се размие разликата между войната и мира, между войниците и обикновените граждани. Вместо различни видове конвенционални войни все повече нараства вероятността да се изправим пред хибридни войни. Той определя последните като комбинация от традиционна война и терористични действия и бунтове, т.е. като съчетание между характеристиките на конвенционалната война – висок брой на жертви, ентузиазъм и фанатизъм, характерни за неконвенционалните конфликти.

Необходимо е да се извърши точно оценяване на мащаба, придаван на приложената асиметрична тактика или оръжие в рамките на общата стратегия на терористичната организация или мрежа, и след това тя да бъде съобразена със противостоящата ѝ сила.

Това ни дава възможност да разберем дали стратегията на противника е правилна или погрешна, адекватна или не на конкретната обстановка, ефикасна или неефикасна.

Например прилаганите асиметрични атаки на японските камикадзе през Втората световна война в крайна сметка изглеждат доста слаби.

Само тактическата изненада, зрелищният характер и радикалността на метода носят на камикадзетата успех, но те са обратнопропорционални на тяхната стратегическа ефективност в хода на войната.

Противно на това асиметричните действия на Черните тигри в Шри Ланка се издигат на политическо и стратегическо равнище с всяко свое прилагане.

Същият ефект се постига и в Палестина. Емблематичен пример за хибридни бойни действия са изненадата и объркването в израелските сили по време на кампанията срещу „Хизбула“ в Южен Ливан през 2006 г. Неочаквано се оказва, че терористична групировка като „Хизбула“, подкрепяна от Сирия и Иран, успешно използва комбинация от конвенционални и неконвенционални оръжия, тактики и системи за противодействие на израелската армия (високотехнологични ракети, градската среда, паралелни терористични актове в дълбочина на израелската територия и умела информационна кампания). Това рязко връща в реалността традиционната теория за планиране и водене на бойни действия и в същото време превръща „Хизбула“ в пример за съвременната хибридна заплаха. Това не означава, че хибриден характер могат да имат само недържавни субекти. Много от страните от Близкия изток модифицират въоръжените си сили за използването им в хибридни операции.

Пример от съвременната военна история е Садаам Хюсеин, който прави опит за отбранителна операция под формата на хибридна война. Съществуват конкретни планове, още преди началото на операция „Иракска свобода“, да бъдат наети и ангажирани паравоенни сили – „Федаен“, както и да бъдат привлечени силите на Иранската паравоенна дисидентска организация „Моджехидин е Кхалк“ (МЕК). Тези сили са само един от кръговете на отбраната, която се изгражда от най-малко пет слоя: редовната армия, републиканската гвардия, силите на „Федаен“, тайната полиция и бунтовниците, армията на МЕК. Всъщност, обещавайки подкрепа на МЕК за постигането на целите им в Иран, Садаам Хюсеин планира ефектът от тях да повлияе на успеха на отбранителната операция. Това е начин за използване на различни военни формирования и сили за сигурност. Той е създаден в голяма степен както за увеличаване на бойния потенциал на силите за отбрана, така и за формиране и влияние върху средата в зоната на операцията.

Психологическото въздействие на терористични или военни асиметрични действия е прекалено силно, за да остане ограничено единствено във военната област.

Всяко прилагане на асиметрично оръжие и медийното му отразяване е криза сама по себе си за дадената (търсена от терористите) социална прослойка, националност или етнос.

При всички случаи обаче използването на асиметрични оръжия и тактики от терористите изисква незабавен – колкото е възможно по-могъщ – отведен удар, което предполага неизбежна бруталност (решимост и крайност в мерките).

Този спешен отговор не предвижда използването на ненасилствени инструменти, даващи възможност за прецизност в цялостното разрешаване на измеренията на проблема.

Оперативно-действието равнище на отговора обикновено се проявява мигновено, но то конкретно се съобразява с природата на конфликта (терористичната атака).

Различно е противодействието на самоубийствени кораби, самолети и камиони, тип бомба, където противникът е ясен, и на палестинска атака срещу невинни хора.

Във всички случаи асиметричността влияе пряко върху психологическия фактор и е проблем от първостепенна важност.

Едно от предизвикателствата пред съвременните конвенционални въоръжени сили е преодоляването на високата степен на предвидимост в действията им. Факт е, че в последните операции в Ирак и Афганистан се правят опити за адаптиране и добиване на способности за участие в неконвенционални операции. От друга страна, анализът на действията на организации като „Хизбула“ показва, че способностите на този тип неформални субекти на бойното пространство – за проучване, изследване и анализ на възможностите на противника – нарастват все повече.

Интересно е развитието и нивото на постигане на целите на операцията в Афганистан. След анализ на ефективността на действията генерал Стенли Маккрисъл – новоназначеният командващ на НАТО в Афганистан – издава заповеди за ограничаване на използването на смъртоносна сила. Налице е значително

превишаване на употребяваната сила при нанасянето на въздушни удари. Освен това генерал Маккристиъл налага и ограничения за употребата на сила по земя. Причината е високият брой жертви от цивилното афганистанско население в отговор на атаките срещу коалиционните сили от цивилни афганистански къщи и райони.

Използването на този вид асиметрична тактика от страна на талибаните принуждава коалиционните сили да се оттеглят пред вероятността да причинят жертви сред цивилното население. Генерал Маккристиъл заявява: „Ако победата над врага е самоцел, аз няма да го направя, ще изляза от сражението и ще продължа борбата в друго време.“ Тактиката на талибаните принуждава командващия на коалиционните сили да издаде нови правила, които да се вписват в общата стратегия за борба с талибаните, а именно защита на мирното население. Вместо откриването и унищожаването им новата стратегия е да се осигури постоянна сигурност на цивилното население в зависимост от състава на коалиционните сили. По този начин тактиката на талибаните намалява офанзивния характер на действията на коалиционните сили и поставя под въпрос ефективността на огневата им мощ.

В много случаи, принуждавайки коалиционните сили да насаят огневи удари, костващи жертви сред цивилното население, талибаните постигат ефект в своя полза, редуцират в значителна степен подкрепата на местното население за коалиционните сили и предизвикват отрицателно отношение в международната общност. В същото време, изучавайки характера на действие на коалиционните сили, те се адаптират бързо и планират и провеждат действия, чиято основна цел е не преодоляване на военния потенциал, а въздействие върху командния състав, който те правят по-неуверен и по-малко склонен към риск.

Без съмнение, талибаните ще успеят да използват новите правила на играта в своя полза и ще насочат командването на коалиционните сили към предположението, че намаляването на подкрепата от местното население за тях ще бъде по-голям проблем в дългосрочен план от нарастващата военна мощ на

талибаните. Планирайки действията си, те са наясно, че коалиционните сили не са в състояние да гарантират сигурността на населението в цялата зона на операцията и асиметричните атаки в широк периметър значително намаляват възможността им за съсредоточаване на усилията. Новата концепция за осигуряване на защитата и сигурността на населението подтиква талибаните все повече да използват цивилни къщи и райони за атаките си с цел да ги превърнат в мишени за коалиционния огън и така да затворят в омагьосан кръг възможните решения за правилни действия от страна на военното ръководство на коалицията.

В доклад пред Американския институт за външнополитически изследвания командващият на командването на съвместните сили генералът от морската пехота на САЩ Джеймс казва: „Всяка военна система или структура, която се е трансформирала или модернизирала, е направила това чрез дефиниране на проблема и решаването му.“

Успешното изследване на проблема за установяване на равновесие между двата вида война (конвенционална и неконвенционална) е неизбежно без натрупването на база данни, изследване, анализиране и изваждане на поуки от практиките, инициирани от новите предизвикателства. При изследването на проблема следва да се отчита, че фундаменталният характер на планирането и воденето на конвенционалните операции е почти константен.

В своя анализ генерал Джеймс Матис допълва, че ако трябва да обобщим всичко, което е научил в над 35-годишната си служба в редовете на американската армия по отношение на планирането и воденето на операциите, той би го направил с една дума: *импровизация*. Всъщност качественият и задълбочен анализ, доброто предвиждане и планиране водят до значително намаляване на нуждата от импровизации в боя. В този смисъл определянето на заплахите в количествено и качествено отношение и необходимите способности за противодействието им налагат необходимостта от развиване на идеята за съвместна дейност както в рамките на военната експертиза, така и на междуведомствено и междуин-

ституционално равнище. Друг фактор, влияещ върху идентифицирането на вероятните заплахи, е прогресивно нарастващата конкуренция за ресурси, ефектите от световната икономическа криза, засилената урбанизация и възможността за придобиване на високоточни и смъртоносни оръжия от различни субекти.

Терористичната организация „Хизбула“ не би била в състояние да организира хибридна война без ефективен и пълен контрол над Южен Ливан в продължение на години и пълната подкрепа от страна на режимите в Иран и Сирия. През 2009 г. израелската кампания срещу „Хамас“ в Газа постига голям успех, отчасти поради липсата на достъп от „Хамас“ до ресурсите на разположение на „Хизбула“. В същото време данните сочат, че военните лидери на „Хизбула“ все повече възприемат класическия модел на планиране и вземане на решение, характерен за страните членки на НАТО. Конфликтът в Близкия изток от 2006 г., неубедителните и изпълнени с насилие действия на Израел и противодействието от страна на „Хизбула“ стават класически пример за хибридна война. Съчетаването на терористични акции, конвенционални военни операции, пропаганда, кибервойна и високотехнологични оръжия се превръща в комплексна заплаха, изискваща планирането, изграждането и развитието на съответните възможности за отговор. Науката за войната трябва да отчита тези фактори и да търси подходи за адаптиране на процесите на работа, планиране и вземане на сигурно в крайния резултат решение.

Нещо повече, хибридната стратегия би постигнала най-голям ефект само когато се използва за защита. Може да се предположи, че в случай на удар от страна на Израел или Съединените щати към Иран режимът в Техеран ще използва контрола си над „Хизбула“ и други радикални групи, които да се разгърнат срещу противниковите сили. От друга страна, Иран не може да победи Израел, нито да доминира в Персийския залив с помощта на хибридна стратегия. За успешна операция хибридната стратегия следва да се комбинира и с висок конвенционален военен потенциал.

За основа при анализа на необходимите способности може да послужи възприетият от Пентагона Четириядрен модел на заплахите и предизвикателствата пред националната сигурност (фиг. 7).

Фиг. 7. Четириядрен модел и нива на заплахите

Съгласно модела заплахите биват: традиционни (конвенционални войни), неконвенционални (бунтове, въстания, тероризъм и др.), катастрофални (действия и обстоятелства, предизвикващи масово унищожение), нарушителни (кибернетични атаки, антиспътникови атаки, действие срещу комуникационните системи и др.). Четириядреният модел дава насоки как да се

структурират необходимите способности за справяне с дадена заплаха. В свое изказване секретарят по отбраната на САЩ Робърт Гейтс заявява: „Мисля, че хибридността ще е определяща за съвременните операции. Традиционните, чисти операции вече не съответстват на съвременната действителност.“

Асиметричността на заплахите и съчетанието на установени модели с новите тенденции в тактическите и оперативни действия на вероятния противник ще бъдат определящи за характера и формите на планиране и водене на съвременните операции. Комбинирането на ефектите от различни по характер конфликти изискват нов подход в планирането и изграждането на необходимите способности за противодействие на тероризма.

Може да се направи следното обобщение за хибридна заплаха по отношение на включените в нея системи за сигурност: използване на ефективно свързани и синергично зависими високомобилни конвенционални бойни действия, терористични и престъпни действия, информационни и психологически операции, въздушни военни действия с безпилотни летателни апарати, действия на паравоенни структури, въздействие върху енергийни и комуникационни центрове и възли с цел влияние върху стабилността и способностите на атакуваната система.

В контекста на горепосоченото определение потенциалният противник ще притежава способност за бърза адаптация, високомобилна и бързо променяща се архитектура с цел водене на конвенционални и неконвенционални бойни операции, комбинирани с терористична и престъпна дейност с различен мащаб.

Въпреки множеството примери за прилагането на хибридни подходи за противодействие в исторически план, в началото схващанията за същността на хибридните заплахи и формиране на съответните способности, се приемат като екзотични, а в много случаи – като безпочвени и без научна и изследователска стойност. За съжаление, съвременните конфликти, стремежът към водене на противоборство за чужда сметка, с използването на различни, ефективно свързани, различни по своя характер, локация и използвани ресурси операции, недвусмислено опровергават скептиците.

Мрежовата центричност и хибридността като понятия и качествени състояния

Военните конфликти в последните две десетилетия поставят въпроса за развиване на нови способности с цел отговор на новите предизвикателства и задачи при участие в конвенционални конфликти и операции, различни от война. Съществуват множество идеи и схващания за характера и същността на мрежовоцентричните войни, но болшинството автори се обединяват около ясното съзнание за постоянното нарастване (буквално в геометрична прогресия) на информационния аспект на въоръжената борба. Информационната зависимост в съвременните конфликти води до изискването за изграждане не само на нови информационни, командни, процедурни и функционални връзки, но и до значително повишаване на изискванията към техните характеристики – скорост, сигурност, многовариантност и др.

1. Същност на мрежовата центричност

СЪЩНОСТТА НА ПОНЯТИЕТО мрежова центричност е логическото обединяване на понятията „мрежа“ и „център“. Под „мрежа“ може да се разбира изграждането на единно бойно информационно поле, като съвкупност от разпределени в съществуващо-

то физическо пространство ударно-огневи системи и системи за използване на резултатите. Тази мрежа може да се разгръща както глобално, така и на регионално и локално ниво.

Центричните действия се обуславят от образуваната от мрежата бойна система (система от подсистеми), от способността в кратки срокове да се концентрира военен потенциал във всеки район на света. С други думи, мрежовоцентричните действия изискват създаването на информационно осигурени, широкоспектърни и високомобилни, активни средства. Тази система трябва да притежава следните основни черти: висока скорост на трансформацията, в съответствие с предизвикателството, бързина на управлението, способност за бързо възстановяване на способностите и висока степен на самосинхронизация и възможност за предаване на управлението от центъра към който и да е периферен елемент, и последващо връщане, без това да нарушава общата функционалност на архитектурата.

При разглеждането на характеристиката „бързина на управлението“ могат да се отличат четири основни аспекта:

Първи аспект – завоюване на информационно превъзходство чрез своевременно получаване, обработка и анализ на постъпващата информация, и вземане на бързи решения.

Втори аспект – решителна реализация на информационното превъзходство над противника чрез масиране на резултатите, а не чрез масиране на силите. Това може да се постигне чрез изграждането на способности за постигане на максимален ефект с възможно най-малко усилия.

Постигнатото информационно превъзходство дава възможност за бързо и точно определяне на критичните точки и тяхната приоритетност във функционалната система на противника и преодоляването им чрез последователно съсредоточаване на усилията. Това от своя страна позволява поддържането на малки по численост, но високоефективни сили и средства.

Трети аспект – едновременно въздействие върху различни подсистеми във функционалната система на противника.

Четвърти аспект – задържане и развитие на успеха и редуциране възможността на противника за възстановяване на способностите.

Самосинхронизацията е способността на военната структура да се реорганизира в синхрон с изменението на обстановката, чрез изменение на архитектурата, процедурите и връзките от долу нагоре. Този принцип се смята за най-оптимален в организацията на системите.

Постигането на мрежова центричност е немислимо без изграждането на единно бойно информационно поле. Това се постига чрез разгръщането на система от разнородни, разположени в различна среда (на земята, във въздуха и в космоса) сензори. В същото време получената от сензорите информация трябва да бъде анализирана и обобщена в информационна картина. Изграждането на мрежовоцентрична архитектура може да бъде осъществено чрез осигуряването на достъп на активните средства (огневи, електронни, специални и др.) за синтезираната информационна картина.

Мрежова центричност на системата за въоръжените сили е осигуряването на многофункционалност и приложимост в максимално широк спектър от операции чрез изграждането на комплексна система от сензори и огневи системи, работещи в различни диапазони, на различен принцип, и по възможност в различна среда (в космическото пространство, във въздуха и на земята), но свързани в обща информационна среда.

При изграждането на мрежова архитектура всеки елемент ще бъде свързан с останалите чрез информационни, функционални и процедурни връзки. Съгласно Теорията на графите¹ всеки елемент от архитектурата може да се разглежда като връх. Както е със състоянията в Краен детерминистичен авто-

¹ Клон от математиката, който изучава свойствата на графите. Графът е абстрактна структура, която представя връзките между отделните елементи на дадено множество. Всеки член на това множество се нарича връх, а връзката между два върха се нарича ребро. – Б.р.

мат (КДА), така и графите следва да се обхождат от връх към връх, като се проследяват всички връзки, с които той е свързан в цялостната архитектура. При равнопоставеност в обмена на информация и изпълняването на задачи между два елемента от архитектурата, образуваната функционална двойка може да бъде разгледана като неориентиран граф, а връзката се определя като *хоризонтала*¹. При наличието на йерархична релация между два елемента, например команден пункт (КП) на компонент от въоръжените сили и КП на формирание от компонента, се образува ориентиран граф, а връзките между тях се определят като *дъги*.

Изискванията за наличие на център в архитектурата водят до интеграция на насочения граф, с циклична структура, каквато е *кликата*.

Както беше описано по-горе, всеки елемент от архитектурата се свързва с останалите елементи чрез съответните структурни, функционални и информационни връзки, дъги и хоризонтала. С нарастването на броя на тези връзки следва да се увеличи и количеството информационен обмен – както между отделните елементи, „върхове“, така и цялата архитектура, а оттам ще бъде повишена и оперативността ѝ.

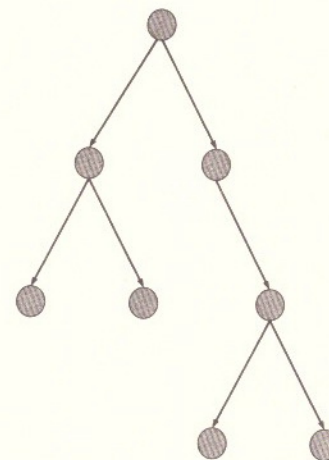
Ако връзките бъдат разделени по типове – информационни, процедурни, функционални и др., то можем да приемем, че колкото повече изследваме свързаността на отделния елемент от архитектурата, толкова повече ще нараства броят на отделните типове връзки.

Архитектурата на формиранията от системата за сигурност притежава структура от типа *насочен граф*, в която преобладават предимно йерархичните връзки тип *дъга*. Условията за образуване на мрежовоцентрична архитектура изискват увеличаване броя на връзките тип *хоризонтала*, което ще трансфор-

¹ Хоризонтал (лат. *horizontalise*): линия, приета условно да изобразява точките с еднаква надморска височина върху карта, топографска карта или план.

мира насочения граф в циклична структура и е предпоставка за постигането на мрежова центричност.

Строго йерархичната архитектура на съществуващата система на Въоръжените сили определя образуването на двуделен (многоделен) граф (фиг. 8). За такъв граф са характерни следните свойства:

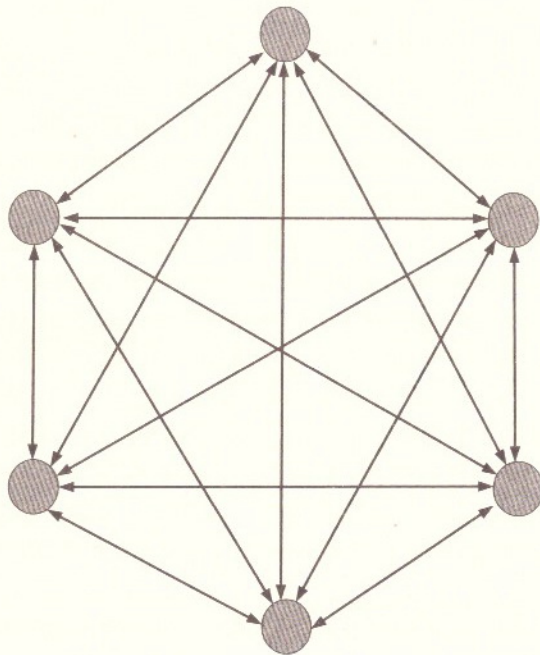
Фиг. 8. Йерархична мрежа – ориентиран двуделен граф

Определянето на функционалната и информационна свързаност в дадена архитектура не може да бъде осъществено без дефиниране на отношенията (йерархичността) между елементите (върховете) ѝ.

Елементите от архитектурата на ВС не могат да бъдат възприемани като имагинерни точкови обекти. Всеки елемент притежава собствена архитектура, състояща се от отделни функционално свързани обекти. В този смисъл всеки елемент от архитектурата образува собствена архитектура, като нейните обекти могат да бъдат наречени *подграфи*.

Основен фактор за наличието на мрежова свързаност във всяка архитектура е нарастването на броя на хоризонталите, или изграждането на равнопоставени връзки между върховете

на графа. Граф или подграф, в който има ребро между всеки два върха, може да бъде определен като *клика*. Кликата е базовата структура за изграждането на архитектури от мрежов тип. На фиг. 9 е показана клика с шест върха.

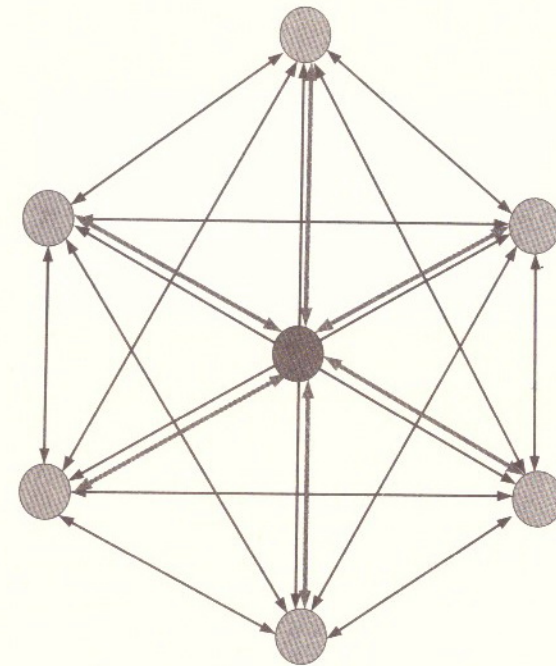

Фиг. 9. Мрежова архитектура – клика

Освен изграждането на дъги и хоризонтали, важно условие за ефикасна работа и минимална цена е търсенето на най-късите пътища за свързване на върховете в мрежовата архитектура.

2. Трансформиране на йерархичната в мрежовоцентрична архитектура

ИЗИСКВАНИЯТА ЗА НАЛИЧИЕ на център налагат трансформирането на йерархичната (по своята същност) структура на системата за сигурност в циклична структура, така наречената в гореописаната теория клика. В този смисъл можем да приемем опростения вид на базова архитектура от мрежовоцентричен тип (фиг. 10).

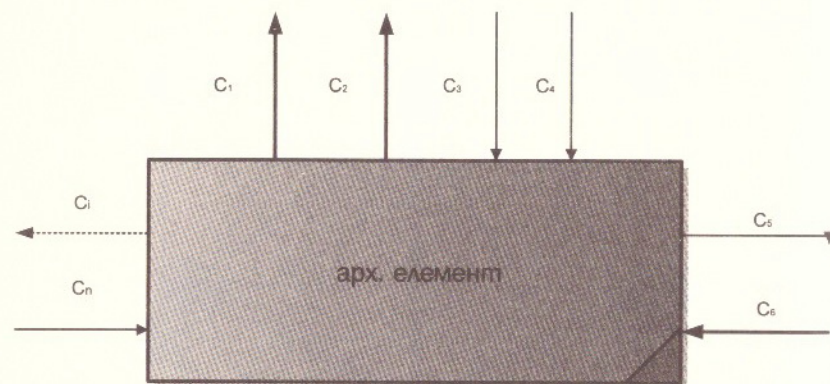

Фиг. 10. Базова архитектура от мрежовоцентричен тип

Както беше описано по-горе, всеки елемент от архитектурата се свързва с останалите елементи чрез съответните структурни, функционални и информационни връзки, дъги и хоризонтали. С нарастването на броя на тези връзки следва да се увеличи и количеството информационен обмен както между отделните

елементи – върхове, – така и в цялата архитектура, а оттам ще бъде повишена оперативността ѝ.

Ако връзките бъдат разделени на типове: информационни, процедурни, функционални и др., то можем да приемем, че колкото повече изследваме свързаността на отделния елемент от архитектурата, толкова повече ще нараства броят на отделните типове връзки, т.е. той може да играе ролята на крайно множество – i ($i=1, n$) (фиг. 11).

Фиг. 11. Свързаност на елемент от архитектурата

На фигурата:

- C_1 – брой връзки от I-ви тип;
- C_2 – брой връзки от II-ри тип;
- C_3 – брой връзки от III-ти тип;
- C_4 – брой връзки от IV-ти тип;
- C_5 – брой връзки от V-ти тип;
- C_6 – брой връзки от VI-ти тип;
- [...]

C_n брой връзки от n-ти тип.

Общият брой линии на свързаност на елемента C_E ще бъде:

$$C_E = C_1 + C_2 + C_3 + C_4 + C_5 + C_6 + \dots + C_n = \sum_{i=1}^n C_i \quad (2.1)$$

Следователно средното ниво на свързаност K_c можем да изразим като средноаритметична стойност на сумата от броя на типовете връзки на елемента:

$$K_c = \frac{1}{i} \sum_{i=1}^n C_i \quad (2.2)$$

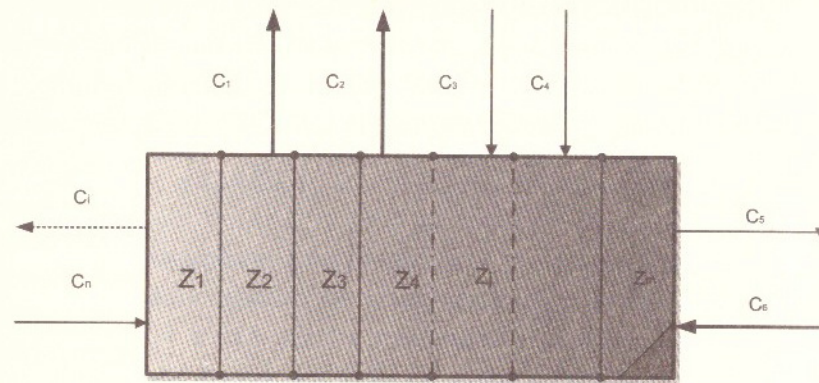
Освен от степента на свързаност, информационният обмен между елементите в архитектурата ще зависи и от скоростта на пренос на данни на съответните линии. Ако с v_i е означена скоростта на пренос на данни на i -тия тип линия, където i заема стойности от 1 до n , то средната скорост на пренос на данни в архитектурата v_{cp} ще изразим със средноаритметичната стойност на сумата от скоростите на пренос на данни на отделните линии:

$$v_{cp} = \frac{1}{i} \sum_{i=1}^n v_i \quad (2.3)$$

Следователно общият обмен на информация – I_E на елемента – умножено по останалите елементи от архитектурата ще даде произведението на броя връзки и средната скорост на пренос на данни:

$$I_E = v_{cp} \cdot C_E \quad (2.4)$$

Съгласно разглежданата теория на графите всеки елемент от архитектурата се състои от съответните подграфи или подеlementи. В зависимост от разглежданото ниво в архитектурата това могат да бъдат както елементи от системата за сигурност, при изследване на системата на оперативно и стратегическо ниво, така и отделни формирвания от въоръжените сили, като отделен подграф или частичен граф. Да приемем, че подграфът се състои от различни типове средства (фиг. 12), които образуват и съответните върхове.

Фиг. 12. Типове средства в подграф

Ако приемем, че:

Z_1 – брой средства от I-ви тип;

Z_2 – брой средства от II-ри тип;

Z_3 – брой средства от III-ти тип;

Z_4 – брой средства от IV-ти тип;

[...]

Z_m – брой средства m-ти тип,

то общият брой средства в подграфа можем да запишем с израза (2.40):

$$Z_E = Z_1 + Z_2 + Z_3 + Z_4 + \dots + Z_m = \sum_{j=1}^m Z_j \quad (2.5)$$

Нарастването на броя на линиите за обмен на информация спрямо един елемент от архитектурата ще доведе и до нарастване на неговата оперативна интегрираност. Следователно съотношението между информационния обмен и броя на средствата в даден елемент може да бъде определено като *коэффициент на информационна интегрираност на елемента в общата архитектура* – k_{iE} . От разгледаните по-горе уравнения за k_{iE} следва:

$$k_{iE} = \frac{I_E}{Z_E} \quad (2.6)$$

След заместване в израза ще получим:

$$k_{iE} = \frac{\frac{1}{i} \sum_{i=1}^n C_i \cdot \sum_{i=1}^n v_i}{\sum_{j=1}^m Z_j} \quad (2.7)$$

При опростяването математическия израз за коефициента на информационна интегрираност на елемент в общата мрежова архитектура придобива следния вид:

$$k_{iE} = \frac{\sum_{i=1}^n C_i \cdot v_i}{\sum_{j=1}^m Z_j \cdot i} \quad (2.8)$$

От направеното изследване и така изведените коефициенти на свързаност и информационна интегрираност за един елемент от мрежова архитектура може да се обобщи, че за архитектура, състояща се от f елемента, като f заема стойности от 1 до p (p е крайно множество от цели числа), общият коефициент на информационна интегрираност k_i ще бъде средноаритметичната стойност на сбора от коефициентите на информационна интегрираност на различните елементи, от които тя е изградена:

$$k_i = \frac{k_{iE_1} + k_{iE_2} + k_{iE_3} + \dots + k_{iE_f}}{f} = \frac{1}{f} \sum_{f=1}^p k_{iE_f} \quad (2.9)$$

При оценката на различните варианти на построение възниква проблемът, че неограниченото увеличаване броя на информационните линии и функционални връзки води до невъзможност информацията да бъде обработена и това да стане основа за вземане на най-рационално решение. Ето защо за оценка на мрежовата центричност следва да бъде въведен компонент, отчитащ максималната функционалната достатъчност за дадената огнева система от изграждането на линии за свързване.

Ако минималният брой информационни линии, необходими за функционирането на дадена огнева система, и удовлетворяващо изискванията за изграждането на целеви канал, може да бъде означен с k_{Δ} – коефициент на информационна необходимост, то, аналогично на коефициента на информационна интегрираност, средният коефициент за даден подграф ще бъде средноаритметичната стойност на сбора от коефициентите на съставляващите го средства:

$$k_{\Delta} = \frac{1}{f} \sum_{f=1}^p k_{DE_f} \quad (2.10)$$

При така изведените коефициенти за информационна интегрираност и информационна необходимост, съотношението между двата коефициента може да даде информация за постигнатото ниво на мрежова центричност. Това ниво може да бъде определено като коефициент на мрежова центричност:

$$k_m = \frac{1}{f} \frac{k_i}{k_{\Delta}} \quad (2.11)$$

От разгледаната същност на мрежовата центричност може да се синтезира мрежовоцентрична архитектура, състояща се от следните подсистеми: разузнавателно-информационна; подсистема за командване и управление; подсистема на активните средства; изграждане и развитие на способностите.

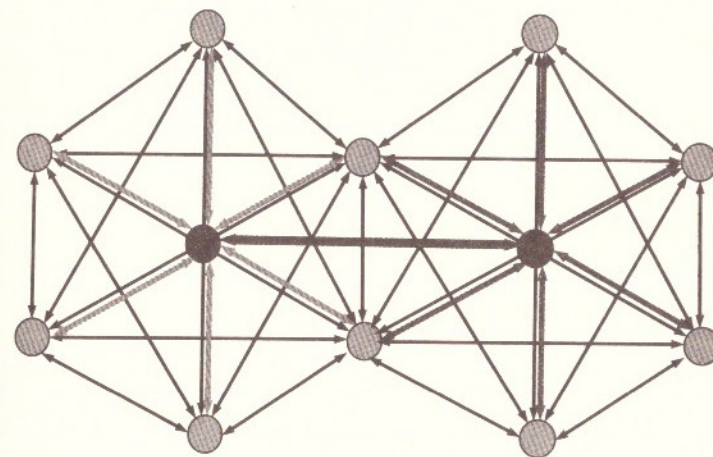
При разгръщането на отделните подсистеми на архитектурата на формиранията трябва да се имат предвид и основните задачи, които тя трябва да може да решава.

3. Формиране на сложни хибридни архитектури

При изграждането на мрежова архитектура всеки елемент от нея ще бъде свързан с останалите елементи чрез информационни, функционални и процедурни връзки. Съгласно *Теорията на графите* всеки елемент от архитектурата може да се разглежда като връх на граф.

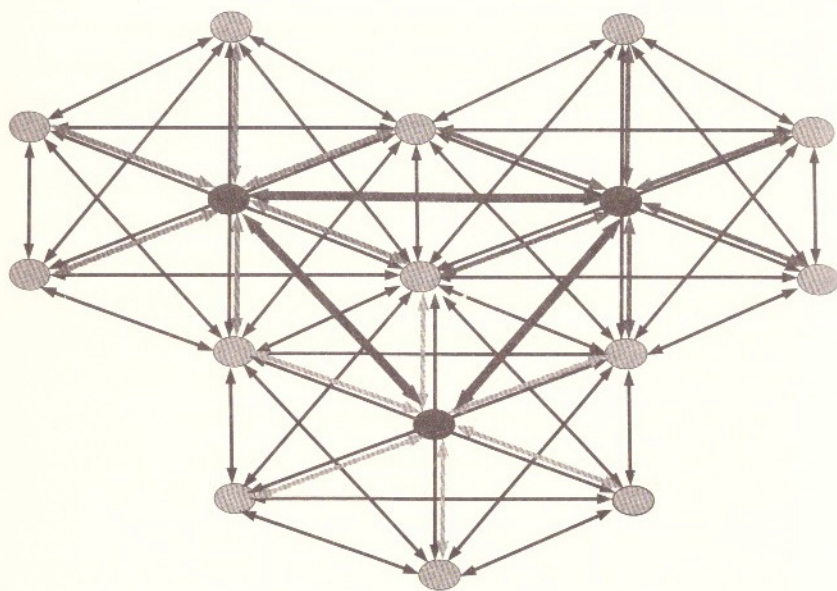
Формирането на информационни, процедурни и функционални връзки между две архитектури позволява синергичното им взаимодействие, което значително повишава ефективността им при реакция на външни сили или изпълнението на поставена задача, отнасяща се към отделните архитектури. Образувалата се съвкупност от архитектури може да бъде наречена *сложна архитектура*.

Следователно *сложна мрежова архитектура*, изградена от синергично взаимодействащи си мрежови архитектури, може да бъде наречена *сложна мрежова архитектура от хибриден тип* или *хибридна мрежова архитектура* (ХМА). Хибридна мрежова архитектура, формирана от две архитектури, се определя като *обикновена* или *моновалентна* (фиг. 13).

Фиг. 13. Хибридна мрежова архитектура

Характерно за моновалентните хибридни архитектури (МХА) е, че общите елементи се явяват и центрове на тежестта. При съвместяване на две архитектури, притежаващи определени нива на мрежова центричност в сложна хибридна архитектура, центровете им са пряко свързани с общите елементи чрез връзки тип дъга или хоризонтала. По този начин нарушаването на функционалността им ще влияе пряко върху функционалността и стабилността на образувалата се сложна архитектура. Следователно центровете на отделните съставляващи архитектури могат да бъдат определени като критични елементи, а свързващите елементи – като центрове на тежестта.

Фиг. 14. Поливалентна хибридна мрежова архитектура

Въпреки значителното нарастване на сложността на организацията и постигането на синергичност във взаимодействието, често ХМА ще бъдат изградени от три или повече мрежови архитектури. Такива архитектури се определят като *сложни*, или *поливалентни* (ПХА) (фиг. 14).

Пример за ХМА е образуването на обща архитектура чрез изграждането на единни командни центрове между системата на въоръжените сили и системата за гражданска защита.

Създадените връзки и регламентираните в процедурите закономерности на взаимодействие позволяват непрекъснатото изменение на действието на двете архитектури в общото ядро – в зависимост от обстановката и конкретните нужди. Общата работа на двете системи ще бъде функция от работата на всяка една от тях.

От друга страна, при анализа на противодействащи сили, прилагането на архитектурната проекция позволява дефинирането на критичните елементи или елемента – център на формираната обща архитектура.

Дефинираните критични елементи формират критичните точки, оказването на влияние, върху които значително ще промени стабилността и възможностите за функциониране на архитектурата. Функционирането на елемента, формиращ центъра, влияе пряко върху стабилността и качествата на цялата ХМА. Тези му качества автоматично го превръщат в център на тежестта на изследваната архитектура.

При изпълнението на условието за мрежова центричност в мрежовите архитектури (а именно възможността за изместване на управлението от центъра към който и да е периферен елемент и последващо връщане на управлението към центъра, без това да нарушава функционалността) в хибридните архитектури може да бъде осъществено прехвърляне на управлението от центъра към някой от центровете на съставляващите мрежови архитектури.

Изследването на структурата на една ХМА, особено в случаите на поливалентни архитектури, показва, че не всички елементи могат да бъдат периферни на центъра. Най-често такива се явяват критичните елементи спрямо централния елемент. Следователно запазването живучестта на критичните елементи е изключително важно за хибридната структура. От друга страна изследването и планирането на въздействие върху противни-

кови хибридни архитектури позволява чрез поразяване на критични елементи и центъра не само да се влияе върху живучестта на архитектурата, но и върху намаляване на мрежовата ѝ централност, а оттук и ефективно достигане до желаното крайно състояние.

Изследването нивото на свързаност и мрежова централност на елементите на противостоящата архитектура, както и дефинирането на критични елементи формира обобщена архитектурна проекция на противостоящите сили.

Обобщената архитектурна проекция подпомага планирането на операциите, определянето на центровете на тежестта и създаването на оперативния дизайн. Ясната дефиниция на противниковата архитектурна проекция и създадения оперативен дизайн са основа за определяне на собствените сили и средства и генериране на собствена контраархитектура.

Архитектурният подход при анализа на потенциалния противник и определянето на собствените сили са в тясна взаимовръзка с принципите на мисийното командване и експедиционното мислене.

По отношение на формирането на мисийни стратегии и цели, мисийна насоченост и мислене, проф. д.т.н Цветан Семерджиев¹ пише: „Основна, водеща технология на командването и управлението се реализира според мисийната концепция. При концепцията за „мисийно“ стратегическо ръководство всеки действия независимо, индивидуално (или на групи), без доклади към централно командване (или лидера) и без директни заповеди от по-висше командване.“

Ключовият принцип на мисийното командване е заложен в доктрината Ауфтрагстактик (*Auftragstaktik*)² – подчиненият да

¹ Проф. д.т.н. Цветан Семерджиев, Войната на мрежите. Софттрейд.

² От *auftrag* (нем.) – мисия и *taktik* (нем.) – тактика. Идеята при подобни мисии е подчинените участници във военни действия да са наясно с намеренията на лидера си в пълни подробности – така че почти да мислят като него, и да са готови да действат самостоятелно, съобразно с главната цел, в случай че лидерът не им дава насоки. – Б.р.

действия, следвайки основните насоки на старшия командир – като познава главната цел, той ще работи за постигането ѝ. Дисциплината вече не се схваща като следване на заповеди, а като действие в съответствие със замисъла на командира. Появява се и понятието *обмислено подчинение*. Насоката (замисълът) трябва да има две части. Първата е описание на цялостния замисъл на командира. Втората част е специфичната задача. Замисълът на командира трябва да бъде абсолютно ясен, като се фокусира само на същественото. Задачата не бива да е обременена от много детайли. Старшият командир не трябва да казва на подчинения как да изпълни задачата.

Предизвикателство при изграждането на такива способности за анализ и моделиране на СХМА е постигането на *експедиционно* мислене и възприемането на мисийно командване¹ от политическата и военната експертиза. Съдържанието на понятието експедиционен включва широк спектър от схващания и политики, влияещи на архитектурното изграждане, обучението, оборудването и осигуряването на формированията, с цел бързо заемане на определената зона на операцията и ефективно изпълнение на поставените задачи. В същото време експедиционните сили трябва да притежават и способности за бърз преход от изпълнението на бойни към хуманитарни операции.

Методът на системно-архитектурната проекция може да бъде прилаган особено ефективно при анализа и реакцията на кризи от невоенен характер, както и при планирането и провеждането на операции за поддържане на мира.

Елементите от архитектурната проекция не е задължително да бъдат физически съществуващи обекти или формирования. За нейни елементи могат да бъдат приети и обстоятелства, състояния, икономически, обществени или политически условия.

По този начин се създава мислена проекция, надхвърляща рамките на физически дефинируемите архитектури и се въвежда ново измерение. Най-общо то може да бъде определено като из-

¹ Другото име на *ауфтрагстактик*. – Б.р.

мерение на ефектите и състоянията в изследваната система или архитектура.

Съществен аспект в анализа на СХМА е, освен изследването на елементите, типът връзки, с които те се свързват с центровете или с елементите на съставните архитектури.

Свързването с връзки тип дъга определя степента на йерархична релация между съставните архитектури.

Сложна хибридна мрежова архитектура, в която съставните архитектури са свързани в йерархичен порядък с връзки тип дъга се нарича *сложна подчинена хибридна мрежова архитектура* (СПХМА).

Свързването на мрежови архитектури в СХМА, чрез връзки тип хоризонтала, т.е. в йерархична равнопоставеност, формират *сложна равнопоставена хибридна мрежова архитектура* (СРХМА).

Тези условия определят високи способности за синергично функциониране и гъвкавост при избора на най-ефективно и ефикасно действие на архитектурата за пораждање на желаните ефекти и постигане на желаното крайно състояние.

Равнопоставеността на съставните архитектури обаче изисква свързващите елементи, освен координираща роля, да играят и ролята на регулиращ елемент. Това автоматично поставя изискванията за висока степен на координиращи възможности и способности за вземане на решения относно функционирането на СХМА. Тези качества и изисквания превръщат съответния елемент в в център на тежестта за функционирането на СХМА.

Поддържането на функционалността на СХМА от този вид поставя завишени изисквания по отношение на нивата на информационна свързаност, интегрираност и мрежова центричност, както и по отношение на защитата на критичните точки и центровете на тежестта. Нарушаване на функционирането или елиминирането на центъра на тежестта в равнопоставени СХМА влияе пряко както върху общото функциониране, така и на стабилността ѝ.

Аналогичен е и подходът при изследването на зависимостта между ефектите и влиянието им върху физическите елементи в архитектурите.

Йерархичната релация пряко влияе върху синергичността във функционирането на СХМА. При наличие на голяма дистанция на дъгите, т.е. съществена йерархична разлика, както и разлика в потенциала, размера и качествата на съставните архитектури, то възможностите за синергично функциониране са минимални. Възможно е функционирането на малки по обем и възможности, и/или намиращи се на ниски йерархични нива архитектури да води до появата на видими резултати във функционирането на СХМА. В този случай при изготвянето на архитектурната проекция, формиращия ефект ще заеме позиция на критичен или централен елемент.

От друга страна ниските нива на мрежова центричност и подчинените СХМА вследствие намаленият брой връзки тип хоризонтала водят до липсата на ясно изразен център на тежестта, а оттам и до повишаване живучестта на СХМА. Това се постига чрез възможността за изграждане, при необходимост, на преки връзки между елементи от по-ниски йерархични нива и поддържане на функционирането от критичните елементи в СХМА. Естествено, поддържането на стабилността и функционирането при такива ситуации не може да бъде самоцел. При незадоволителна оценка на ефективността и ефикасността на СХМА, тя може да бъде трансформирана или да се разпадне. Оценката на ефикасността може да бъде извършена чрез съпоставяне на характеристиките на системата, мрежова свързаност – E_n , информационна интегрираност – k_p , мрежова центричност – k_t и цената за тяхното постигане – S .

Цената за постигане характеристиките на един елемент от СХМА – S_p , ще бъде съвкупност от времето и финансовата стойност, които отнема постигането им. Ако означим с:

S_t – необходимото време (h);

S_r – числената стойност на необходимите ресурси (класове материални средства и личен състав);

S_f финансовата стойност,
то сумарната цена на елемента S_e ще бъде сбор от горепосочените стойности:

$$S_{E_i} = S_{e_1} + S_{e_2} + \dots + S_{e_n}$$

За мрежова структура, съставена от i елемента, където i заема цели стойности в крайно множество $i \in (1, n)$, сумарната цена S_{A_i} сумата от съвкупните цени на отделните елементи:

$$S_{A_i} = S_{a1} + S_{a2} + \dots + S_{a_n}$$

$$S_{E_i} = \sum_{i=1}^n S_{e_i}$$

За обобщена характеристика на мрежова архитектура може да бъде приет коефициентът на мрежовата и центричност – k_r . Следователно ефикасността на архитектурата k_a , ще бъде съотношението между коефициента на мрежова центричност и съвкупната цена на архитектурата.

$$k_e = \frac{K_M}{S_E}$$

За мрежови архитектури, съставени от i елемента, където i заема цели стойности в крайно множество $i \in (1, n)$, сумарната ефикасност ще бъде:

$$k_E = k_{e_1} + k_{e_2} + \dots + k_{e_n}$$

$$k_E = \sum_{i=1}^n k_{e_i} = \sum_{i=1}^n \frac{k_{m_i}}{S_{E_i}}$$

Ефикасността на СХМА пряко зависи от качеството на образувачите ги критични елементи и централен елемент. Сами по себе си те образуват мрежова архитектура. Следователно подходът за оценка на мрежови архитектури може да бъде използван и за оценка ефикасността на СХМА, като за брой на елементите се взема броят на критичните и централните елементи. По този начин обаче може да бъде оценено само качеството и ефикас-

ността на свързване на съставните архитектури – k_{ce} . За цялостна оценка на ефикасността на СХМА следва да бъдат отчетени както качествата на отделните съставлящи архитектури, така и качеството на тяхното свързване. Следователно за СХМА, съставена от j архитектури, където j заема цели стойности в крайно множество $j \in (2, z)$, коефициентът за ефикасност k ще бъде:

$$k = k_{E_1} + k_{E_2} + \dots + k_{E_j} + k_{ce}$$

$$k = \sum_{j=1}^z k_{E_j} + k_{ce}$$

Актуалността на проблема за оценка на вече съществуващи или планиране за изграждане архитектури се определя от необходимостта за качествено нов и рационален подход при анализа – както на предизвикателствата, така и на най-ефективния и ефикасен отговор.

Акцентът се премества към гъвкавостта – гъвкави знания, гъвкави структури, гъвкави подходи, гъвкави геометрии на противодействието на тероризма. Няма вечно актуални организации и архитектури – след като предизвикателствата и противниците са гъвкави и мобилни, такива трябва да бъдат и институциите, и хората в тях. Трябва да се създават пулове от ресурси – министерствата и агенциите са твърде йерархични, склонни към бюрокрация и чиновническо мислене – а трябва да правят гъвкави и мобилни коалиции от професионалисти.

Постигането на такава гъвкавост трябва да се търси още в периода на изграждане и обучение на командния състав. Той трябва да е самоинициативен, със способност за решаване на проблемите с минимум указания. Специализацията не следва да бъде по дейности и сфери, а по предизвикателства: престъпност, тероризъм, демографска криза, качество на живот и други.

от тях конвенционални бойни операции – за постигане на целите им и минимизиране на параметрите на ангажираност на бойния им потенциал – води до появата на нова класификация на военните конфликти.

Успоредно с все по-комплицираните перспективи за трайно установяване на световен мир се увеличават и заплахите, пред които сме изправени. Те варират от появата на диктаторски режими, които се стремят да концентрират все повече власт, възможности и влияние на световната сцена – чрез поддържане на локални и глобални терористични организации, опити за придобиване на високотехнологични оръжия, до традиционния стремеж на отделни държави да нарушат статуквото в световен план и да се наредят в групата на световните суперсили чрез производството на оръжия за масово поразяване и високотехнологични конвенционални оръжия. Това, за съжаление, е залог, че опасността от възникване на конфликти ще нараства, при това те ще бъдат все по-нетрадиционни и ще съчетават набор от характеристики.

Един от водещите учени в областта на сигурността, съветник в морската пехота на САЩ и изследовател в Института за политически изследвания в Потомак, Франк Хофман, в своя труд „Хибридна война и предизвикателства“ (*Hybrid Warfare and Challenges*, 2009) твърди, че в бъдещите конфликти значително ще се размие разликата между война и мир, между войници и обикновени граждани. Нараства вероятността да се изправим пред различни видове хибридни войни. Бих могъл да определя хибридната война като комбинация от традиционна война и терористични действия и бунтове, т.е. като съчетание между характеристиките на конвенционална война – висок брой на жертвите, и ентузиазъм и фанатизъм, характерни за неконвенционалните конфликти.

Понятието хибридна заплаха се появява за пръв път в официален документ в доклада на Командването на обединените въоръжени сили на САЩ от декември 2008 г., наречен „Joint Operating Environment“ („Съвместно поле на действие“), с

последващ документ „Capstone Concept for Joint Operations“ („Концепция за най-високи постижения в съвместните акции“). Тези документи са създадени с одобрението на председателя на съвета на началник-щабове, адм. Майк Мълън. В него се общават схващанията относно новите заплахи. Документът е и ръководство за Въоръжените сили на САЩ.

Още през следващата година в Четиригодишния преглед на отбраната на САЩ се акцентира върху нарастващите комплексност и асиметричност на заплахите, а същевременно и върху нуждата от развиването на нови умения за отговор на Въоръжените сили. В документа тези проблеми се обобщават в понятието *хибридни войни*. По този начин се въвежда идеята, че в съвременните конфликти ще се използва разнообразие от традиционни и асиметрични тактики, техники и процедури. Анализът на съвременните заплахи показва, че тези, които някога са считани за по-малка заплаха – терористи, бунтовници, престъпни групи, – в съвременните условия се превръщат във все по-голяма опасност поради достъпа си до модерни системи оръжия. В този аспект армията на САЩ и страните членки на НАТО възприемат нова стратегия, съобразена с очакването бъдещите конфликти да включват комплекс от съвместни конвенционални и локални военни действия с цел налагане на мир, а също и операции, насочени срещу терористични организации. Подобни военни действия най-точно могат да се определят като хибридни, което се обуславя от разнообразието от способности и средства, използвани в тях.

Приблизително по същото време се слага началото и на изследванията в тази насока в катедра „Сухопътни войски“ на ВА „Г. С. Раковски“. Различни аспекти на неконвенционалните заплахи и асиметричността в провеждането на операциите са разгледани в доклади на научни форуми на факултет Командно-щабен на ВА „Г. С. Раковски“, Националния военен университет „В. Левски“ и др.

През 2010 г. в дисертационен труд, разработен в катедрата и успешно защитен пред Специализиран наказателен съд (СНС)

Класификация и структура на терористичните организации

В първите години на XIX в. настъпват значителни изменения в структурата на съвременните терористични организации. Широко използваната от терористите организационна система на клетки (ядра) отстъпва място на терористичните мрежи, ръководени в условията на строга йерархия и перфектна система на предаване на заповеди и указания за действие. Тези мрежи са транснационални, аморфни и широко разпространени, което повишава подвижността на терористите, намалява тяхната уязвимост и им дава възможност за прилагане на всякакъв вид тероризъм. Същевременно рязко нараства броят на терористичните организации.

Към настоящия момент водените със специален отчет международни терористични организации са повече от 60, а дейността им се проявява на територията на над 50 страни. При това в посочения брой терористични организации не фигурират тези от Русия (Чечня) и Балканите. Само „Ал Кайда“ и свързаните с нея групировки продължават да действат в цели 45 държави.

1. Описание на терористичните организации в хронологичен и регионален аспект

А) „Хизбула“

В ПРЕВОД ОТ арабски – *Партия на Бога*. Създадена през 1979 г. от Аятолах Хомейни¹ със седалище Ливан, където през 1982 г. ливански шиитски духовници, повлияни от ислямската революция на Хомейни, поставят основите на „Хизбула“. Първоначалната ѝ цел е създаване на ислямска република в Ливан. „Хизбула“ е главна действаща терористична групировка през 80-те години на ХХ в., осъществила редица антиамерикански и антизападни атаки – както в Близкия изток, така и отвъд океана: 1983 г. – самоубийствени атаки срещу морската пехота на САЩ в Бейрут (300 жертви); 1992 г. – взривява израелското посолство в Буенос Айрес; 1994 г. – взривяването на еврейски център в Аржентина.

Б) „Хамас“ (*Ислямско съпротивително движение*)

ОСНОВАНА ПРЕЗ 1987 г. от шейх Ахмед Ясин² и палестинци сунити, активисти на „Мюсюлманско братство“³. Организацията има политическа и военна (нелегална) структура – бригади „Ел Касем“. Развива и хуманитарни програми (просветни, културни, здравни и др.). Дълго време „Хамас“ е поддържана от Израел за-

¹ Рухолах Хомейни (1902–1989) е лидер на ислямската революция в Иран (1979). Носи титлата *аятолах*, в превод „знамението на Аллах“ – висша титла в шиитския ислям. – Б.р.

² Духовен водач на „Хамас“ до смъртта си, палестински революционер (1936–2004). – Б.р.

³ Най-голямата политическа организация в над 70 арабски страни. Тя е най-старата и най-голямата ислямска политическа група в световен мащаб. – Б.р.

ради противниковата ѝ позиция срещу Арафат¹ и влиянието на ООП². Военното крило на организацията е извършител на множество кървави, в т.ч. самоубийствени терористични атаки. „Хамас“ имат задгранични представителства в много страни.

В) *Палестински ислямски джихад*

ВОЕННА ОРГАНИЗАЦИЯ, СЪЗДАДЕНА през 70-те години на ХХ в. от доктор Фатхи Шикаки и палестинци сунити, участвали в Иранската ислямска революция от 1979 г. След убийството на Шикаки се ръководи от Рамадан Шалах – доцент от Университета в Южна Флорида. Военните крила на „Хамас“ и Ислямски Джихад имат сходна организационна структура. До ноември 2003 г. двете организации са провели повече от 150 самоубийствени атаки с над 700 убити израелски граждани и войници.

Г) *Фатах*

ПОЛИТИЧЕСКО ДВИЖЕНИЕ, СЪЗДАДЕНО през 1957 г. в Кувейт от Ясер Арафат и Абу Джихад. Целите му включват свобода за Палестина, унищожаване на Израел, изгонване на евреите и създаване на независима светска държава. Основни методи на действие включват диверсии, партизанска война, терористични атаки. Фатах провежда операции в Европа, Тунис, Ирак, Ливан, Алжир, Йемен. Когато през 1969 г. Ясер Арафат оглавява ООП,

¹ Ясер Арафат (1929–2004) е президент на Палестинската автономия, водач на Фатах и лидер на Организацията за освобождение на Палестина (ООП). Нобелов лауреат за мир за 1994 г. Смятан за борец за свобода от палестинците и за терорист от страна на САЩ, Израел и техните поддръжници. – Б.р.

² Политическа и паравоенна организация на палестинските араби. В продължение на години това е единствената палестинска организация, поради което е заслужила правото да представлява палестинските араби в международните отношения (до появата на Палестинската автономия), като получава статут на наблюдател в ООН и право на дипломатическо представителство в редица страни. – Б.р.

Фатах се превръща в доминираща структура. В пика си организацията достига 6000–8000 членове; подпомагана е военно и финансово от редица страни и разполага със собствени бизнес структури за стотици милиони долари.

През 2004 и началото на 2005 г. популярност получава военното крило на Фатах, Бригадите на мъчениците на Ал Акса, съставено главно от т.нар. Млади палестинци, чийто неформален лидер Маруан Баргути излежава 5 доживотни присъди в израелски затвор. Президентът на Палестинската автономия Махмуд Абас заема мястото на лидер на Фатах след смъртта на Ясер Арафат.

Д) Народен фронт за освобождение на Палестина (НФОП)

ВЪЗНИКВА ПРЕЗ 1967 г. в резултат от сливането на три палестински терористични групировки: Палестински освободителен фронт (ПОФ) на Ахмед Джибрил от 1961 г., познат от групировка „Герои на завръщането“ и групировка „Отмъщаваща младеж“. Първият ѝ политически лидер е Жорж Хабащ. Първият военен ръководител (покойник от 1978 г.) е Уади Хадад – палестинец християнин. До 1993 г. НФОП е член на ООП и е втората по военна и политическа мощ организация след Фатах. Организацията е провела множество терористични акции зад граница. В НФОП Карлос Чакала прави кариера като международен терорист.

Е) Народен фронт за освобождение на Палестина – Главно командване (НФОП – ГК)

ТАЗИ ОРГАНИЗАЦИЯ Е създадена след разкола в НФОП през 1968 г. Неин лидер е бившият офицер от сирийската армия Ахмад Джибрил, който от 1961 г. оглавява ПОФ. Организацията е опозиция на Арафат и привърженик на активните бойни действия, в т.ч. самоубийствени атентати. Разполага с няколкостотин бойци.

Ж) Народен фронт за освобождение на Палестина – специално командване

СЪЗДАДЕН ПРЕЗ 1979 г. с ръководител Абу Салим. Идеологията на организацията е марксистко-ленинска. Тя извършва редица терористични действия в Близкия изток и Западна Европа. Разполага с постоянен състав от подготвени терористи – около 50 човека.

З) Организация на Абу Нидал (ОАН) (Ал Фатах – Революционен съвет)

ЕДНА ОТ НАЙ-ОПАСНИТЕ терористични организации в Близкия изток. В състава ѝ влизат още Арабски революционни бригади и Черният септември. Създадена през 1974 г., когато Арафат се отказва официално от терористична дейност. Организацията се смята за революционна на мюсюлмани социалисти. Провежда операции в Западна Европа, САЩ, Великобритания, Близкия изток (вкл. срещу палестинци – привърженици на Арафат). Лидерът Абу Нидал умира при неизяснени обстоятелства през 2002 г. в Ирак.

И) „Мюсюлманско братство“ (Общество на мюсюлманските братя)

ЕДНА ОТ НАЙ-СТАРИТЕ организации, създадена през 1930 г. от Хасан ал Банна. Целта ѝ е ислямизиране на египетското общество и създаване на ислямска държава. Организацията има и екстремистко крило, чийто идеолог е Саид Кутб – сунитски фундаменталист, екзекутиран през 1966 г.

Й) Ал Джамаа ал ислямийя (Ислямска група)

Духовният ѝ лидер е шейх Омар Рахман. Ръководство ѝ включва ислямски съвет (*шура*). Целта ѝ е унищожаване на светския режим и създаване на ислямска държава.

*К) Воини на Аллах**(подразделение на Ал Джамаа ал ислямийя)*

ЧЛЕНОВЕ НА ВОЙНИ НА АЛЛАХ организируют покушение срещу президента Ануар Садат.

Л) Египетски Ал Джихад

ДУХОВЕН ВОДАЧ Е прочутият сляп шейх Абдул-Рахман¹, издал заповед за убийството на Садат през 1981 г.

М) Организация за ислямско освобождение

ЛИДЕР Е ПАЛЕСТИНЕЦЪТ Салех Сирийа.

Н) Въоръжени ислямски групи

СЪЗДАДЕНИ ПРЕЗ 1992 г. от алжирски доброволци, воювали в Афганистан и отцепили се от легално съществуващия Ислямски освободителен фронт (ИОФ). Първоначално действат срещу пребиваващите в Алжир чужденци (убити са повече от 100 чужди граждани). Впоследствие предприемат масови убийства на алжирски граждани (на 31.12.1997 г. убиват 400 души в град на 150 км от столицата). Провеждат акции и зад граница (експлозията в парижкото метро през 1996 г. е тяхно дело). Ръководител е Антар Зауабри.

*О) Харакат-ул-Муджахидан**(до 1997 г. Харакат-ул-Ансар)*

ИСЛЯМСКА ТЕРОРИСТИЧНА ГРУПИРОВКА, поставила си за цел освобождаването от Индия на населения предимно с мюсюлмани Кашмир. Създадена от воювали в Афганистан срещу СССР пакистански и кашмирски доброволци. Смята се, че организа-

¹ Омар Абдул-Рахман (1938) действително е сляп. В момента излежава доживотна присъда в Бътнър, САЩ. – Б.р.

цията е приближена до „Ал Кайда“ и е участвала в съвместни операции с нея зад граница. Ръководител е Фарук Кашмири.

П) Джамаа Ал Фукра (САЩ, Пакистан)

СЪЗДАДЕНА В БРУКЛИН (Ню Йорк) през 1980 г. Най-опасната терористична организация в САЩ. Бори се за възстановяване на т.нар. чист ислям. Ръководители са пакистанският шейх Мубарак Гилани, Хусейн Абалах (САЩ).

Р) Ислямистко движение на Узбекистан

ИМА БЛИЗКИ КОНТАКТИ с „Ал Кайда“. Лидери са Тахир Юлдаш и Джума Намангани.

*С) Ислямистка армия на Аден**(Аденска ислямистка армия)*

БАЗИРАНА В ЙЕМЕН.

Т) Абу Сайяф

СЕПАРАТИСТКА МЮСЮЛМАНСКА ОРГАНИЗАЦИЯ, действаща в Южните Филипини. Известна е с множество отвличания на чуждестранни туристи и местни граждани. Поддържа близки връзки с базираните в Афганистан ислямски екстремисти от Малайзия и Индонезия. По мнението на специалисти е част от мрежата на „Ал Кайда“. Ръководител е Кадафи Джанжалани.

У) Командо джихад (Индонезия)

ЦЕЛТА Й Е борба в името на Аллах за възраждане на индонезийската държава.

Ф) *Моджехидин е Кхалк – Иран*
(борци за правото дело на иранския народ)

СЪЗДАДЕНА ПРЕЗ 1965 г. от противници на шахския режим. Мощна групировка със стройна организация и голямо влияние. Основната ѝ цел е създаване на социалистическа ислямска република. Разполага с повече от 2000 бойци, организирани в Национална армия за освобождение.

Х) *Федаин-е-ислям*
(Поборници на исляма)

КРАЙНОДЯСНА ИРАНСКА НАЦИОНАЛИСТИЧЕСКА организация. Членовете ѝ се подготвят в обстановка на религиозен фанатизъм. Организацията е слабо възстановена след разгрома си през 1966 г.

Ц) *Терористични групи на Таджикистан*

ПОЯВЯВАТ СЕ СЛЕД разпадането на СССР през 1992 г.

Ч) *Тигри за освобождение на Тамил Илам*

ТАЗИ СЕПАРАТИСТКА ОРГАНИЗАЦИЯ действа в Шри Ланка. Световна известност придобива нейният ударен отряд от терористи камикадзе – Черните тигри, *карум пулихал*. Идеологът на Тигрите Велупилай Прабхакаран заявява: „За да създадем държава Тамил Илам с обичайните методи, са нужни поне 100 години. Благодарение на Черните тигри ще го постигнем много по-бързо.“ Бойците от отряда на Прабхакаран са изключително добре подготвени и постигат безпроблемно целта, която унищожават заедно със себе си. Техните жертви – между които и индийският президент Раджив Ганди, ланкийският президент Рансинге Прамадаса – са хиляди. Водачът на Черните тигри неизменно носи ампула с цианкалий на врата си. Организацията не е ислямистка.

2. „Ал Кайда“

В ПРЕВОД ОТ арабски – *основа*. Международна терористична организация.

Поради радикалната си идеология, специфичния характер на организационната структура и мащабите на дейността си, „Ал Кайда“ заема особено място в мрежата на международния тероризъм.

Освен организирането и провеждането на терористични актове и операции, организацията непрекъснато работи за създаване на нови ислямистки групировки и радикализация на вече съществуващите.

Основната цел на групировката е свалянето от власт на светските режими в арабските страни и установяване на управляващ по нормите на шариата (ислямското религиозно право) строй, а в перспектива – обединяване на всички мюсюлмански страни в един халифат.

Други нейни стремежи са към: противодействие на разпространението, присъствието и влиянието на западните страни, особено на САЩ, в регионален и в световен мащаб; отстраняване на въоръжените сили на САЩ и съюзниците им от района на Персийския залив; активно участие в унищожаването на държавата Израел.

„Ал Кайда“ е основана през 1988 г. В ядрото ѝ са афганистански муджахидини – ветерани от Войната срещу Съветския съюз (1979–1989). Още в началото на 80-те години, в разгара на войната, Бин Ладен, заедно с Абдалла Азам, създава система за вербуване на бойци. Малко по-късно се появява организацията Ислямски фонд за спасение, поддържана от САЩ. Целта на фонда е да се засили сунитският екстремизъм на антисъветска основа и противопоставянето на шиитски Иран – отдавнашен враг на САЩ.

Няколко години по-късно се създава и „Ал Кайда“. За създаването и развитието на организацията по онова време в немалка степен помагат и самите американци, тъй като по времето на

Войната в Афганистан¹ целите им съвпадат – да се изгони СССР от Афганистан. По неофициални данни ЦРУ е отделяло по около 500 млн. долара ежегодно за подготовка и военна помощ на муджахидините. Сред най-големите притежатели на американско оръжие по това време (когато „Ал Кайда“ още не съществува като организация) е Бин Ладен. Голяма част от това оръжие все още е в употреба.

След края на войната Бин Ладен пренасочва дейността на организацията в борба с неверниците в други страни. Самият той се връща в Саудитска Арабия, а след лишаването му от гражданство отива в Судан. След като е лишен от гражданство и там, се връща отново в Афганистан, където през 1998 г. създава т.нар. Главна организация – Ислямски международен фронт за борба с евреите и кръстоносците.

Фронтът е формиране от стратегически мащаб и освен „Ал Кайда“ обединява терористични организации като египетските Ал Джамаа ал ислямийя и Ал Джихад, Движение за Кашмир, Джихад (Бангладеш), военното крило на афганската организация Съвет и реформа – всичките извършвали терористична дейност през последните десет години. След създаването на Фронта ефективността на организациите, членуващи в него, рязко се повишава благодарение на координацията на действията им от върховен орган за управление – *шура* – оглавяван от Бин Ладен.

В началото на 2005 г. в специално послание Бин Ладен обявява присъединяването на радикалната Джамаат ал таухид уа джихад, джихадистка групировка под лидерството на йорданеца Абу Мусаб ал Заркауи, действаща в Ирак, към „Ал Кайда“. След сливането т.нар. иракски филиал на „Ал Кайда“ приема името Танзим Кайдат ал Джихад фи Биляд ал Рафидайн.

¹ Войната в Афганистан (1979–1989) е военен конфликт на територията на Афганистан, един от етапите на гражданската война в страната, включващ присъствието на място на военен контингент съветски войски. – Б.р.

Организацията е формирана като политическа партия, с ясна йерархия в ръководството и гъвкава организационна структура. Мястото на ръководителя от всяко ниво, в т.ч. и на Бин Ладен, веднага се заема от следващия по ранг в списъка в случай на смърт или арестуване. Множеството подразделения в организацията се оглавяват от близки, верни на Ладен хора. В повечето случаи командирите и редовите бойци на отделните отряди не са наясно със състава и разположението (базите) на другите и не се познават помежду си. По този начин, ако един отряд бъде разбит и задържан, той не може да предаде други. С цялостната структура на организацията е запознат единствено Бин Ладен.

Съгласно достъпната информация „Ал Кайда“ разполага със законспирирани клетки (ядра) в много страни от света.

Организацията съществува в от 35 до 88 страни.

По данни на водещи разузнавателни централи най-вероятните страни в които „Ал Кайда“ има представителства са 45, като в 10 от тях Бин Ладен се ползва с огромен авторитет и има силно, практически неограничено влияние върху управляващите кръгове.

По приблизителни данни организацията има 4000–8000 активни членове.

Общото ръководство на „Ал Кайда“ се осъществява от Маджлис ал Шура (консултативен съвет). Съветът изработва и приема най-важните решения, ръководи и контролира дейността на цялата организация.

Щабквартирите на организацията от момента на създаването ѝ до 1991 г. се намират в Афганистан и в Пакистан. От 1991 до 1996 г. щабквартирата се мести в Хартум (Судан). От тогава досега щабквартирата е в Афганистан (неизвестно къде). За поддържане на връзка с клетките от мрежата си щаба на „Ал Кайда“ използва широк спектър от средства за свързка. По непотвърдени данни организацията има официални договорености за сътрудничество с Националния ислямски фронт на Судан, както и с правителствени кръгове в Иран и с „Хизбула“.

От есента на 2003 г. съществува тенденция за преместване на тежестта на усилията на „Ал Кайда“ от Афганистан в Ирак и Иран, където вече се намира и част от ръководството на организацията.

Организацията получава доходи от множество компании, разпръснати по целия свят. Финансово-търговската дейност на фирмите под контрола на Бин Ладен се осъществява в 35 страни. Състоянието на самия Бин Ладен се оценява на около 300 млн. долара. Най-крупни икономически структури се явяват холдингите „Уади ал Акиз“ и „Ладен Интърнашънъл“ (общ капитал от 300 млн. долара). Други значително мощни фирми са „ТАБА Инвестмънт“, „Хиджра констръкшън“, „Ал Шамал Ислямик Банк“.

Организацията получава сериозни приходи от благотворителни фондации от различни арабски страни, а в Европа действа Ислямски културен институт (Милано), който доскоро се смяташе за главен център на „Ал Кайда“ в Европа.

Страните, в които „Ал Кайда“ разполага със звена, или с които поддържа организационни връзки, са показани в таблица 1.

Таблица 1

Страните, в които „Ал Кайда“ разполага със звена или с които поддържа организационни връзки

Австралия	Ирак	Саудитска Арабия
Австрия	Иран	САЩ
Азербайджан	Ирландия	Сомалия
Албания	Италия	Судан
Алжир	Йемен	Таджикистан
Афганистан	Йордания	Танзания
Бангладеш	Катар	Тунис
Бахрейн	Кения	Турция
Белгия	Косово	Уганда

Босна	Либия	Узбекистан
Великобритания	Ливан	Филипини
Германия	Мавритания	Франция
Египет	Малайзия	Холандия
Еритрея	ОАЕ	Швейцария
Индия	Пакистан	ЮАР

3. Ислямска държава

3.1. Генезис и развитие

ИСЛЯМСКА ДЪРЖАВА Е НЕПРИЗНАТА държава и сунитска терористична групировка, обхващаща територии в Североизточна Сирия, Западен и Северен Ирак, части от Либия и Североизточна Нигерия. Ислямска държава претендира върху целите територии на четирите страни, както и върху земите на Палестина, Ливан, Израел, Йордания, Кипър и части от Турция (Хатай). Възходът на въоръжената организация, която през юни 2014 г. приема името Ислямска държава е бърз и – доскоро – в голяма степен незабелязан. Ислямска държава е нов тип заплаха и поставя различни предизвикателства към регионалната и международната сигурност. Организацията притежава уникални характеристики и не може да бъде причислена към познатите радикални ислямистки групировки, нито пък да бъде представена просто като следващ етап в *еволюцията* на тероризма. За изграждането на тази групировка стоят много въпроси, които в близко бъдеще няма да получат еднозначен отговор. И все пак за момента е ясно, че Ислямска държава съществува и просперира. Нейното създаване поставя редица въпроси пред изследователите – въпроси, чиито отговори би ни помогнали да вникнем, доколкото е възможно, в същността на тази организация и да

получим по-пълна представа за нея. Какво представлява в действителност Ислямска държава? Дали е държава или терористична група? Дали е организирана престъпна групировка, прикриваща се под наметалото на радикалния ислям? Дали е временно явление, което ще изгуби своя смисъл, или трайно установила се заплаха, която тепърва ще се разраства?

Ислямска държава, позната още под имената Ислямска държава в Ирак и Леванта (ИДИЛ), или ДАЕШ¹, се управлява според фундаменталистско разбиране на шариата. Забранени са алкохолът, пушенето на цигари или шиша (наргиле), музиката и снимките на хора на обществени места. Жените са принудени да носят пълен никаб². Значителна част от бойците на ИДИЛ не са нито сирийци, нито иракчани. В нейните редици се бият джихадисти от цял свят, по неофициална информация чужденците са над 22 000 души от 100 страни. Те налагат контрол над завладените територии чрез репресии и издевателства като бичуване, разпъване на кръст, показни екзекуции и масови обезглавявания, включително на деца. ИДИЛ използва оръжия от разнообразни източници, включително пленени противотанкови ракети от Свободната сирийска армия и американско стрелково оръжие от Ирак.

Ислямска държава разрушава древните градове, които са под неин контрол. Групировката премахва символите на политеизма в тях и разпространява монотеизма.

Идеологията ѝ се опира на създаването на ислямска държава в региона, но основно се използва антишиитска риторика. Несправедливостта поражда екстремизъм и жестоко отмъщение. Дори сунитите да не участват пряко в ИД, то групата среща симпатиите им, защото говори яростно за съпротива срещу хегемо-

¹ Арабското наименование на ИДИЛ, което обаче може да се използва и като обида, поради което не се ползва от терористите в Ислямска държава, а предимно от медиите (официален термин в Русия и Франция от септември 2014 г.). – Б.р.

² Част от традиционното облекло на мюсюлманските жени, което покрива лицето изцяло и остава само тесен процеп за очите. – Б.р.

нията на Иран в региона и възстановяване на власт за сунитите в Сирия и Ирак.

ДАЕШ е създадена на територията на Ирак под името „Ал Кайда“ в Ирак от Абу Мусаб Ал Заркауи. През 2006 г. се присъединява официално към централата „Ал Кайда“ на тогавашния лидер Осама бин Ладен. Поради противоречия между лидерите Абу Бакър ал Багдади и Айман ал Заухахири се стига до окончателно разцепление между двете групировки. Освен личните причини, изповядвани от двете групировки, причина за разцепването са и различията в стратегиите, изповядвани от тях, макар че и двете страни се идентифицират с джихадисткото крило на сунитски клон, наречен *салафизъм*¹.

Ислямска държава се е посветила на *почистването* на света, посредством избиването на огромно количество хора. Липсата на обективна информация за това какво се случва на територията на Ислямска държава прави невъзможно да се разбере в каква степен кланетата са разпространена практика, но е факт, че единични екзекуции се извършват непрекъснато, а масови – през няколко седмици. Най-честите жертви са мюсюлманите неверници. Освен това се оказва, че онези християни, които не се противопоставят на новото правителство, не подлежат на екзекуция. Ислямска държава им дава право да живеят, след като осъзнаят, че трябва да се подчиняват, и да плащат *джизие*². Тук практиката не противоречи на Корана.

¹ Сунитско течение в исляма, чиито последователи се обявяват срещу елементите, привнесени в исляма от други религии или философски системи. Салафитите проповядват изначалното разбиране на исляма – чист ислям, и търсене на смисъла, изначално заложен от Аллах в Корана. – Б.р.

² Паричен данък в мюсюлманските страни, който бил събиран от немюсюлманското население. Основание за джизие е самият Коран. В сура 9.29 е записано: „Сражавайте се с онези от дарените с Писанието, които не вярват в Аллах и в Сетния ден, и не възбраняват онова, което Аллах и Неговият Пратеник са възбрали, и не изповядват правата вяра – докато не дадат налога [джизия] безусловно и с покорство.“ – Б.р.

Мнозина отказват да повярват, че тази група е толкова силно религиозна, колкото претендира, че е толкова радикална, колкото се опитва да покаже чрез действията и изявленията си. Векове ни делят от религиозните войни в Европа. Отдавна спря избиването на огромни маси хора заради теологични спорове. Това обяснява скептицизма и отрицанието, с които западният свят реагира на практиките и теологичната доктрина на Ислямска държава. И този скептицизъм е разбираем. В миналото Западът, който и сега обвинява мюсюлманите, че сляпо следват древните писания, заслужено е укоряван от мюсюлманските учени, изтъква се, че да наричаш мюсюлманите „изостанали“, е чисто и просто начин да ги унижиш. Учените приканват да се обърне внимание на условията, в които, в крайна сметка, тази идеология се е зародила: лошо управление, нестабилни социални отношения, чувство на унижение, изпитвано заради усещането, че земята им е ценна единствено заради нефтените си залежи. Без да се отчетат тези фактори, нито едно обяснение за появата и възхода на Ислямска държава няма да е достатъчно изчерпателно. В същото време, ако се фокусираме само върху тези фактори, изключвайки идеологията, ще попаднем в капана на едно друго западно предубеждение, че както религията няма особено значение във Вашингтон или в Берлин, така би трябвало да е в Ракка или в Мосул. Но когато маскиран ексекютор изрича „Аллах Акбар“, докато обезглавява неверник, това би трябвало да означава, че той все пак извършва това деяние по религиозни причини.

Йерархията в Ислямска държава е пропита с религиозна енергия. Цитирането на Корана е повсеместно. Дори най-обикновените бойци – пехотинците, непрекъснато рецитират части от нея. Изумителен е не само буквализмът, но и пълната сериозност, с която се четат тези текстове.

По отношение на теологичното си учение Ислямска държава проявява завидна енергия. Бойците на Ислямска държава представляват завръщане към ранния ислям и автентично възстановяване на правилата му за воюване. Лидерите на Ислямска държава се надпреварват кой по-ревностно да подражава на Мохамед,

възраждайки традиции, които стотици години са били в забвение. Те вярват, че са въввлечени в битка с огромен мащаб, битка за пълно унищожение; сигурни са, че ще получат помощ и утешение свише, ако останат верни на учението на Пророка. Това поведение включва ред практики, които съвременните мюсюлмани не са склонни да приемат като важна част от свещените текстове. Наблюдаваме не само усърдие, но и маниакална сериозност, които не са типични за мюсюлманите. Идеологическите инструменти могат и да убедят някого, че посланията на Ислямска държава са лъжливи и че ужасите, които тя твори, могат да бъдат предотвратени с военни средства. Всъщност само военните действия биха имали някакъв ефект поради крайната невъзприемчивост на Ислямска държава към каквито и да било убедителни доводи.

Амбициите на тази организация, както и стратегическите ѝ планове, стават ясни още през 2011 г. от нейни изявления в социалните мрежи, когато тя е просто една от многото терористични организации в Сирия и Ирак и все още не е извършила масови зверства. Абу Мохамед ал Аднани – говорител на Ислямска държава, твърди, че неговата цел е възраждане на ислямския халифат. През април 2013 г. Аднани обявява, че движението му е готово да промени света по правилата на пророческите указания на халифата. През август 2013 г. той казва, че целта е създаването на такава ислямска държава, която не признава граници, както е според учението на Пророка. По същото време, същата тази група завзема сирийския град Ракка с население от около 500 000 души и започна да набира значителен брой чуждестранни бойци, заплени от призивите ѝ.

Една от целите на Ислямска държава е Америка да бъде привлечена във войната. Най-големият привърженик на идеята за американско нахлуване е самата Ислямска държава. Провокативното видео, в което ексекютор с черна качулка на главата се обръща към президента Обама, е с ясна цел Америка да бъде въввлечена във войната. Включването на САЩ ще бъде колосална победа на пропагандата с въздействие върху джихадистите по цял свят. И независимо от това дали са давали, или не, клетва за вярност на халифа,

всички мюсюлмани ще повярват, че Съединените щати имат намерение да участват в съвременен кръстоносен поход за унищожаването им. Едно американско настъпление и окупация само ще потвърди тези подозрения и набирането на новобранци най-вероятно ще продължи успешно. Новобранци – родом от Франция, Великобритания, Белгия, Германия, Холандия, Австралия, Индонезия, Съединените щати и други държави – са готови да се бият и да умрат за ИДИЛ. В един от малкото не кървави видеоматериали се вижда как група джихадисти горят своите френски, британски и австралийски паспорти. Това би било изключително ексцентрична постъпка, ако те имаха намерение да се върнат обратно.

Всички ислямистки групировки, партии, отряди и формирования имат обща идеология и искат да се установи ислямска държава, т.е. държава, която да се управлява по законите на Корана и шариата. Има много различия обаче, като например как ще се постигне – мирно или насилствено, как ще се отнасят към другите религиозни общности, дали има планове за джихад в глобален мащаб. Целта е създаване на държава, управлявана по нормите на исляма (шариата), но стратегиите за постигане на целта са напълно противоположни – от пълното откъсване от реалния живот и благочестие, което някой ден без борба да завърши със създаването на ислямска държава до суровите джихадисти, за които джихадът вече се превръща в цел.

Безспорно е, че светските възгледи и умереният ислям губят своите позиции в Близкия изток, което обяснява успехите и възхода на радикалният ислям. Успехите на ИДИЛ днес наистина са удивителни – въоръжената групировка управлява големи територии от Северен и Западен Ирак и Източна Сирия. ИДИЛ измества „Ал Кайда“ като най-силната и ефективна екстремистка джихадистка групировка в света. Това не би могло да стане без благосклонността на шестте милиона сунити в региона и тяхното разочарование от шиитското управление през последните години.

Различните въоръжени групировки в Сирия имат стратегически различия, които понякога пренасят в сраженията помежду си. Но те нямат идеологически различия – всички те искат ис-

лямска държава. Макар че имат различия относно най-подходящия път към създаването на ислямска държава, халифатът остава споделена цел за всички джихадисти. Всички стъпки в тази посока биха били огромна идеологическа победа и стимул за привличане на нови привърженици в полза на ислямската държава. При все това Ислямска държава няма скоро да изчезне и нещата там могат да се развият по най-лош начин. Ако Ислямска държава си спечели предаността на „Ал Кайда“ и с един замах затвърди единството си, пред нас ще се изправи такъв страшен враг, какъвто никога досега не сме виждали.

Както беше споменато основната цел на групировката е да установи халифат, който да управлява целия мюсюлмански свят, начело с един лидер и подчинен на ислямския закон – шариата. Разликата с другите бунтовнически групировки е, че ИДИЛ завзема територии, които има намерение да управлява. За целта е изработена бюрократична система, която в много отношения напомня тази на съвременната държава.

Лидерът, или халифът на ИДИЛ, доскоро беше Ибрахим Ауад Ибрахим Али ал Бадри ал Самарай, по-известен като Абу Бакър ал Багдади, който е ранен по време на американска въздушна атака и умира. Той дълго време заема върхова позиция в системата от консултативни съвети и административни отдели на регионално и местно равнище, които се занимават със сигурността и разузнаването, с финансите, с медиите, със здравеопазването, както и семейни или правни спорове. Следващият халиф на Ислямска държава е Абдуррахман Мустафа Ал Шейхлар, който също е убит при въздушни удари от водената от САЩ коалиция в Ирак. Това се случва в северната част на страната, съобщава иракското министерство на отбраната. Бившият иракски учител, известен сред джихадистите под името Абу Алаа ал Афри, се намирал в джамията Тал Афар, която е била обект на нападението от страна на коалицията. През това време той е бил на среща с други висшестоящи бойци, които също са убити при нападението. Ал Афри е избран за временен лидер на джихадистката групировка, след смъртта на идеолога на Ислямска държава и неин лидер Абу

Бакър ал Багдади. Абу Алаа ал Афри е учител по физика, изучавал е богословие и е бил шофьор на автобус, преди да се влее в редиците на джихадистите. Роден е в иракския град Тал Афар. Още пред 90-те години на XX в. става първият проповедник на такфиристка и джихадистка идеология в Тал Афар. През 2004 г. бяга от родния си град, преследван от американските окупационни власти, и се присъединява към „Ал Кайда“. Бил е заловен от американците, но впоследствие е освободен.

Плановете за бързия успех на Ислямска държава са подробно описани в книгите на Хаджи Бакър, който според мнозина е мозъкът зад групировката. В трудовете си той е изложил подробна стратегия за превземането и управлението на градовете, която разчита предимно на подслушване и шпионаж и разчита на опита на група бивши представители на иракското разузнаване. Хаджи Бакър е убит в Северна Сирия през януари 2014 г., няколко месеца преди изненадващата експанзия на групировката. Структурата на ИДИЛ и имената на някои от заемащите отговорни позиции се появяват в някои изтекли или иззети документи.

Сериозен принос по темата представлява разследването на „Шпигел“ „Стратегът на терора“ (*The Terror Strategist: Secret Files Reveal the Structure of Islamic State by Christoph Reuter*). Това е един от най-забележителните журналистически материали върху Ислямска държава от самата поява на терористичната организация. Текстът на журналиста Кристофър Ройтер, публикуван от „Шпигел“ на 18.04.2015 г., е плод на над едногодишно разследване, проведено от екип на „Шпигел“ в Сирия и Ирак. Материалът е базиран на голям обем документи на висшето ръководство на ИДИЛ.

От всички документи и източници, които ще бъдат разглеждани подробно, се оказва, че Ислямска държава се управлява от един лидер и четири съвета. Схемата е следната: най-отгоре е лидерът, а под него са четирите съвета – шариат, т.е. религиозен съвет, шура, т.е. консултативен съвет, военен съвет и съвет по сигурността.

В настоящия анализ е използван журналистическият материал на Кристофър Ройтер, публикуван от „Шпигел“, тъй като

когато говорим за анализ на документи, на „Шпигел“ определено може да се вярва – медията разполага с екип от 70 души, занимаващи се с обработка на документи и проверка на фактите в тях.

Зад стратегията на групировката Ислямска държава се крие Самир Абдел Мухаммад ал Халифауи, или гореспоменатият Хаджи Бакър (сн. 15) – бивш полковник от разузнаването на отбранителните военновъздушни сили на Саддам Хюсеин. Той е описван още като хладнокръвен и прагматичен стратег с остър ум и жестоки похвати, той е един от създателите на предшественика на ИДИЛ – Ислямска държава в Ирак, създадена след американската инвазия в Ирак. Организацията функционира на базата на комбинация от радикалните виждания на джихадистите и прагматичните и жестоки тоталитарни похвати на бившите генерали на Саддам Хюсеин. От документите, с които „Шпигел“ се сдобива, става ясно, че именно Хаджи Бакър, убит от сирийски бунтовници през 2014 г., назначава тогавашния лидер на ИДИЛ, Абу Бакър ал Багдади, начело на групировката през 2010 г. Бившият генерал е и човекът, който съзира възможност за разгръщане на проекта ИДИЛ и в Сирия, когато страната изпада в хаос и анархия през 2011 г.

Сн. 15. Самир Абдел Мухаммад ал Халифауи (Хаджи Бакър)

Умирайки, архитектът на Ислямска държава оставя след себе си нещо, което е смятал да пази в строга конфиденциалност – планът за развитието на организацията. Документът съдържа собственооръчно написани организационни схеми, списъци и програми, които описват как една страна може методично да бъде покорена. Разкрива се една многопластова структура и директиви за действие, някои вече изпитани, а други наскоро разработени за анархичната ситуация в държаните от бунтовници територии на Сирия. В известен смисъл документите представляват оперативната програма на най-успешната терористична армия в наши дни. Документите на Хаджи Бакър дават възможност да се извлекат изводи относно начина, по който ръководството на Ислямска държава се организира, а също и относно ролята на бившите длъжностни лица от правителството на Саддам Хюсеин в него. Преди всичко обаче те показват как е бил планиран превратът в Северна Сирия, който прави възможно последвалото настъпление на групировката в Ирак.

Хаджи Бакър очертава структурата на Ислямска държава на местно ниво, съставя списъци за постепенното проникване в селата и определя кой кого трябва да следи. Всъщност той създава план за настъпление, който представлява изключително прецизен технически план за разузнавателното управление на Ислямска държава – халифат, ръководен от организация, приличаща на прословутата Щази¹. Планът се реализира с изумителна точност. Той винаги започва по един и същ начин: групировката набира последователи под предлог за откриване на *дауа* – ислямски мисионерски център. От тези, които идват, за да слушат лекции и да посещават курсове, свързани с мюсюлманския живот, един или двама мъже биват избирани и инструктирани да шпионират селото, в което живеят и да събират информация. За тази цел Хаджи Бакър възлага следните задачи:

- да се изготви списък на влиятелните семейства;

¹ Министерството на държавната сигурност, най-голямата организация в ГДР, занимавала се с дейности по разузнаването и сигурността. – Б.р.

- да се посочат почитаните хора в тези семейства;
- да станат ясни източници на доходите на влиятелните семейства;
- да се състави списък с имената и размерите на (бунтовническите) бригади в селото;
- да се научат имената на лидерите, които контролирали бригадите, и политическата им ориентация;
- да се разкрият техните незаконни (съгласно шариата) дейности, които може да се използват за изнудване (при необходимост).

Шпионите са инструктирани да обръщат внимание на подробности – като това дали някой е престъпник или хомосексуалист, или е участвал в някоя тайна афера. Впоследствие тази информация може да се използва за шантаж. Най-умните шпиони се назначават като *шейхове на шариата*. Обучават се известно време, а после са връщани по родните си места. Някои от тях сключват брак с дъщерите от най-влиятелните семейства, за да се гарантира приток на вътрешна информация. Агентите трябва да разберат колкото се може повече за градовете, които предстои да бъдат нападнати: кой живее там, кой има власт, кои семейства са религиозни, към коя ислямска школа принадлежат, колко джамии има, кой е имамът, колко жени и деца имал и на колко години са те. Други детайли включват същността на проповедите на имама, дали е по-отворен към суфизма или към мистичния вариант на исляма, дали застава на страната на опозицията или на режима, каква е позицията му относно джихада. Бакър също иска отговори на въпроси като: дали имамът има заплата? Ако е така, кой му я плаща? Кой го назначава? И накрая: колко хора в селото са привърженици на демокрацията? Агентите трябва да бъдат изпратени и да следят и за най-малките пропуски, за дългогодишните вражди в дълбоките слоеве на обществото – с една дума, всякаква информация, която би могла да се използва, за да се раздели и подчини местното население. Информаторите включват бивши разузнавачи, както и опоненти на режима, които имат спорове с някоя от бунтовническите групи. Сред тях

групировката. Той е описван като високо интелигентен, непоколебим и с отлична логическа мисъл.

Съществуват различни теории, които се стремят да обяснят бързото нарастване на Ислямска държава. Експерти по тероризма са на мнение, че Ислямска държава е клон на „Ал Кайда“. Криминалистите гледат на групировката като на холдингова компания, държана от мафията с цел максимизиране на печалба.

Разширяването на ИДИЛ започва толкова незабележимо, че след време много сирийци трябва да се замислят за момент преди да кажат кога точно джихадистите са се появили между тях. Мисионерски офиси, които биват откривани в много градове в северната част на Сирия през пролетта на 2013 г., изглеждат невинно, в сравнение с онези, които ислямски благотворителни организации отварят по света. В началото целта на ИДИЛ е нарастване, без да се рискува открита съпротива, като се отвличат и убиват *враждебни лица* и се отрича всякакво участие в тези престъпни дейности. Първоначално бойците също остават незабележими. Бакър и основната група не ги докарват от Ирак, което би имало смисъл. В действителност е изрично забранено на иракските бойци да пътуват към Сирия. Те, също така, решават да не наемат много сирийци. Лидерите на ИДИЛ избират най-сложния вариант: решават да съберат на едно място чуждестранните радикали, пристигнали в региона през лятото на 2012 г. Студенти от Саудитска Арабия, работници от Тунис и отпаднали от училищата деца от Европа, без военен опит, формират армия. В Сирия тя се командва от иракчани. Военни лагери се създават на няколко места още в края на 2012 г. Никой не знае към кои групи принадлежат. Лагерите са строго организирани и мъжете там идват от много страни – и не говорят пред журналисти. Малко от тях са от Ирак. Новодошлите получават два месеца обучение и са подлагани на жестока дисциплина, за да бъдат безусловно покорни на централното командване. Организацията остава незабележима и има още едно предимство: макар и хаотични в началото, тези сили се очертават като абсолютни лоялни. Чужденците не познават никой извън кръга от бой-

ни другари и не изпитват състрадание към непознатите, което позволява да се разпрачат за бойни действия на разнообразни места. През есента на 2013 г. ИДИЛ наброява 2650 чуждестранни бойци само в провинция Алепо¹. Тунизийците представляват една трета от общия брой, следвани от саудитците, турци, египтяни и в по-малък брой чеченци, европейци и индонезийци. Ислямска държава обаче увеличава влиянието си с един прост трик: мъжете винаги се появяват с черни маски, които не само ги карат да изглеждат ужасяващо, но така никой не може да разбере точно колко са всъщност. Когато групи с неясен брой членове, носещи черни маски, се появяват на пет различни места едно след друго, това означава ли, че ИДИЛ има 1000 души? Или 500? Или просто малко повече от 200? В допълнение шпионите подсибяват лидерите с информация за това къде населението е разедено, или къде има местен конфликт; това позволява на ИДИЛ да предложи помощ/защита, а след това да изисква нещо в замяна.

Съгласно плана на Хаджи Бакър, фазата на инфилтрация е последвана от премахването на всеки човек, който би могъл да бъде потенциален лидер или противник. Постепенно системата за създаване на страх започва да работи. Лидерите на ИДИЛ изграждат мрежи от тайни сделки с различни бригади, които се съгласяват, за да не бъдат обект на бъдещи атаки.

От анализите на наличните сведения може да се обобщят следните основни черти на ИДИЛ:

- организация от бунтовнически тип;
- безкомпромисна джихадистко-салафистка организация;
- основна цел е възстановяването на халифата на *истинския* ислям в Сирия, Ирак и близките територии.
- използват се крайни терористични методи и бунтовническа стратегия;
- ИДИЛ претендира за истински пазител на ухабитските традиции.

¹ Халеб, или Алепо, е град в Северна Сирия, център на едноименната административна област Халеб. – Б.р.

Хронологично могат да бъдат изведени следните ключови моменти в генезиса на Ислямска държава:

- 2002: JTJ (Organisation of God's Unity and Jihad) – Организация за божие единство и Джихад;
- 2004: TQJ (Organisation of Jihad's Base in Mesopotamia) – Организация за Джихад в Месопотамия;
- позната още като AQI (Al-Qaeda in Iraq) – „Ал Кайда“ в Ирак;
- 2006: ISI (The Islamic State of Iraq) – Ислямска държава в Ирак.
- 2013: ISIS/ISIL (The Islamic State of Iraq and al Sham/the Levant) – Ислямска държава в Ирак и Шам/Леванта, позната още като ДАЕШ
- 2014: ИД (Ислямска държава) – Ислямска държава

Основни фази в развитието са показани в Таблица 2.

Таблица 2

Фази в развитието на Ислямска държава

Фаза	Ключови моменти
2002–2006 JTJ / TQJ (AQI)	– Антишиитска кампания в Ирак – Намерение за формиране на протоислямистка държава в Ирак
2006–2013 ISI	– Формиране на контролирани територии и претендиране за създаването на Ислямска държава
2013–2014 ISIS	– Нахлуване в Сирия
2014– IS	– Заявява се обединяването на контролираните от Ислямска държава територии в Ирак, Сирия, Нигерия, Либия, Индонезия и др. в многонационален ислямски халифат

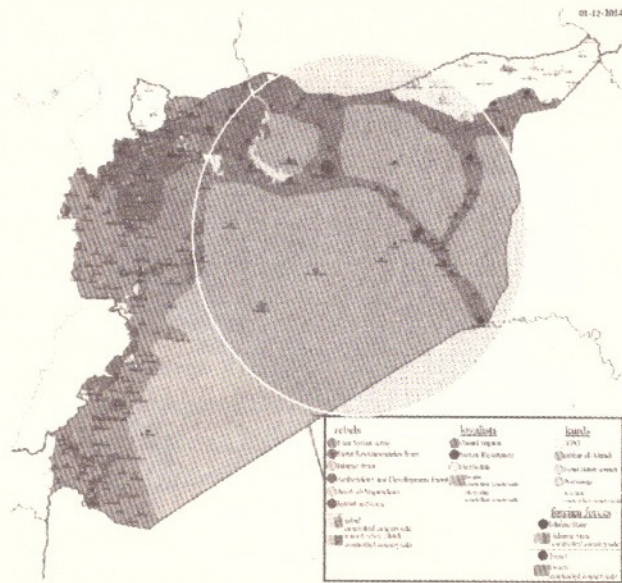
На 17.10.2013 г. в Ракка (след нейното завладяване) Ислямска държава кани на среща политици, духовници и адвокати. По това време някои смятат, че е възможно това да е жест на помирение. От 300 присъстващо само двама се изказват срещу преврата, отвлеченията и убийствата, извършени от ИДИЛ.

Единият е Муханнад Хабайебна, активист за граждански права и добре познат в града журналист. Той е намерен мъртъв пет дни по-късно. Приятели получили анонимен имейл със снимка на тялото му. Съобщението съдържало само едно изречение: „Страдате ли за приятеля си сега?“ Няколко часа по-късно около 20 от водещите членове на опозицията бягат в Турция. На революцията в Ракка е сложен край. Четиринайсет от ръководителите на най-големите кланове дават клетва за вярност към Абу Бакър ал Багдади – церемонията дори е заснета. Това са същите хора, които се заклеват в лоялност към сирийския президент Башар Асад само две години по-рано.

До края на 2013 г. всичко върви по план за Ислямска държава – или най-малкото в съответствие с плана на Хаджи Бакър. Халифатът се разширява от село на село, без да се сблъсква с единна съпротива от страна на сирийските бунтовници. Всъщност бунтовниците, изглежда, са парализирани в лицето на зловещата власт на ИДИЛ.

Ала когато поддръжници на ИДИЛ брутално измъчват до смърт почитан бунтовнически лидер и лекар през декември 2013 г., се случва нещо неочаквано. Сирийски бригади – както светски, така и части на радикалите от „Ал Нусра“ – в цялата страна се обединяват срещу Ислямска държава. Атакувайки навсякъде по едно и също време, те са в състояние да изземат предимството на ИДИЛ. В рамките на седмици ИДИЛ е изтласкана от големи райони в Северна Сирия. Дори Ракка, столицата на Ислямска държава, е почти изцяло обсадена, докато не пристигат 1300 бойци на ИДИЛ от Ирак.

След смъртта на Хаджи Бакър ИДИЛ продължава да действа. Стратегията на ИДИЛ е изключително сложна система, свързана с инфилтрация и наблюдението на външни групи, а също и

Фиг. 19. Ситуация в Сирия към декември 2014 г.

Фиг. 20. Ситуация в Ирак към май 2015 г.

От края на 2014 до май 2015 г. ИДИЛ установява траен контрол върху обширни територии от Сирия и Ирак. Целта е очертаване на ясни териториални граници и поетапно изграждане на елементите на държавно устройство, което да бъде използвано като аргумент за признаването на обособените територии като част от легитимна държава.

3.2. Финансиране

ПРЕДПОЛАГА СЕ, че Ислямска държава има бюджет от над 2 млрд. долара за 2015 г. Ислямистите продават петрол и контрабандни стоки, търгуват с хора и органи, но получават и доста солидни суми от арабския свят. Терористичната организация Ислямска държава не може да се оплаче от липса на попълнения. Млади мъже (а все по-често и млади жени) от цял свят поемат по пътя на джихада. Едни го избират по религиозни убеждения, тъй като смятат, че така помагат на правоверните, подложени на гонения. Други пък харесват риска или просто изпитват наслада от насилието. Всички тези хора получават заплати: по 500–600 долара на месец. Ако екстраполираме тази сума, ще видим, че огромно количество пари отиват само за възнаграждения на обикновените бойци. Освен това Ислямска държава развива и собствени благотворителни програми, с които подпомага сираци, вдовици и ранени. Журналисти допускат, че парите може да са и повече. Но как Ислямска държава си набавя тези средства? Първоначално терористите печелят най-вече от продажба на петрол. Те контролират петролни залежи в Ирак и в Сирия, включително и много нефтодобивни съоръжения, незасегнати от бойните действия. Според списание „Форин Афеърс“ до миналата есен под контрола на ислямистите дневно са били добивани по 44 хил. барела петрол в Сирия и по 4 хил. барела в Ирак. Постепенно обаче международните сили, начело със САЩ, подлагат на все по-интензивен въздушен обстрел нефтодобивните съоръжения,

така че петролният бизнес на терористите страда значително. При все това Ислямска държава бързо се ориентира към нови източници на пари. Наблюдателите все по-често говорят, че терористите получават сериозни суми от държави край Персийския залив. Засега преки доказателства няма, но очевидно има немалко частни лица, които въз основа на лични симпатии към каузата дават много пари на екстремистите. Други пък финансират Ислямска държава, водени от противоположни мотиви: целта им е терористите да не разширяват действията си в съседни арабски държави. Представители на кюрдското правителство в Северен Ирак излизат с официално изявление, че режими в региона се откупват с пари, тъй като се страхуват от агресията на ислямистите. Най-големите приходи на Ислямска държава обаче идват от различни престъпни дейности. Терористите въртят нелегална търговия с цигари, медикаменти и мобилни телефони, разпродават антични предмети, заграбени в Сирия и Ирак. Зад тезгяха им могат да се намерят дори задгранични паспорти на чуждестранните бойци на Ислямска държава, които ги продават за по няколко хиляди долара веднага след пристигането си в Сирия или в Ирак. Тези млади хора извършват символичен жест, отказвайки се от досегашната си идентичност – и в същото време подкрепят нелегалния бизнес на Ислямска държава.

Терористите припечелват добре и от отвлечения и търговия с хора. Заложниците на Ислямска държава от западни държави имат специален статут; ала за останалите си жертви терористите се опитват да измъкнат каква да е сума от роднините. Освен това те търгуват с роби – най-често отвлечени жени, предимно язидки. Скоро беше разпространена информацията, че Ислямска държава се е активизирала и в продажбата на органи, за които има изключително голямо търсене. И накрая: Ислямска държава налага собствени данъци и такси на населението в териториите, които контролира.

Ако се приеме, че ислямистката групировка Ислямска държава разполага с около 2 млрд. долара годишно за своята свещена война, то тя може да си позволи да поддържа платена армия години наред.

Според някои от наблюдателите няма нито едно доказателство за това, че правителството на някоя държава е участвало в създаването или финансирането на ИДИЛ. Според други основният източник на финансиране е именно от държавите в Персийския залив и най-вече от Саудитска Арабия, но и от Катар, Кувейт и ОАЕ. Подкрепата на тези сунитски държави към ИДИЛ се обяснява с желанието им да бъде свален режимът на Башар Асад в Сирия. Три четвърти от сирийското население е сунитско, но страната се управлява от малцинството на алевитите, които са клон на шиитския ислям. Междувременно обаче правителството на Саудитска Арабия е осъзнало опасностите, произтичащи от ИДИЛ. Саудитците вече са най-многочисленият контингент сред чуждестранните бойци на ИДИЛ. Когато тези бойци се завърнат в родината си, съществува опасност те да се обърнат и срещу саудитския режим. Според правителството има основания да се смята, че финансовата подкрепа от Саудитска Арабия е вече не толкова от страна на саудитското правителство, колкото от джоба на богати саудитци.

Като втори по важност източник на финансиране за ИДИЛ се посочват петролните находища в Северна Сирия. ИДИЛ веднага разбира колко е важно да сложи ръка на тези находища. Нефт се пренася през границата с Турция – важен източник на средства. Приходите достигат няколко милиона долара седмично.

Ислямска държава е до голяма степен в състояние сама да си набавя средствата, от които се нуждае. Джихадистите от ИДИЛ полагат големи усилия да създадат мрежа в обществото, чрез която да си подсиgurят траен приток на финансови средства. Пример за това е системният рекет в завладения град Мосул. Засегнати са дребни търговци, но също и големи фирми, например строителни предприятия. Има дори слухове, че се изнудват и местни представители на управляващите кръгове. Налице са признаци за това, че в областите под контрола на ИДИЛ терористите дори събират данъци от населението – например в Ракка в Североизточна Сирия.

Най-значимият финансов удар на ИДИЛ досега несъмнено е разграбването на Централната банка в Мосул, което ѝ носи 429 млн. долара. Разграбени са и други банки в града и останалите райони под контрола на джихадистите. С тези пари ИДИЛ би могла да заплаща на 60 000 бойци по 600 долара месечно в продължение на цяла година.

Ислямска държава движи мрежа за търговия с органи на жени, държани като секс робини в контролираните от нея територии. Това е още една от схемите на групировката за печалба на пари за финансиране на терористичните операции, констатира доклад на Изследователския институт по въпросите на Близкия изток (MEMRI – Middle East Media Research Institute). От Института твърдят, че през 2015 г. в контролирани от ИДИЛ райони са открити гробове с тела на жени, по които има следи от хирургични операции. От тях липсвали жизненоважни органи. За тази престъпна и варварска дейност на ИДИЛ информира преди време и постоянният представител на ООН в Ирак, Мохамед Алхаким.

В социални мрежи като туитър също има информация за въпросните злодеяния на ИДИЛ.

Предполага се, че в момента ИДИЛ разполага с около 10 000 бойци. Засега няма потвърдени сведения за това по какъв начин организацията харчи парите си. Предполага се, че ИДИЛ заплаща само на чуждестранните бойци в редиците си, но не е изключено да има заплащане за всички, предполагат експерти. Джихадистите вероятно закупуват и оръжия, макар че разполагат и със крадени американски оръжия и транспортни средства. Предвид огромното количество пари, с които ИДИЛ разполага в момента не представлява никаква трудност тя да си набави и нови модерни оръжия на международния пазар.

3.3. Пропаганда

ИСЛЯМСКА ДЪРЖАВА Е известна с активността си в интернет пространството и действително има ентузиазизирана база привърженици в англоезичния Туитър. Известна е и с това, че е привлякла хиляди чуждестранни бойци, именно чрез социалните мрежи. Пропагандата е насочена предимно към млади мъжколюбци, особено такива, които са разочаровани или имат проблеми с идентичността си. Висококачествените видеоматериали, онлайн списанията, използването на социалните медии, терористичните акаунти в туитър – всичко това е насочено към млади хора в киберпространството. Това отразява една общоприета истина с редовните медийни писания за ловкия пропаганден апарат на ИДИЛ – вербуването на западняци, които се радикализират чрез социалните медии. Знае се, че ИДИЛ има потенциала да влияе, но как и в каква степен не е известно. Трудно е да се намери надеждна оценка колко от бойците на ИДИЛ са били радикализирани и вербувани предимно чрез социалните медии. В тази връзка се обръща внимание и на слабо охраняваните граници и лесното пътуване до Сирия. Западните управници с основание се безпокоят от извършването от ИДИЛ вербуване на джихадисти от Европа и САЩ.

Безспорно, социалните медии помагат на ИДИЛ да разпространи посланието си сред затворени групи – такива, които вече са податливи към влияние, но в социалните мрежи няма граници и не може да се предвиди докъде може да стигне пропагандата.

Битува и друго мнение, а именно, че е трудно да си представим социалните медии като определящ фактор за решението на някого да замине за сирийските бойни полета – дори социалните медии да са го тласнали към това. Причинно-следствената връзка може да е в обратната посока: хора се ангажират с ИДИЛ чрез социалните медии, но не те ги радикализират.

Безспорно е едно – туитовете на групировката звучат извънредно заплашително. Причината е, че поведението на ИДИЛ в

социалните медии са основен източник на информация за организация, за която иначе не се знае нищо друго. ИДИЛ със сигурност е страховита сила. Разрастването ѝ се корени не само в успеха на истинското бойното поле, а и във виртуалното. Доказателство за това е идеята за създаване на собствена социална мрежа на ИДИЛ. В момента тя е в процес на създаване и ще се нарича Килафахбук. Идеята е в мрежата да се регистрират последователите на групировката, които досега са имали профили в други социални мрежи като твитър, фейсбук или ютюб. Но след като през 2015 г. ислямистите заплашват живота на съоснователя на твитър, мрежата закрива 2 хил. акаунта, за които се предполага, че са на ислямисти. Други социални медии също предприемат подобни стъпки – навярно това е причината, поради която ИДИЛ решава да създаде собствена мрежа, в която няма цензура.

ИДИЛ определено постига висока ефективност в привличането на нови последователи, на източници на финансиране, както и широко отразяване на дейността на терористите в световните медии, което се очертава да бъде основна част от тяхната стратегия в мрежата.

Ислямска държава разполага с широка легитимна подкрепа във виртуалното пространство. Причина е добре премислената кампания, която последователно се води в социалните медии и интернет, като цяло. ИДИЛ успешно се адаптира от чат-форумите към социалните медии. В много отношения увеличаващата се активност на ИДИЛ в социалните медии отразява новото естество на съвременните войни и мястото на технологиите в тях. Все по-важно значение придобива битката за умовете и сърцата на хората, в която се използват нови инструменти – онлайн базирани технологии.

Децентрализираната структура на интернет подпомага и улеснява усилията за разпространение на пропаганда, позволяваща на ИДИЛ да представи своята история по нов начин. Представянето на гледната точка на ИДИЛ пряко и без цензура е от изключително значение за постигане на влияние в информационната среда. Противдействието срещу тази пропаганда е

почти невъзможно, тъй като тя произлиза от множество отделни източници. Проследяването на информационното съдържание и разбирането на онлайн стратегията на Ислямска държава обаче е важна част от успешната борба с нея.

За разлика от по-изолираните онлайн форуми, които преди бяха най-използвани от радикалните групировки, напоследък твитър и фейсбук са най-предпочитаните инструменти, използвани за комуникация от терористичните организации. ИДИЛ навлиза в тези платформи и за всеки неин член става все по-лесно да създаде информационно съдържание, което може да бъдат видяно от всеки.

Социалните медии заемат водещо място в стратегията на Ислямска държава. Чрез тях се прилагат разнообразни техники за набиране на бойци и разпространяване на пропаганда. Един от популярните инструменти е приложението Fajr al-Bashaer, или „Зората на добрите вести“, което позволява изпращане на новини и актуална информация за активността на ИДИЛ в Сирия и Ирак. С негова помощ членовете на ИДИЛ могат да разпространяват информация, да публикуват мнения и да демонстрират на какво са способни директно пред потребителите. Така се създава възможност много хора да получават информация от и за Ислямска държава и, евентуално, да се превърнат в нейни последователи.

Друга тактика, използвана от ИДИЛ, е да споделя снимки в Твитър на административни услуги в областите под неин контрол. Тези снимки трябва да демонстрират способността на организацията да управлява. Изследване по информация от твитър показва че съществуват над 30 000 акаунта, които споменават ИДИЛ в положителен план. Освен това има над 700 000 потребители, обсъждащи терористичната група в мрежата. Противдействието срещу потребителските акаунти е много трудно, тъй като изтриването или блокирането на определен акаунт води до почти моменталното създаване на нов. Тези тенденции илюстрират ключовото значение на информационния елемент в стратегията на ИДИЛ.

Друга популярна техника е хаштагването. ИДИЛ използва хаштагване, за да концентрира посланията си във фокус групи и да приложи специфично адресиране към своята аудитория. В твитър и фейсбук може да се наблюдава подобно хаштагване на информация, свързана с ИДИЛ. Така радикалната организация разпространява свое информационно съдържание в световен мащаб. Освен това се използват и популярни хаштагове като #worldcup, в които обаче не се пуска информация за световното първенство, а заплахи с цел да се всее страх сред хората. Така например след като президентът Обама одобрява въздушните удари срещу ИДИЛ в Ирак, се появява хаштаг #MessageFromISISToUS, съдържащ заплаха за отмъщение.

При важни събития, като превземането на Мосул например, в твитър се наблюдава увеличаване на посланията, свързани със случилото се. Така организацията се опитва да привлече внимание и да оповести своите мотиви за борба. След като ИДИЛ превзе Мосул, съобщенията на организацията се насочиха предимно към Запада. Ислямска държава изпраща послания както на арабски, така и на английски, което показва, че се стреми към по-широка публика. Трябва да се отбележи, че мюсюлманите, живеещи на запад, са важна цел на социалната медийна пропаганда на ИДИЛ. Групата осигурява превод на повечето си медийни продукти на различни езици.

ИДИЛ успешно използва социалните медии, за да набира членове. Публичният характер на социалните медии улеснява достигането до целевите аудитории. Поддръжниците на Ислямска държава в социалните мрежи са предимно млади хора между 16 и 35 години, представители на различни националности.

ИДИЛ все повече превзема социалните мрежи. Затова успешните действия срещу организацията неминуемо включват и активни мерки в интернет пространството. Разбирането на новите измерения на информационната среда и важното значение на постигането на пропагандни цели чрез интернет, е задължително условие за сполучливото противодействие срещу организацията.

Друг важен елемент на онлайн стратегията на Ислямска държава са списанието „Дабик“ (Dabiq) (фиг. 21) и бюлетинът „Исламик Стейт Рипорт“ (Islamic State Report). ИДИЛ започва публикуването на онлайн списания, следвайки примера на „Ал Кайда“ – списанията „Инспайър“ (Inspire) и „Азан“ (Azan). Бюлетинът на Ислямска държава и списание „Дабик“ предоставят трибуна както за комуникация, обучение и координация, така и за разпространение на пропаганда.

Фиг. 21. Корици на издаваното от ИДИЛ списание „Дабик“

В основната си част списанията включват разнообразни статии, интервюта, пропагандни материали и снимки. Статиите в тях отразяват различни проблеми и спомагат за постигането на широк спектър от пропагандни цели. Има задълбочени анализи на политическата, военна и икономическа ситуация, отразяващи гледната точка на авторите и основните лидери на Ислямска държава. Освен това в списанията присъстват обръщения от водачите на организацията, а отделни статии са посветени на загинали бойци или на популяризиране на успешни военни сражения. Списанията се съсредоточават върху идеите за единство, търсене на истината, свещената война и общността. По емоционален начин се описва битката на организацията за възобновява-

нето на златните години на исляма. Целта е да се радикализират колкото се може повече хора и да нарасне подкрепата към организацията. Набирането на кадри е сред най-важните цели, които постига Ислямска държава чрез използването на интернет.

Основната цел на тези медийни продукти е да представят начина на живот в Ислямска държава и това, към което тя се стреми. Освен това списанията служат са представяне същността на борбата и справедливата кауза. Основните аудитории, към които са насочени посланията, са:

- общностите, подкрепящи терористичната организация;
- млади хора, призовани да се присъединят към борбата;
- потенциални симпатизиращи местни и чуждестранни общности;
- членове на Ислямска държава и други радикални групи;
- медиите;
- противниците на терористичната организация;
- световната общественост.

Привличането на вниманието на тези аудитории е в основата на интернет стратегията на Ислямска държава. Целта е да се разпространява страх сред вражеските аудитории и да се възвоят близки до организацията общности.

Анализите по отношение на интернет списанията (бюлетените) на Ислямска държава са няколко.

- Графичното оформление и качествените характеристики на изданието са на много високо ниво. Лидерите на Ислямска държава гледат сериозно на интернет пространството като важна част от стратегията си. Не бива да се подценяват големите усилия и уменията, които прилагат активистите на Ислямска държава за създаването, оформянето и разпространението на подобни медийни продукти.
- Съдържанието на списанията е насочено към широка аудитория – потенциалните симпатизанти, медиите, вражеските общности и др. Целта е на относително ниска цена организацията да постига силен пропаганден ефект, възползвайки се от липсата на контрол в мрежата и от възможностите за пряко споделяне на информационно съдържание.

- Основните цели, които авторите на списанията се стремят да постигнат, са радикализиране, набиране на нови членове, всяване на страх и представяне на позицията на ИДИЛ директно пред широката общественост. Списанията са един от компонентите на интернет стратегията на организацията. Чрез тях Ислямска държава се стреми да постига определени политически, пропагандни и оперативни цели, като доказателство за това е внимателната им подготовка и периодичното разпространяване.

Друг важен елемент от медийната стратегия на ИДИЛ в интернет са видеоклиповете. Тези информационни продукти се отличават с разнообразно съдържание, високо качество и в повечето случаи имат внимателно планиран замисъл. ИДИЛ разпространява различни видеоклипове, като всеки от тях спомага в различна степен за привличане на вниманието, разпространяване на страх, радикализация, набиране на хора и подкрепа. Тези видеоклипове могат да бъдат обособени в няколко групи:

- Процентски клипове – за тях е характерно, че са със сложна изработка, качествени и имат най-висока стойност (както по отношение на характеристиките си, така и като влияние). Обикновено включват широк спектър от материали и са обект на дълга подготовка, обработка и продуцентска работа. В предишни периоди терористичните организации ограничават броят на тези клипове, тъй като изработването им изисква повече ресурси и допълнително време. В случая с Ислямска държава това не е така. Все по-често организацията създава и разпространява именно този тип видеоклипове. Сред най-актуалните примери за това е клипът „Пламъците на войната“ (*The Flames Of War*, 2014) – пропаганден филм на Ислямска държава, създаден в модерен стил, пълен с ефекти, въздействащи образи и качествено аудио оформление. Филмът е гледан от близо 9 500 000 потребители на ютюб. В него са използвани разнообразни мултимедийни ефекти: наслагване на образи, музика и религиозни текстове с цел емоционално въздействие. Филмите са придружени от своеобразен разказ, разясняващ какви са целите на Ислямска държава, каква е каузата на организацията

и кои са нейните врагове. Цитира се Коранът, коментират се политически и военни въпроси, свързани с битката, водена от Ислямска държава. Освен това филмът демонстрира смелостта и непоколебимостта на бойците на организацията, което цели да сплаши врага и да вдъхнови нови последователи, готови да се влеят в редовете ѝ. Една от основните цели на филма е привличането на млади мюсюлмани от цял свят, които да се присъединят към редиците на Ислямска държава и да защитават нейната кауза. Авторите на „Пламъците на войната“ се стремят да повлияят на по-младата аудитория, стимулирайки у нея жажда за мъст и война. Този филм е доказателство, че съвременните терористични организации не са изостанали и неуки фанатици, а отлично подготвени, внимателно планиращи и изключително добре познати с възможностите на съвременната информационна среда хора, т.е. знаят как да се възползват от нея. Ислямска държава е най-способната и добре развита в това отношение терористична организация.

- Операционни видеоклипове – те са кратки и отразяват осъществяване на атака или влизане в битка. Поради достъпния и бърз начин за създаване, този тип видеоклипове се заснемат често. Освен това оказват значително влияние, тъй като представят реални кадри от войната или демонстрират смелостта на бойците на Ислямска държава. По този начин вдъхновяват и допринасят за увеличаване популярността на организацията сред младите мюсюлмани и тяхното радикализиране.
- Заложнически видеоклипове – от гледна точка на продуцентските аспекти и дължината на видеото, те се доближават до операционния вариант на клиповете. Основната им цел е да се създаде страх, като това се постига на относително ниска цена. В повечето случаи са внимателно организирани и получават широк отзвук в традиционните медии, тъй като притежават новинарска стойност (драма, конфликт, емоции, актуалност, зрелищност и т.н.). Подобни видеоклипове стават важна част от пропагандната стратегия на Ислямска държава и са в основата на всяването на страх у противниците на организацията. Заснемането на ек-

зекуциите на западни журналисти, на иракски и сирийски граждани изпращат послание, че Ислямска държава не признава ограничения в използването на насилие. Стратегията на ИДИЛ е да прославя насилието, независимо дали става дума за насилие над християни или над местни мюсюлмани. Основната цел е да се привлече максимално широко внимание към каузата на организацията. За ИДИЛ всяка реклама е добра реклама. Склонността на организацията към преднамерено подготвени сцени с насилие, тяхното заснемане и разпространение отразяват безмилостната природа на ИДИЛ и пренебрежението към репутацията, с която се ползва сред по-широката мюсюлманска общност. Подобни кадри са послания, характеризиращи се с жажда за мъст, непреклонност и желание да се демонстрира сила. Този тип информационни материали, свързани с насилие, имат за цел привличане на внимание и всяване на страх. Заснемането на екзекуции демонстрира важното значение, което има разпространяването на информация и достигането до вражеската общност. Чрез новите технологии Ислямска държава се стреми към увеличаване и удължаване влиянието на определени реални събития. Заснемането и директното разпространение на екзекуции или успешни операции увеличава ефекта от постигнатите резултати. В един от клиповете, разпространени от Ислямска държава, един човек е изгорен жив. Видеоето е разпространено в световната мрежа. Злодействата на Ислямска държава достигат небивал апогей. Йорданският военен пилот Муас ал Касасбех вече не е между живите. Той е подпален и изгорен. Заклучен в клетка, Муас е подложен на нечовешки мъки. Битката му със смъртта продължава 20 минути. Чудовищните жестокости на ислямистките терористи от ден на ден ескалират, но това публично изгаряне е отблъскващо, отвратително, вероятно противно. Тази гледка е насочена към най-ниските човешки инстинкти, тя докарва жестокостта до абсолют. Качването на информационното съдържание в интернет прави невъзможно пренебрегването или отричането на събитието. Новинарската стойност на подобни клипове е висока и е обект на интерес от традиционните медии, което е

и основната цел на информационната стратегия на Ислямска държава. Така организацията осъществява натиск върху вражеските общности и правителствата им.

- Изявления – тези видеоклипове отразяват позицията на организацията, изразена най-вече от лидерите. Целта е да се поеме отговорност за конкретна атака, да се заплаши противникът, да се изрази политическа позиция или да се наберат хора и ресурси. Характеризират се с качествена продукция и предварително детайлно планиране на всички подробности за постигане на максимален ефект.
- Тренировъчни видеоклипове – те са предназначени за вътрешна употреба, но имат силна пропагандна стойност върху външните аудитории. Тези клипове демонстрират различни начини за подготовка на бойците. Те са особено ценни, защото спомагат за набирането на хора, показват тренировките и живота на муджахидините. Особено популярен е тренировъчният видеоклип на Ислямска държава от лагера ѝ в Найнауа. Той е внимателно изработен, като в него се използват различни техники за привличане на внимание. Добавена е и въздействаща музика, а качеството на изображението е изключително високо. Основната цел е да се радикализират и привлекат нови членове към организацията. Демонстрират се саможертвеността и уменията на добре екипирани бойци от Ислямска държава. Наред с това в кадър са включени и големи групи от новопостъпващи бойци, очакващи да започнат бойната си подготовка. Пример за тренировъчен видеоклип е „Надпревара към доброто“ (*Race Towards Good*), в който се показва средствата и методите, чрез които Ислямска държава подготвя своите бойци. В него има два елемента, които заслужават внимание. Първо, освен възрастни бойци, клипът показва и подготовка на малки деца, обучавани в медресета и военни лагери. Това е поредната демонстрация, че Ислямска държава не признава никакви съвременни норми на поведение и е готова да използва всички възможни средства за постигането на своите цели. В дългосрочен план подготовката на млади хора за водене на джихад срещу неверниците е изключително тревожна тенденция, тъй се изгражда ценностна систе-

ма, базираща се на омраза, нетолерантност и насилие над другите. Второ, хората, които са заснети, говорят на руски език, като през цялото време вървят комбинирани арабски и английски субтитри. Представянето на рускоезични активисти показва, че Ислямска държава разширява все повече своето влияние и много мюсюлмани от различни националности вече са нейни поддръжници. С други думи, проблемът с Ислямска държава обхваща широк кръг от националности.

За разлика от списанията при видеоклиповете може да се постигне много по-силен ефект благодарение на мултимедийните възможности и непосредственото заснемане на терористичните действия. От друга страна, в списанията намират място по-широки и задълбочени анализи. Затова може да се каже, че различните информационни източници (в случая списания и видеоклипове) се допълват от и служат на обща стратегия за постигане на определени пропагандни цели от Ислямска държава.

Характеристиките на голяма част от видеоклиповете говорят за наличие на умения и знания за боравене със съвременните информационни технологии. Представеното съдържание демонстрира, че Ислямска държава, нейните членове и симпатизанти имат потенциала и уменията да се възползват от и адаптират към новата информационна среда. Терористичните видеоклипове са обект на широко внимание и достигат до многобройни потребители в интернет. В мрежата има много места, където Ислямска държава качва и разпространява своите видеопослания. Това означава, че ефективността на тези информационни източници е висока, а противодействието срещу тях е почти невъзможно. Важно е да се отбележи, че възможността за непосредствено коментiranje и моментална обратна връзка е важно предимство на интернет, от което Ислямска държава извлича немалка полза. Много от симпатизантите на тази организация изразяват откритата си подкрепа и влизат в дискусия с други потребители, което, на свой ред, води до радикализация или намиране на съмишленици.

Както изглежда, информационно-пропагандните операции на Ислямска държава преследват две основни цели: да провокират страх сред нейните противници и да привлекат към каузата мюсюлмани от цял свят. Тези цели се постигат умело. В първия случай най-ужасяващите клипове от обезглавявания на журналисти доведоха до реакция на Запада. В същото време все повече млади мюсюлмани припознават каузите и целите на Ислямска държава или най-малкото, намират достатъчно причини да се присъединят към нея. Обстоятелството, че социалните медии са освен сцена за изява на зверствата, извършени от бойците на ИДИЛ, те са и място, от което може да се набира информация за самите терористи. Най-малкото – оттам тайните служби могат да научат повече за оновните начини, по които се набират нови джихадисти. А в най-добрия случай службите наистина биха могли да влязат в контакт с реални и потенциални терористи и да им подхвърлят подвеждаща информация.

Терористите имат възможност да използват методите за кодиране на електронната поща. По-рано способите за кодиране или анонимизиране на информацията са били достъпни само на най-рафинираните престъпници или на държави, докато днес те са общодостъпни, благодарение на това, че кодирането вече се предлага като стандартна услуга. Някои правителства в тази връзка настояват за пълна забрана на кодирането на информация.

Съвременните технологии позволяват на терористичните организации да се възползват от новите информационни средства за постигане на своите стратегии. Това става най-вече чрез адаптирането им към интернет и разпространяване на информационно съдържание, директно и без ограничения, до значими аудитории. Условието, които създават информационните технологии, разкриват много повече възможности за реализацията на пропагандни цели по един ефективен начин.

Интернет заема все по-голямо място в стратегията на радикалните организации. Инструментите и техниките, използвани от Ислямска държава, са сложни и разнообразни. Погрешно е

да се смята, че организацията е неспособна да използва новите технологии. Напротив, все по-видимо е сполучливото използване на информационната среда за постигането на разнообразни цели. Ето защо дългосрочната стратегия и следенето на активността на организацията в интернет се превръщат във все по-важен компонент на политиката за превенция. Все по-често Ислямска държава ще се стреми да компенсира своите недостатъци във военно отношение като използва оптимално възможностите, които предоставя мрежата за пропаганда и психологическа война. Това засилва значението и ролята, която се отдава на внимателното подбиране на представяните образи за символичен или идеологически ефект. Чрез адаптиране към новите технологии Ислямска държава успява да постига значими резултати на ниска цена. В съвременните конфликти информацията е от изключително важно значение и стратезите на Ислямска държава са напълно наясно с това. Изграждането на образи и насочването им директно към определени целеви аудитории допринася за моделирането на информационно-конфликтната среда. Разпространението на определени гледни точки, послания и символи играят все по-важна роля в конфликта в Ирак и Сирия.

Линията, която Ислямска държава следва, е създаване на подходящ информационен материал, бързото му качване в интернет, копиране на (част) от съдържанието от традиционните медии, генерирането на страх или възмущение в противниковото общество, което, от своя страна, упражнява натиск върху правителството си в дългосрочен план.

Така, с помощта на малко усилия и ресурси, Ислямска държава постига мултиплициращ ефект, поставяйки противниците си в неудобната позиция да опровергават или да обясняват ситуацията, отразена в създаденото от ислямистите информационно съдържание. Това, от своя страна, води до редица отрицателни последици за противниците на Ислямска държава.

Използването на разнообразни средства и създаването на различни информационни материали демонстрира важното значение, което Ислямска държава отдава на информационна-

та война. Ерозирането на имиджа на противника се превръща във важна задача за джихадистите в Ирак и Сирия. В средство за постигане на тази задача се превръща интернет, който прави възможно постигането на дълготрайни ефекти и реализацията на основни цели на ИДИЛ (привличане на внимание, радикализация и др.). Ислямска държава демонстрира способност да постигне пълен контрол над медийното съдържание и отразяване – така организацията придобива много по-голямо влияние. Тя създава, редактира, моделира и директно разпространява своите информационни послания и по този начин постига радикализация, разпространение на мотиви и привличане на внимание.

Реакцията на видеоклиповете, снимките и интернет списанията, разпространявани от Ислямска държава, е доказателство за огромното въздействие на интернет в моделирането и промяната на характеристиките на съвременното бойно поле. Все по-често противниците на Ислямска държава ще бъдат принудени да се съобразяват с новите и способности и да отделят подобаващо се внимание на информационния елемент както в нейната, така и в собствената си стратегия.

Западът не противодейства ефективно на рекламната стратегия на Ислямска държава, така че тя успява да се популяризира дори чрез западните медии и социалните мрежи. Преди време терористите от Ислямска държава разпространиха ново видео с обезглавяване на заложник: този път това беше американски доброволец. Само за минути то се появи по всички западни медии и зае челно място в емисиите на Си Ен Ен и Ен24, на „Дойче Веле“ и други водещи западни издания. Би трябвало да се зададе въпросът дали това е най-добрият подход, при положение че очевидно става дума за пиар офанзива на ислямистите с предварително обмислено въздействие? Колкото и зловещ да е показаният варварски акт на обезглавяване, той все пак не заслужава да е водеща световна новина, защото едно-единствено убийство не променя по никакъв начин ситуацията в Ирак и Сирия, където Ислямска държава се опитва да изгради своя халифат. Даже по-

лошо: превръщайки всяко съобщение за обезглавяване във водеща новина, фактически попадаме в капана, съзнателно заложен от стратегите на Ислямска държава. Подобно на всяка друга терористична групировка, и Ислямска държава се стреми към три основни неща: отмъщение, слава и обществен отзвук.

Някои наблюдатели твърдят, че групировката през последните месеци губи част от енигмата си и преминава в отстъпление, а скоро се очаква и да изчезне. Но такъв предварителен оптимизъм е малко прибързан. Ислямска държава може и да е загубила много бойци, но продължава разрастването си в Сирия.

Вярно е, че джихадистките опити за управление на определена географска област в миналото са се проваляли. Основната причина за неуспеха е била липсата на познания как от административна гледна точка трябва да се управлява даден регион или дори държава. Именно тази слабост стратегите на групировката осъзнават отдавна и се опитват да премахнат. Тези, които са на власт в рамките на халифата, са изградили един режим, който е много по-стабилен и по-гъвкав, отколкото изглежда отвън.

В рамките на Ислямска държава съществуват държавни структури, бюрокрация и органи на властта. Но съществуват и паралелни командни структури: елитните бойци редом до редовните войски; допълнителни командири; посредници, които прехвърлят или понижават провинциални и градски емири, а в определени случаи дори ги премахват (убиват).

Групировката умее да забелязва и да се справя с всякакви вътрешни въстания. В същото време структурата на отшелническо наблюдение е полезна също и за финансовата експлоатация на отделните граждани.

Въздушните удари от страна на водената от САЩ коалиция може и да са унищожили петролните кладенци и рафинерии, но никой не пречи на данъчните власти на Халифата да изстискват пари от милионите хора, които живеят в области, контролирани от Ислямска държава – под формата на нови данъци и такси или просто чрез конфискация на имущество. В крайна сметка Ислямска държава е информирана за всичко случващо се от своите

шпиони и от данните, иззети от различни банки, службите по вписванията на земята и бюрата за обмен на валута. Известно е кой е собственик на различните домове и полета, кой е собственик на голям брой овце или има много пари. Гражданите може и да са недоволни, но е факт, че възможността за въоръжаване и организиране на бунтове е изключително ограничена.

Докато вниманието на Запада е съсредоточено основно върху възможността за терористични атаки, различен развой на нещата се подценява. Става въпрос за задаващата се мюсюлманска война между шиити и сунити. Такъв конфликт ще позволи на Ислямска държава да се превърне от мразена терористична организация в централна сила.

Дори днес, на фронтвата линия в Сирия, Ирак и Йемен, това враждебно отношение е налице – с афганистанци шиити, борещи се срещу афганистанци сунити в Сирия, докато Ислямска държава печели от варварството на брутални шиитските милиции в Ирак. Ако този древен конфликт между мюсюлмани продължава да ескалира, той може да се трансформира в сблъсъци в държави със смесено население като Саудитска Арабия, Кувейт, Бахрейн и Ливан.

В такъв случай пропагандата на Ислямска държава за наближаването на апокалипсиса може да стане реалност, докато възходът на организацията ще ѝ позволи да установи абсолютна диктатура в името на Бога.

Ислямска държава поробва хора, отвлича, прокужда, изтезава, изнасилва, убива. Тя унищожавя цели села, избива язиди, християни, друговерци. Реже глави, а сега вече изгаря и живи хора.

Ислямска държава е предизвикателство за всички. Най-напред за онези страни, в които върши безчинствата си – Сирия и Ирак. После – за съседите, от Йордания, през Турция, та чак до Иран. Пък и за целия регион, независимо дали става дума за Саудитска Арабия или Египет. Разбира се, тя е предизвикателство и за света – от ЕС и САЩ, та чак до Русия, която също е заплашена от ислямисткия терор.

Светът е длъжен да поеме още по-отговорно предизвикателството и да противодейства на ИДИЛ – независимо от опасенията, че действията ще мобилизират нови техни последователи.

Трябва да се предприемат комплексни действия в световен план и да се отрежат обществените и политически корени на джихадизма, да му се отнеме аурата, с която привлича все нови и нови насилници. Пред тази задача са изправени най-вече арабските общества. Първа стъпка е сформиранията в началото на декември 2015 г. Ислямска антитеористична коалиция, съставена от страни, в които основна религия е ислямът. Те трябва да решат дали искат в техния регион да се развиват различни култури и религии или предпочитат да потънат във въртопа на фанатичния ислямизъм.

Цели, задачи и форми на действие на терористичните организации

1. Цели и задачи на терористичните организации

Целите на терористичните организации могат да се класифицират като стратегически и тактически, като не всички групировки имат стратегически цели. Такива могат да се открият по-често при фундаменталистките и лявоекстремистките организации.

Стратегическите цели включват промяна на общественото устройство или политическия режим на една или няколко страни; сваляне на диктаторски режими; промяна на външнополитически курс; откъсване на отделни райони от страната по етнически или религиозен признак; независимост.

Независимо от голямото разнообразие на декларираните цели може да се обобщи, че стратегическите цели са свързани с вземането на властта в определен район, държава, група държави или дори в света.

„Ал Кайда“ е пример за поставяне на особено мащабни стратегически цели. Крайната стратегическа цел на тази организа-

ция е установяване на ислямско господство в целия свят. Твърди се, че стратегическият план за постигането ѝ съдържа няколко етапа, всеки от които е насочен към установяване на контрол над определена географска област.

Например планът за контрол над обширни територии в Централна Азия и басейна на река Волга включва офанзивни военни, психологически, организационни и други операции по две направления. Първото е от района на Северен Кавказ към средното течение на Волга, където има многобройно мюсюлманско население, а плацдарм за тези операции е Чечения. Второто е от Афганистан към Таджикистан и впоследствие към Узбекистан, Киргизстан и Казахстан, а плацдарм е Афганистан. Началото на офанзивата е 1999 г.

За осъществяването на този план се предвиждат фазите *изучаване, легализация, внедряване, разгръщане и активизиране*.

Изучаването включва изследване на общественно-политическите, военните, социално-икономическите и идейно-религиозните елементи на обстановката в региона. Това може да се извършва от информационно-аналитични центрове на организации (или на държави), които спонсорират операциите.

Легализацията се състои в заявяване на желание за развиване на хуманитарна, просветителска и друга дейност с цел оказване помощ на местното население. За това се регистрират юридически съответните организации.

Внедряването е свързано със създаването на ислямски центрове, училища, здравни заведения, издателства и контролирани медии. Паралелно започва подбор на сътрудници, които на основата на идейна и материална заинтересуваност изпълняват задачи за събиране на информация, оказване на влияние в общественно-политическия живот и др.

Разгръщането представлява активна масова дейност за разпространяване на идеи и разширяване на социалната база за поддръжка. То се осъществява чрез религиозни проповеди, преподавателска дейност, електронни и печатни медии. Следва внедряване на привърженици в структурите на местната и дру-

гите власти. Успоредно се провеждат подбор и военно обучение на привърженици в спортни клубове и летни лагери.

Активизирането включва създаване на общественно-политически структури и деклариране на политически програми и искания. Изграждат се въоръжени групировки. Започва активна намеса в общественно-политическите процеси в региона. Тя съдържа и прилагане на сила от създадените вече въоръжени формирования спрямо представители на държавната власт и други религиозни и етнически групи.¹

Няма сигурни данни за степента на изпълнение на описаните фази, но последната – *активната* фаза, и по-специално навлизането на въоръжени терористични отряди в Дагестан, Таджикистан и Киргизстан през 1999 г., претърпява неуспех. Всички отряди са унищожени от въоръжените сили и органите за вътрешна сигурност на атакуваните страни.

Тактическите цели на вътрешните и международните организации се различават.

Цели на вътрешните терористични организации обикновено са дестабилизиране на вътрешнополитическата обстановка; подриване авторитета на властта и на доверието към нея от страна на населението; дезорганизиране дейността на държавния апарат; провокиране на държавната власт към извършване на действия, които могат да я компрометират в очите на населението като жестока, несправедлива, авторитарна и да оправдаят действията на терористите; проваляне на определени мероприятия на държавните органи – например за консолидиране на вътрешнополитическите сили, осигуряване на безопасността и реда в районите за разпространяване на кризисни и конфликтни ситуации и др.; подриване влиянието на конкурентни общественно-политически партии и организации, включително екстре-

¹ Арас, Дж., Четвертая мировая война. Информационно-аналитический справочник по негосударственным военизированным системам. Баку, 2003.

мистки, и дезорганизиране на тяхната дейност чрез организиране на покушения над техни лидери, активисти и др.

Цели на международни терористични организации могат да бъдат промяна на отношенията на една или друга страна с други държави (в името на защитата на независимостта, националната култура – например от американския империализъм, от европейската аморална култура, от участие в агресивни външнополитически акции и др.); проваляне на международни акции за разрешаване на регионални или международни конфликти; създаване на благоприятни условия за дейността на гражданите и учрежденията на определена страна зад граница; изразяване на протест срещу външната политика на определени държави и блокове; подриване на авторитета на дадени държави на международната арена и др.

За постигане на целите си терористичните организации формулират задачи. Като типични може да се посочат разработване на политическа идеология и препоръки за провеждане на акции; вербуване и подготовка на изпълнители на терористичните нападения; снабдяване с оръжие, екипировка и финансови средства; изграждане на инфраструктура – квартири, скривалища, лагери за обучение, складове, фирми, чрез които да се финансира дейността; изграждане на комуникационна система с използване на всички възможни начини – куриери, кодирана телефонна и радиовръзка, интернет; събиране и обработване на информация за потенциални обекти (мишени) на нападения; планиране на конкретни акции и др.

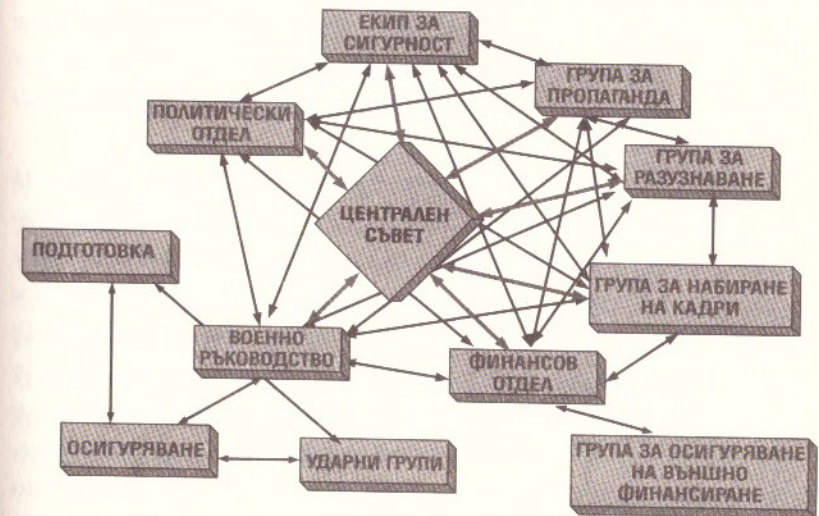
2. Структура на терористичните организации

ЗА ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА дейността си терористичните организации изграждат организационни структури, в които могат да се открият общи черти.

Организационната структура на терористичните организации е подчинена на висока степен на конспиративност. Членовете им са обединени в малки бойни групи (клетки) с численост от 3–4 до 5–6 души. Групите може да са универсални или специализирани в определена дейност – например в агитация, разузнаване, бойни операции, снабдяване, финанси, вътрешна сигурност и др. (фиг. 22).

Влиятелни терористични организации формират по-големи организационни единици, състоящи се от няколко бойни групи – бригади, колони, батальони и др.

Бойната група (клетката) задоволява основните потребности на своите членове. Освен изпълнение на главните си функции – терористични акции, бойните групи играят роля на обществена среда, осъществяват финансовото осигуряване на членовете си чрез експроприация, грабежи и външно финансиране.

Фиг. 22. Вариант на структура мрежовоцентричен тип на терористична организация

Отделните организационни единици се обединяват само временно – за мащабни терористични акции.

Организациите могат да са с централизирано и децентрализирано ръководство, като често ръководните структури се дублират. В такива случаи дори задържането на лидерите не намалява активността им и не показва признаци на некоординираност.¹

Терористичните организации имат симпатизанти, които осъществяват подкрепата си пряко – чрез разпространяване на литература, събиране на средства, агитиране, набиране на членове, или непряко – чрез използване на политическо или икономическо влияние.

Броят на лицата, активно действащи в терористичните групировки, рядко надвишава сто души, но има и изключения – особено в Латинска Америка и Азия, където числеността им достига до няколко хиляди.

За осигуряване на безопасност терористичните групировки действат в дълбока нелегалност. Не се допуска членове на едно ядро да влизат в контакт с членове на друго, освен ако задачата не изисква това. Поддръжници на тероризма не трябва да се търсят сред криминалния контингент. Но терористите винаги опират до услугите му – за купуване на оръжие, фалшиви документи, информация и др.

Всяка групировка търси членове в съответната социална среда – предприятия, учебни заведения, общежития, гета, религиозни храмове и други места, известни като центрове на идеологически течения. Често някои терористични групировки покриват големи територии с мрежа за набиране на членове. Те събират информация за несъгласните с определено явление от обществения живот по различни начини и с подходящи методи ги приобщават към терористичната групировка. Вербуват се изключително млади хора, несемейни, за да може по-ефективно да се въздейства върху съзнанието им.

Обучението на терористите за провеждане на терористични акции се осъществява самостоятелно или организирано. Самостоятелно – чрез книги, интернет, изучаване опыта на дру-

¹ Коларов, Д., По кървавите следи на „Сендеро Луминосо“. Варна, 1996.

ги терористи. Голяма част от терористите получават или използват опыта от службата си в армията и други военизирани структури. Организираното обучение се провежда или персонално от старите и по-опитни членове на организациите, или в специално създадени учебни центрове (лагери) в Близкия изток, Африка, Латинска Америка и др. Военното обучение често постига резултати, които правят терористите по-добре подготвени от обикновен военнослужещ или полицаи.

Финансирането се осъществява чрез разнообразни източници. Например от организирана търговска дейност, включително търговия с наркотици, контрабанда, посредством грабежи на банки и други финансови институции, принудително изземване на пари от населението. Голямо перо в бюджета на терористичните групировки са откупите, получавани за освобождаване на отвлечени лица.

Снабдяването с оръжие, боеприпаси и техника се извършва по нелегални канали, чрез кражби и грабежи от военни складове, чрез купуване. Има случаи, в които терористични организации организират собствено производство на оръжие и взривни устройства.¹

Средствата, които използват терористите при своите акции, включват преди всичко оръжие, взривни устройства, транспорт и свръзки. Оръжието е предимно леко стрелково – пистолети, картечни пистолети, автомати, снайперски пушки. По-рядко е тежкото оръжие – картечници, гранатохвъргачки, управляеми и неуправляеми ракетни снаряди. Широко се използват гранати и самоделни взривни устройства. Като средство за нападение в отделни терористични акции са прилагани радиоактивни и бойни отровни вещества.

За свръзка се използват радиостанции, преносими телефони с шифрована връзка. Има случаи, в които е включвана апаратура за нарушаване или подслушване на полицейската връзка.²

¹ Такова производство е организирано от ИРА през 80-те години на ХХ в.

² Бунич, И., Шест дни в Буденовске. Санкт-Петербург, 1995.

3. Методи и форми на терористична дейност

ЗА ПОСТИГАНЕ НА целите си терористичните организации имат специфични методи. Те могат да се класифицират като *традиционни* – физическо посегателство върху живота, здравето и свободата на определени лица; *технологични* – насочени срещу материални, енергийни и информационни обекти; *психологически* (психологически терор) – открити или косвени заплахи срещу единични лица, групи или цялото население; *организационни* – подготовка на акции, вербуване на сътрудници, осигуряване на средства, убежище, пропаганда, информация и анализ на дейността, международно сътрудничество и др.

Формите на терористична дейност са непосредствено свързани с методите, изразяват вътрешната връзка и начина на организиране, взаимодействие между елементите на терористичната организация (сили, организационна структура, средства), обектите (мишените) на организациите и външната среда.

На оперативни равнище всяка терористична акция (операция) се осъществява чрез формите на терористична дейност. Съществува голямо разнообразие (Таблица 3).

Таблица 3
Форми на терористична дейност

Форми	Примери
Взривяване, подпалване, разрушаване и унищожаване на материални обекти.	Основна форма на терористична дейност. Особено опасна тенденция е стремежът на отделни терористични организации към използване на оръжия за масово разрушаване (поразяване).

Убийства и тежки телесни повреди на отделни лица.	Мишени са държавни и политически дейци, предприемачи, журналисти, представители на законоприлагащите институции и обществено-политически организации. Използват се преди всичко огнестрелно оръжие и взривни устройства с малка мощност.
Отвлечане и вземане на заложници.	Една от най-разпространените форми на терористична дейност, особено в Ирак, Русия (Северен Кавказ) и Латинска Америка. Целта е принуждаване на държавни органи, обществени организации и отделни длъжностни лица да удовлетворят исканията на терористите. Увеличават се хората, взети за заложници в една терористична акция.
Заплаха за разправа с държавни и обществени дейци.	Прилага се към хора, чиято дейност застрашава терористичните организации, несъвместима е с техните идейно-политически позиции. Реално представлява публична или анонимна заплаха по адрес на определени лица. Заплахата може да бъде конкретна – за убийство, ако не се промени държавната политика, отменяне на управленски решения, удовлетворяване на различни материални искания (откуп). Често хора с психически разстройства отправят заплахите.
Пропаганда на тероризма.	Опити за публично оправдаване на терористичната дейност – като форма на политическа борба, както и директни призови към терористични акции. Призивите могат да са устни или чрез нагледни демонстрационни материали.

Създаване на терористични организации.	Тази форма предполага вербуване на участници за терористични организации, обучаване на състава, подготовка на конкретни терористични акции. Това често е свързано с установяване на контакти с престъпници и групи на организираната престъпност.
Оказване на помощ на терористични организации.	Финансиране на екстремистки структури, предоставяне на материални средства, пунктове за обучение, укриване и др. Може да се използва от отделни държави или социални групи, които симпатизират на терористичните организации.

През последните години най-използваните форми са взривяванията (включително със самоделни устройства, самовзривявания, коли бомби, ръчни гранати и др.) – 43%; следва обстрелът с огнестрелно оръжие (стрелково, минохвъргачки, ракети, снаряди) – 35%; и незаконното задържане (отвлечане, вземане на заложници) – 13%.

Формите на терористична дейност се прилагат срещу определени обекти (мишени), които могат да са преки противници на терористичната организация (характерно е за левите екстремисти), да са мишени символи (характерно е за религиозните терористични организации), или безразборно определени (характерно е за десните екстремисти). Като видове обектите най-често са личности (живи цели) – 54%, обществени места – 23%, транспортни обекти – 19%.

От живите цели жертва на терористични актове най-често са цивилни граждани и военнослужещи. Терористичните нападения над военнослужещи са с висок процент на ефективност – 90% от нападенията приключват с убити или ранени (при 75% за останалите категории цели), като средно жертвите при едно нападение са 4 убити и 3,5 ранени. Това говори за много по-дълбока подготовка за нападения над военнослужещи.

Най-често използвани форми на нападения над военнослужещи са обстрелът – 45% (с 10% повече, отколкото при другите категории цели), взривяванията – 30%, незаконното задържане – 11%. Ефективността на обстрела достига 95%, на взривяванията с различни средства – 80–100%.

4. Особенности в подготовката и осъществяването на терористични операции и актове

4.1. Подготовка и провеждане на терористични акции

ТЕРОРИСТИЧНИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ ОБИКНОВЕНО провеждат акциите си след задълбочена подготовка, със стремеж да изненадат максимално противника. В редица теоретични разработки на терористи са формулирани препоръки за провеждане на терористични операции, като основните фази са съставяне на план на конкретната акция, определяне на силите и средствата, подготовка на участниците и разузнаване, изпълнение, анализ на резултатите.

Според бразилския терорист Карлос Маригела условията, необходими за успешно осъществяване на акциите, са: „Главното е изненадата. Необходимо е да сvariш противника неподготвен, да познаваш бойното поле по-добре от него, да имаш по-добра информация, да бъдеш по-подвижен и маневрен, а също да притежаваш по-голяма решителност. Тактиката на провеждане на самите акции трябва да бъде настъпателна, тъй като силите на терористите са недостатъчни за отбрана. С цел запазване на силите акцията трябва да се провежда на принципа на внезапната атака и бързото оттегляне – бий и бягай!“¹

¹ Витюк, В. В., С. А. Эфирова, „Левый“ терроризм на западе: история и современность. Москва, 1987.

Теоретичните възгледи и реално проведените терористични акции позволяват да се направят общи изводи за хода на терористичните операции. Най-напред се избира обектът на терористичния акт. Обектите на левите и сепаратистките групировки са строго набелязани и условно могат да се разделят на *символични*, т.е. ликвидиране на човек (имущество), смятан за враг на групировката, и *прагматични* цели – терористичната групировка ще се облагодетелства от нападението (тук се включват банкови обири, отвличания за откуп, нападения на оръжейни и други складове).

Десните групировки се характеризират с произволен избор на обект с цел да се създаде напрежение в обществото, да се компрометира правителството, да се предизвикат общи репресии. Този избор е характерен и за терористичните организации, създадени на религиозна основа.

Нападенията, провеждани от религиозни терористични организации, засягат намиращи се на мястото на терористичния акт граждани. Ислямска държава съзнателно избира възможно най-беззащитните обекти – случайни граждани, включително деца, на улицата, в жилищни сгради, болници, автобуси, влакове.

Пример за произволно избиране на обекти са взривовете във влакове в Мадрид през 2004 г., а също и в Москва, Лондон и о. Бали през 2004 и 2005 г.

След избора на целта и проучаването ѝ се пристъпва към планиране – в повечето случаи детайлно.¹ Често има няколко варианта за действие. Терористите подробно изучават превозните средства, сградите, района, където предстои да се извърши терористичният акт. Подготвят се места, които да се използват за наблюдение на района, за сборния и изходния пункт. Организирана се маскировка на транспортните средства, оръжието и изпълнителите. Предварително се подготвят декларациите, ултиматумите, начинът на действие при сблъсък с органите за сигурност.

¹ Има данни, че в Русия през 90-те години отделни лица планират терористични акции срещу заплащане.

Особено внимание се обръща на заличаването на следите след извършване на терористичния акт – смяна на номерата на автомобилите или на самите транспортни средства, на външния вид на пряко участвалите терористи и др.

Според мащаба на целите терористичните акции могат да се разделят на *стратегически* и *тактически*.

Акции за поразяване на *стратегически* цели се провеждат от терористични организации с големи възможности и се провеждат по време на международни събития, за които се очаква да предизвикат отзвук в глобален мащаб или биха довели до кардинална промяна на политиката на определени държавни субекти или международни организации. Такъв ефект е предизвикан след атентатите по бази за разполагане на въоръжени сили от испанския контингент в Ирак. Вследствие на негативния обществен отзвук Испания изтегля контингента си и прекратява участието си в операцията.

Акциите за поразяване на *тактически* цели целят изпълнение на конкретни задачи: ликвидиране на опоненти, снабдяване с финансови средства, освобождаване на съмишленици, установяване на временен контрол над важен обект, промяна на обществения ред и устройство, достъп до медиите за прокламиране на идеи и др.

Международно сътрудничество и правни аспекти при провеждането на антитерористични операции

Независимо от благородния характер и идеалната цел на операциите в подкрепа на международния мир и сигурност, както и на противодействието на тероризма, те трябва да се провеждат при стриктното спазване на международните правни норми.

Използването на средства за въздействие, които са в разрез с приетите правила, автоматично ще постави силите на международната общност на една плоскост с терористичните и престъпните организации.

Именно спазването на общоприетото законодателство е едно от най-големите основания на коалиционните сили да прилагат действия, включително употребата на сила, с цел да наложат спазването им от субекти или организации, чиито действия ги нарушават.

1. Архитектура на нормативната база

ИЗГРАЖДАНЕТО НА АРХИТЕКТУРАТА на нормативната база следва необходимостта от регламентиране на основните насоки при борбата с тероризма и налагането на мира и закона. Това

са действия по залавяне (елиминирание) на отделни лица, заемащи лидерски позиции и имащи основна роля при планирането, подготовката и реализирането на терористични актове, изграждащи или подпомагащи изграждането на терористични мрежи или упражняващи властта си в отделни държави или региони нарушават международното и хуманитарно право и са заплаха за регионалния или глобалния мир и сигурност; действия по елиминирането на трите основни домейна, в които действат и се развиват терористичните организации или държавни и частни субекти рушащи мира и сигурността. Това са:

- Физически домейн – включва държави, региони, райони, бази и съоръжения, даващи убежище и възможност за подготовка на терористични организации и групи.
- Кибердомейн – всички аспекти на електронната информационна и комуникационна среда. Възпрепятстване изграждането и реализирането от терористични организации на мрежови и мрежовоцентрични способности, позволяващи планиране, подготовка, организиране, координиране, управление, пропаганда и др.
- Идеологически домейн – противодействие и ограничаване развитието на радикални религиозни и политически течения. Подпомагане изграждането на регионални сили за сигурност и повишаване на грамотността в кризисните райони.
- Действия по минимизиране влиянието на благоприятни за възникването и развитието на терористични групи и организации или престъпни държавни управления фактори. Спазването на правата на малцинствени и религиозни групи, подпомагане на бедни региони, международна подкрепа за омиротворяване и разрешаване на конфликти на политическа основа.

За основа на документите, регламентиращи противодействието на тероризма и използването на отделните елементи от системата за сигурност, повечето страни използват вътрешното си законодателство за криминални престъпления. При спо-

радични актове на отвличания, вземане на заложници и други действия, които не биха могли да доведат до кардинална заплаха за стабилността и функционирането на обществото, използването на стандартното наказателно право и третирането на терористите като обикновени престъпници е приложимо.

При наличието на вълна от терористични актове, пълна или частична маргинализация на държавната власт или водене на последователна терористична кампания на територията на повече от една държава, още повече действия с хибриден и мрежов характер, прави прилагането на частното законодателство неефективно и неприложимо. Такива действия например са:

- многобройни, координирани и опустошителни атаки, всяка от която причинява масови цивилни жертви, факт, който до скоро е характерен за само за военните конфликти;
- действия по разгръщане на интернационална мрежа да подготовка и осъществяване на атаки, засягащи големи райони;
- атаки, използващи модерни средства и технологии, информационни и социални мрежи, преследващи единна цел и обединяващи се в комплексни операции и кампании.

Всяко действие изисква и адекватно противодействие. В този смисъл при наличието на заплахи от хибриден тип, противник с интернационална мрежовоцентрична структура е наложително както формирането на такива способности за противодействие, така и създаването на съответната законова и доктринална рамка. Адаптирането на законодателството към тези нови реалности изисква търсенето на ефективен баланс между демократичните ценности в обществото, правата и свободите на гражданите и правото на обществото на сигурност.

Това може да се осъществи в следните основни направления:

- 1) налагане и спазване на законодателството, третиращо криминалните престъпления, включително на международно ниво;
- 2) имиграционна и митническа политика;

- 3) ефективно разузнаване и международно сътрудничество в тази област;
- 4) управление на кризи и извънредни ситуации.

Въпреки че международното законодателство признава суверенното право на всяка държава на териториална неприкосновеност и политическо самоопределение, както и правото за прилагане на собствено законодателство и независима съдебна власт, при законодателството и прилагането му следва да се спазват пет основни принципа:

- 1) териториален – всяка държава има право да налага собствено наказателно право, включително и на свои обекти извън територията ѝ (посолства, представителства с дипломатически статут и др.);
- 2) национален (граждански) принцип – всяка държава може да прилага законодателството си спрямо свои граждани, включително и юридически субекти, регистрирани в съответната държава, включително и извън територията на страната (плавателни съдове, транспортни средства и др.);
- 3) протекционен – всяка държава има правото да предприема мерки за прилагане на законодателството извън своята територия, с цел защита от възникнали заплахи, в случай че същите са признати като такива от международната общност;
- 4) универсален – всяка страна има право да прилага законодателството си спрямо общоприети универсални заплахи и престъпления като: пиратство, геноцид, престъпления срещу човечеството, търговия с хора и тероризъм.
- 5) принцип за защита на собствените граждани извън територията на страната – всяка страна има правото да установява и налага наказателно право с цел защита на собствени граждани извън нейната територия. Въпреки че този принцип все още няма правна сила на международно ниво, той позволява идентифицирането и противодействието на международния тероризъм.

2. Международно законодателство и международни споразумения, регламентиращи взаимодействието и сътрудничеството в борбата с тероризма

ПОВЕЧЕТО СТРАНИ ОТ международната общност са сериозно ангажирани и са част от инициативи и споразумения за противодействие на тероризма. Целта на тези споразумения е да се установи рамката, регламентираща правната база на взаимодействието между страните в борбата с международния тероризъм. Основна ръководна роля в този процес имат органите на ООН.

Основни документи в тази насока са:

- 1 Устав на ООН – подписан 26.06.1945 г. в Сан Франциско; в сила от 24.10.1945 г.
- 2 Конвенция за престъпленията и някои други действия, извършвани на борда на въздухоплавателното средство – Токио, 14.09.1963 г.
- 3 Хагска конвенция – относно събирането на доказателства в чужбина по граждански или търговски дела – Хага, 18.03.1970 г.
- 4 Конвенцията за борба с незаконните актове, насочени против безопасността на гражданската авиация – Монреал, 23.09.1971 г.
- 5 Конвенция за предотвратяване и наказание на престъпленията против лицата, ползващи се с международна защита, в това число и дипломатическите агенти – Ню Йорк, 14.12.1973 г.
- 6 Международна конвенция за борба срещу вземането на заложници – Ню Йорк, 17.12.1979 г.
- 7 Конвенция за физическата защита на ядрения материал – Виена, 3.03.1980 г.
- 8 Протокол за борба с незаконните актове на насилие в летищата, обслужващи международната гражданска авиация, допълващ разпоредбите на Конвенцията за борба с незаконните актове, насочени срещу безопасността на гражданската авиация – Монреал, 24.02.1988 г.

- 9 Протокол за преследване на незаконните действия, насочени срещу сигурността на недвижимите платформи, разположени върху континенталния шелф – Рим, 10.03.1988 г.
- 10 Конвенция за маркиране на пластичните взривни вещества с цел тяхното откриване – Монреал, 1.03.1991 г.
- 11 Световна конвенция за борба с терористичните атаки, Ню Йорк, 12.01.1998 г. – свързана е с решение 49/60 от 9.12.1994 г. в което се заявява остро осъждане и неприемане на всички действия, методи, практики, свързани с тероризъм и криминална престъпност. Дефинират се основните понятия, свързани с противодействието на тероризма, престъпността и опазването на мира. Дефинират се понятия като държавна и публична инфраструктура, което дава основа за последваща дефиниция на критична инфраструктура. Дефинира се съдържанието на понятието терорист.
- 12 Международна конвенция за борба срещу финансирането на тероризма – Ню Йорк, 9.12.1999 г.
- 13 Резолюция на Съвета за сигурност на ООН 1368 – 12 септември 2001 г. – приема, че международния тероризъм е заплаха за международния мир и сигурност. Приема, че правото за индивидуална и колективна защита може да бъде прилагано за защита от международни терористични атаки.
- 14 Резолюция на Съвета за сигурност на ООН 1373 – 28.09.2001 г. Инициирана от комплексната терористична атака на 11.09.2001 г. в САЩ, един от най важните документи, демонстриращи решителност за противодействие. Позовавайки се на гл. 7 от устава на ООН, резолюцията слага началото на организираното международно противодействие на тероризма.
- 15 Резолюция 1566 – 08.10.2004 г.
- 16 Международната конвенция за борба с актовете на ядрен тероризъм – 2005 г.
- 17 Convention on the Suppression of Unlawful Acts Relating to International Civil Aviation (Beijing Convention) – 2010;

Повечето конвенции и протоколи имат наказателен характер и изискват прилагането им от отделните държави чрез използването на следните правни и наказателни инструменти:

- определяне на щетите, породени от терористична дейност или отделни актове като криминално престъпление;
- изискване отделните държави да заложат в законодателството си съответните наказания;
- създаване на съответната нормативна и законова основа за налагане на наказателното право по отношение на тероризма – мерки по регистрация на граждани, установяване на териториална и национална принадлежност.

3. Международният опит в създаването на доктринална база за използване на войскови формирования при противодействие на тероризма

НОРМАТИВНАТА БАЗА ЗА противодействие на тероризма е в най-голяма степен, по разбираеми причини, развита в САЩ, тъй като страната разполага със съответните организационни структури в областта на сигурността и антитероризма.

От 80-те години на XX в. до 2001 г. в САЩ се създават различни междуведомствени центрове и групи с цел координиране на дейността на разузнавателната общност в противодействието срещу тероризма.

След 11 септември 2001 г. САЩ приемат още над 130 закона и други нормативни и поднормативни актове на законодателната власт и изпълнителната власт (табл. 4).

Таблица 4
 Основни документи на САЩ в областта на борбата
 срещу тероризма

1. Федерален план за кризисен контрол, приет през 1997 г. от Федералната агенция за овладяване на кризи, в който се предвиждат мерки в случай на терористичен акт.
2. Стратегия за вътрешна сигурност, приета през 2003 г.
3. Стратегия за борба с тероризма, приета през 2002 г.
4. Национална стратегия на САЩ за физическа защита на критичната инфраструктура и нейните ключови елементи, 2003 г.
5. Национален план за отговор при кризи, 2004 г.
6. Национална стратегия за борба с оръжията за масово поразяване – 2002 г.
7. Националната стратегия за сигурност (National Security Strategy – NSS) – 2015

Още преди 11 септември 2001 г. експерти и аналитици достигат до извода, че е необходимо създаване на национална служба за борба с тероризма в състава на изпълнителната власт, под пряко подчинение на президента на САЩ. По експертни препоръки през октомври 2001 г. в САЩ е създадена Службата за вътрешна сигурност, по-късно Департамент за вътрешната сигурност. В началото на 2003 г. съгласно препоръките на същата комисия в САЩ е създаден Център за анализиране на терористичните заплахи, преобразуван в Национален антитерористичен център през 2004 г.

Една от основните задачи на Центъра, във взаимодействие с останалите организации, имащи отношение към сигурността, е ясното дефиниране на съвременните заплахи, характеризиране и изследване същността на операциите в отговор на заплахите и формулиране на визия за възможните ответни действия, а също

и за разработване на необходимата правна и военно-научна основа, даваща възможности за реализиране на потенциала.

Обобщаваща разработка по отношение дефинирането на асиметричността и асиметричните войни е „Специално изследване върху асиметричната война“ (Irregular Warfare Special Study – 4.08.2006 г.). В публикацията са представени научни изследвания, данни, анализи, изводи и препоръки относно развитието на доктриналната база относно асиметричните войни. Основна част в труда заемат резултатите от Четиригодишния преглед на отбраната на САЩ (2009) и Четиригодишния преглед на защитата (2014). Въз основа на тях се дават насоки за развитието на стратегията, тактиката и способностите на въоръжените сили за отговор на съвременните заплахи и гарантиране сигурността на САЩ. Друга специфична особеност на публикацията е очертаването на схващанията за водене на антитерористичните операции на международно ниво, аспектите на асиметричните войни, базовата терминология и схващанията за водене на Съвместна антитерористична операция (САТО).

Друг ключов труд е Съвместната публикация за тактики, техники и процедури в борбата с тероризма от 1998 г. Освен тактиките, техниките и процедурите за планиране и водене на САТО, публикацията дава информация за развитието на още една ключова област във воденето на операциите, а именно Защитата на силите. Тя е съобразена с националното законодателство на САЩ, по въпросите на тероризма и неговото противодействие, а също и с основните параметри на командването и контрола в САТО и взаимодействието между институциите и техните отговорности. Публикацията играе ролята и на ръководство за командващите на съвместните сили по отношение на планирането, подготовката и воденето на антитерористични операции.

Създаването на Съвместната публикация обогатява понятията *антитерористичен* и *борба с тероризма* и налага преосмисляне и нанасяне на съответните корекции в Съвместна публикация 3-05-Доктрина за съвместните специални операции (*JP 3-05 Doctrine for Joint Special Operations*) и Съвместна Публикация

3-07.1 – Съвместни тактики, техники и процедури за външна вътрешна защита (*JP 3-07.1 Joint Tactics, Techniques, and Procedures for Foreign Internal Defense, FID*).

За да не бъде едностранен анализът, следва да бъдат разглеждани и практиките по отношение регламентиране на антитерористичните дейности и в други страни с доказан опит в тази сфера. Такава страна е Русия.

В Русия от втората половина на 90-те години на XX в. се създават междуведомствени работни групи като Федерална антитерористична комисия. Нейният състав включва членовете на силовите министерства, начело с министър-председателя. Комисията има предимно координационни, аналитични и консултативни функции (табл. 5).

Таблица 5
Задачи и правомощия на Федералната антитерористична комисия на Русия

1. Очертава насоките на държавната политика в областта на борбата с тероризма.
2. Формулира препоръки за повишаване на ефективността на действията по изясняване и отстраняване на причините и условията, способстващи възникването на тероризма.
3. Осъществява събиране и анализ на информация за състоянието на и тенденциите в терористичната дейност на територията и насочена срещу Русия.
4. Координира действията на федералните институции на изпълнителната власт в осъществяването на борбата с тероризма.

През февруари 2006 г. е приет изцяло нов закон за противодействие на тероризма. През с.г. е създаден Национален антитерористичен комитет, който организационно се намира в състава на ФСБ, но може да дава предложения и препоръки за промени на законодателството в областта на антитероризма, предпри-

емането на мерки за защита от терористични актове, международното сътрудничество в областта на борбата с тероризма и т.н.

4. Използване на въоръжени сили с цел осигуряване на мир и спазване на приетите международни споразумения

Съгласно чл. 2 от Устава на ООН страните членки се отказват от използването на сила срещу териториалната цялост и политическата независимост на други страни. Въпреки това в устава на ООН се забелязват две изключения, в които страните членки могат да използват сила срещу друга страна:

- Чл. 42 от Устава на ООН дава правото на Съвета за сигурност да приложи военна сила или да оторизира страна членка на ООН за разрешаването на криза или ситуация, за която Съветът¹ е сметнал, че е заплаха за международния мир и сигурност, или който е незаконен акт на агресия. Това право може да бъде използвано, когато са изчерпани всички мирни възможности за въздействие – дипломатически мерки, икономически санкции и др.
- Чл. 51 от Устава на ООН потвърждава установеното в международното законодателство право на всяка страна да използва военна сила за собствена защита при въоръжено нападение над територията ѝ. Освен това чл. 51 дава правото на дадена страна да използва военна сила за защита на друга страна членка при осъществяване на колективна отбрана. Правото за използване на сила продължава докато Съветът за сигурност не предприеме необходимите мерки за гарантиране на мира и сигурността.

Когато се анализира съдържанието на чл. 51 по отношение прилагането на самозащита от вероятна или реална атака от те-

¹ Съветът за сигурност на ООН. – Б.р.

рористична организация, би трябвало да се разгледат няколко възможни варианта за действие:

- 1) При наличие на тероризъм, спонсориран от дадена държава, т.е. ако тя доставя екипировка и оръжие, директно подготвя или предоставя съоръжения на терористични организации, той може да се приеме като въоръжено нападение от държавата спонсор. В този случай друга, нападната държава може да използва военна сила за самозащита спрямо агресора, членовете и базите на терористичната организация, а също и спрямо държавата, спонсорираща (поддържаща) терористичната организация.
- 2) Отказ за сътрудничество, правна взаимопомощ и съдействие при прилагането на международното законодателство – когато дадена страна откаже да помогне на засегнатата от терористични действия страна или да приложи международното право (арест, екстрадиция, налагане на закона) спрямо отделни членове, групи и терористични организации на нейна територия.
 - a) В случай на разрастване на терористичните атаки до открито въоръжено нападение спрямо съседна страна правото за териториална неприкосновеност на страната домакин за терористичната организация се обезсилва от правото за самозащита на засегнатата съседна страна. Засегнатата страна има право да въведе въоръжени сили на територията на несътрудничащата страна домакин, но само за противодействие срещу конкретната заплаха и осигуряване на самозащита.
- 3) Колективна защита – в случаите на действие на терористична организация на територията на дадена страна или прерастването на действията на дадена организация в бунтовнически действия срещу легитимните органи на властта, както и срещу мира и стабилността в страната, същата може да поиска помощ от други страни и прилагането на нормите на чл. 51 за колективна защита от терористични действия.
- 4) Превантивна самозащита – прилага се при наличие на безспорни доказателства за подготвяне на терористични актове, или действие на терористична организация на територията на страната/в международен план.

5. Доктринални документи за използване на войскови формирования при противодействие на тероризма в Република България

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ, КАТО страна членка на ООН, НАТО и ЕС, е приела определени стандарти и нормативни актове на тези международни организации за противодействие срещу тероризма.

България разполага с известна, но непълна и недостатъчно ефективна нормативна база в областта на борбата с тероризма. Според мнения на някои чуждестранни специалисти тя не е в състояние да отговори на съвременните терористични заплахи.

Нормативната база по отношение на борбата с тероризма включва:

- Закона за Министерството на вътрешните работи, което изпълнява чрез органите си задачи по предотвратяване на терористични действия.
- Закона за Държавната агенция по национална сигурност, която действа за разкриването, противодействието и предотвратяването на посегателства срещу националната сигурност, свързани с международен тероризъм и екстремизъм.
- Закона за мерките срещу финансирането на тероризма.
- Закона за отбраната и въоръжените сили и Доктрината на въоръжените сили на Република България регламентират задълженията на въоръжените сили в борбата срещу тероризма.
- Законът за управление и функциониране на системата за защита на националната сигурност.¹

Редица ведомства разполагат с поднормативни ведомствени актове, в които са описани антитерористични мерки. Между тях

¹ Приет от XLIII Народно събрание на 29 юли 2015 г., обнародван с Указ №156 на президента на Република България.

трябва да се спомене междуведомствената Инструкция за взаимодействие между органите на МВР и МО при противодействие на терористични актове.

През 2004 г. правителството ни утвърждава предложения от МВР План за разкриване и предотвратяване на терористична дейност на територията на Република България. В него са набелязани следните основни мерки:

- предотвратяване и пресичане на финансирането на терористични действия чрез законодателни мерки;
- замразяване на сметки и активи на терористични организации в банки;
- отказ от предоставяне на убежище на терористи и предотвратяване на дейности на терористи на територията на Република България; и др.

Главна дирекция „Борба с организираната престъпност“ на МВР има за задачи разкриването и предотвратяването на терористични действия и вземане на заложници. В структурата на ДАНС има направление „Контратероризъм“, а правомощия за събирането и анализирането на информация по отношение на вътрешния и международния тероризъм имат Националната разузнавателна служба и служба „Военна информация“.

Като основна институция за формиране на държавната политика в областта на борбата с тероризма се явява Съветът по сигурността към кабинета на министър-председателя. Съветът по сигурността обобщава, анализира и прави изводи от цялата текуща информация за рисковете пред националната сигурност; дава професионална оценка и прогноза за динамиката на опасностите за националната сигурност; планира конкретни мерки за неутрализиране на опасностите; координира плановете на специалните органи за добиване на информация; дава становище по разпределение на ресурсите; предлага решения в условия на криза.

На основата на съществуващите регламентиращи документи можем да приемем, че за българската армия борбата с терори-

зма кореспондира с мисиите „Подкрепа на международния мир и сигурност“ и „Принос към националната сигурност в мирно време“. И в двата случая, нужно е да подчертаем, въоръжените сили може да се ангажират само на основата на политическо решение за това. Особено деликатна е ситуацията за използването на въоръжени сили на територията на страната.

От гледна точка на операциите, различни от война (операции в отговор на кризи), мястото на въоръжените сили в борбата с тероризма може да бъде дефинирано като участие в операции в подкрепа на органите за сигурност.

В борбата срещу тероризма има две фундаментални условия за постигане на успех:

- да се дефинират и премахват причините, които го пораждат;
- да се извършва превенция, когато причините не могат да бъдат отстранени.

Първото условие е практически неизпълнимо, тъй като политически различия и противоречия ще има винаги, а общоприето е, че тероризмът е политическо мотивирано насилие и винаги ще има предпоставки за него. В тази връзка не е точно да се говори за световна война срещу тероризма. По-точно е да говорим за война на демократичната общност срещу тероризма.

Ролята на армията може да се търси във второто условие, ала и по нейните сили не би било да предотврати напълно евентуалните атаки. Както подчертахме, въоръжените сили нямат водеща роля в борбата срещу тероризма, но пък да се твърди, че те изобщо нямат участие в тази война, също е неточно и ограничава възможностите за ефикасно противодействие.

Участието на българската армия следва да се разглежда в два аспекта: самостоятелно участие на армията ни във вътрешен и международен план и участие на основата на международно поети ангажименти.

Армията най-често действа на територията на страната, към която принадлежи – за превенция на потенциални терористични заплахи или за ликвидиране на последствията, но не се

изключва и възможността за използване на въоръжените сили зад граница. Това налага концептуални и законодателни мерки, изменения в структурата, обучението, въоръжаването и раззнаването на армията. Целта е, като се спазват националното законодателство и принципите на международното право, да се търсят възможности въоръжените сили да провеждат операции извън територията на дадена страна за предотвратяване или ограничаване на терористични актове, насочени срещу нейните граждани, територията ѝ или жизненоважни национални интереси. Този вариант е най-неприложим в нашия регион, но не трябва да се изключва напълно, тъй като динамиката на развитие на ситуациите е непредвидима.

6. Участие на НАТО, ЕС и АСЕАН¹ в операции в подкрепа на международния мир и сигурност

ПОНАСТОЯЩЕМ МЕЖДУНАРОДНОТО СЪТРУДНИЧЕСТВО за осигуряване на мира и сигурността се проявява в четири основни категории.

1) Регионални съглашения, институционализирани в общи структури

ТЕ СЕ ОСНОВАВАТ на принципите на устава на Обединените нации, признават неговото върховенство и имат собствени органи за ръководство. Пример за такъв вид международни формирования е Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа (ОССЕ). Организацията е наследник на Съвещанието за сигур-

¹ Асоциация на страните от Югоизточна Азия (създадена през 1967 г.) е политическа, икономическа и културна организация на 10 държави от Югоизточна Азия. – Б.р.

ност и сътрудничество в Европа (СССЕ), което се създава в резултат на обмен на политическа информация между страни от Европа, Централна Азия и Северна Америка, което през 1995 г. се трансформира в ОССЕ. В рамките на срещи между държавните и правителствени ръководители на страните участници се приемат редица документи, регулиращи отношенията между държавите, мерки за укрепване на доверието между тях, зачитане на човешките права и свободи и сътрудничество в икономическата, културната и научно-техническа област.

Други примери със сходни на ОССЕ действия са Арабската лига и Организацията за африканско единство.

2) Профилирани регионални организации за сигурност

ТИПИЧЕН ПРИМЕР ЗА това е НАТО. Друг пример е споразумението за създаване на Многонационални мирни сили за Югоизточна Европа (ММСЮИЕ), подписано на 26.09.1998 г. в Скопие от министрите на отбраната на седемте участващи държави (Албания, България, Гърция, Италия, Македония, Румъния и Турция). Целта на споразумението е развитие на сътрудничеството, диалог между страните, поддържане на сигурността и стабилността в региона на Югоизточна Европа. ММСЮИЕ създава *Многонационална бригада*, която да даде тласък на нов етап във военнополитическото и военнотехническото сътрудничество на страните от региона. През 2001 г. Многонационалната бригада е обявена в ООН за оперативно готова за участие в операции. Тя изпълнява задачи по изграждане и поддържане на мира и хуманитарни операции. Бригадата участва в операции на ООН или ОССЕ, под ръководството на НАТО или ЕС.

В исторически план пример за профилирани регионални организации за сигурност е Западноевропейският съюз (ЗЕС) (1954–1999). Той води началото си от Брюкселския договор¹.

¹ Договор за създаване на военнополитическа групировка (т.нар. Западен съюз) на 5 западноевропейски държави. Подписан в Брюксел

Възобновява се през 1984 г., за да се формира „обща европейска идентичност в областта на отбраната“ чрез сътрудничество между страните членки в областта на сигурността и засилване на стабилността и сигурността на НАТО.

Други примери са Организацията на Варшавския договор¹ (1954–1991), Багдадският пакт² (1955–1979), СЕАТО³ (1955–1977). Водещ мотив при тяхното създаване е осигуряване на колективна отбрана в даден географски район с различна големина, което се обосновава с правото за колективна самоотбрана (в съответствие с чл. 51 от устава на ООН).

3) Гражданските регионални организации

ТАКИВА СА: ЕВРОПЕЙСКИЯТ съюз (ЕС), Съветът на Европа (СЕ), Асоциацията на народите от Югоизточна Азия (АСЕАН). Тяхната дейност не се ограничава единствено с проблемите на мира и сигурността.

Европейският съюз е създаден на основата на договор, подписан в Рим на 25.03.1957 г. от шест европейски държави.⁴ През годините страните членки се увеличават чрез преговори за

на 17.03.1948 г. от Великобритания, Франция, Белгия, Нидерландия и Люксембург. – Б.р.

¹ ОВД е основана на 14.05.1955 г. с цел противопоставяне на възприемания като заплаха съюз НАТО (основан през 1949 г.). Договорът действа по времето на Студената война и след рухването на комунизма в тогавашна Източна Европа страните започват да се оттеглят, а съюзът официално е разпуснат през юни 1991 г. – Б.р.

² Договор за отбрана, подписан между държавите от Близкия изток. Създава се от Турция и Ирак на 24 февруари 1954 г. Съюзът е създаден по инициатива на САЩ и НАТО. Включва повечето от западноевропейските страни, Турция, САЩ и Канада с цел създаване на широка световна антисъветска коалиция.

³ Договор за отбрана, подписан между държавите от Югоизточна Азия. Създаден е като тихоокеански вариант на НАТО. Членки са Австралия, Франция, Нова Зеландия, Пакистан, Филипините, Тайланд, Великобритания и САЩ.

⁴ Франция, ФРГ, Белгия, Италия, Холандия и Люксембург.

кандидатстване и, респективно, одобряване. Европейският съюз се основава на обединение в областта на пазарната икономика, общ пазар, международна политика, валутна политика, селско стопанство и др.; обща политика в областта на външните отношения и сигурността и сътрудничество в областта на гражданското и наказателно право, миграционната политика и предоставяне на политическо убежище, граничен контрол, наркотрафик, сътрудничество и размяна на информация между полицейските служби (създаване на ЕВРОПОЛ през 1995 г.).

Съветът на Европа е създаден на 5.05.1949 г. с цел да се постигне единство между държавите в Европа за отстояване и осъществяване на идеалите и принципите, които са тяхно общо наследство и създават условия за икономическия и социалния им прогрес. Съветът има за цел да поддържа основните принципи на правата на човека, плуралистичната демокрация и върховенството на закона, както и да повишава жизнения стандарт на гражданите на Европа.

Пример за международно сътрудничество от трети вид е и Асоциацията на народите от Югоизточна Азия (АСЕАН).

4) Коалиции на желаещите

ТОВА СА ВОЕННОПОЛИТИЧЕСКИ съюзи на държави, които се съюзяват за разрешаване на конкретен регионален конфликт. Главна роля за функционирането им играе тяхното институционализиране чрез изграждане на динамична структура на управление и контрол на наднационално равнище. Поради факта, че коалициите се формират за осъществяване на конкретни и краткотрайни цели, те не създават постоянни институционални структури.

При всички случаи на създаване на международни организации държавите запазват правото си на самостоятелни действия, но в известна степен губят своя суверенитет – в интерес на общата цел.

През последните десетилетия са приети различни по характер национални и международни правни и други документи,

които в повечето случаи са адекватни на заплахата от тероризъм. Анализът на тези документи показва, че България значително изостава в тази област, като законодателството, мерките и организацията за противодействие на тероризма не отговарят на съвременните стандарти и на изискванията на ЕС и ООН. Като слабо звено на борбата срещу тероризма в международен план може да се определи недостатъчната координация и недобро сътрудничество между държавите, що се отнася до обмен на информация.

Съвременни аспекти на стратегията за борба с тероризма

1. Антитероризмът – предизвикателството на дилемата „демокрация или сигурност“

Тероризмът като през призмата на калейдоскоп ни показва причудливите и невероятни картини на социално-политическата действителност в бурно променящия се свят, чрез размеждането на множество нерешени проблеми вследствие на разклатените норми на поведение в световния мир.

Създаваният в обществената нагласа мощен дезинформационен вал не позволява ясното структуриране на картината чрез открояване на проблема, фиксирането на неговите главни аспекти и тяхната взаимовръзка за намиране на пътя за изход от кризата на взаимно неразбиране и скрито противопоставяне в обществото. Основните аспекти могат да бъдат дефинирани като:

- логическо-методологически;
- информационно-психологически;
- международноправни;
- геоекономически;
- геополитически;
- исторически и духовни.

В последните години на ХХ в. основните политически играчи на световната сцена изведоха на преден план понятието тероризъм, за да скрият зад него истинските стратегически цели на своята дейност.

Стратегическото планиране на всяка дейност започва с изследване състава на действащите сили и техните интереси. В изследването се отчитат техните силни и слаби страни, наличните ресурси за участие и условията на обстановката.

Именно това е причината матрицата на качествения стратегически анализ¹ да бъде избрана за основен инструмент на стратегическото управление в условия на риск. Едва след това могат да бъдат определени най-вероятните частни цели и способите и методите за тяхното постигане.

При външния анализ на средата за сигурност е необходимо да бъдат обхванати политика, икономика, технологии, международно положение и социо-културно поведение, т.е. той се провежда в съответствие с модела ГЕТС (*GETS*), с който се означават четирите групи външни сили действащи на рисковата ситуация:

Government – правителство;

Economy – икономика;

Technology – технология;

Society – общество.

Процедурата на вътрешния анализ е длъжна да включва в себе си оценка на ресурсите на дадена държава и възможности по отношение на потенциалната външна заплаха и наличието на стратегическа перспектива и възможността за нейната реализация.

Понятно е, че в процеса на развитие на рисковата ситуация непрекъснато ще възникват заплахи, които трябва да бъдат преодолявани. От това следва, че ще е необходима преориентация на

¹ SWOT Analysis. SWOT – абривиатура на началните букви на английските думи *Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats* – съответно сили, слабости, възможности, заплахи. – Б.р.

методите на управление на развитието на рисковата ситуация, с отчитане на вече достигнатите резултати (вътрешните фактори) в развитието и изучаване ограниченията налагани от външната среда (външните фактори).

Единната логика и методология в обществената риторика при действия в рисковата ситуация би ни позволила да намерим изхода от дезинформацията в размирния ни свят.

Тероризмът представлява способ за действие и ако той бъде приет за отправна точка се нарушава естествената логика на разглеждането на въпроса за състава на действащите сили и техните стратегически интереси. И тогава е напълно разбираемо, че борбата може да се води срещу сили, които защитават определени обединяващи ги за момента интереси, а борбата срещу способа за действие е абсурдна. Способът за действие се избира от участниците в конфликта, въз основа техните потенциални възможности и условията на обстановката. Ако конфликтът придобие радикален характер, то ограничаването на използваните способности за действие е практически невъзможно.

По този начин, в *логическо-методологически* аспект експлоатацията на термина тероризъм изкривява смисъла на политическата аргументация, забравата и дори пълния отказ от отдавна осъзнати и приети в международните обществени представи норми за справедливи основания на политическите действия.

Съсредоточаването на вниманието основно върху темата тероризъм позволява да бъдат оставени настрана маскираните реални сили и интереси пред лицето на общественото съзнание.

В *информационно-психологически* аспект тероризмът по правило е насочен против мирното население и неутрални лица, които не вземат участие в активните силови действия. Това го превръща в мощен инструмент за психологическа дестабилизация на широки кръгове от обществото и осигурява насилственото им включване в борба с неясни цели за болшинството от населението.

В подобни ситуации не остава време за размисъл за скритата зад лавината от дезинформация истина, за истинските причини

за случващото се. За хората остава само да изберат коя страна да заемат – ала само фиктивно; всъщност те са без право на избор, защото вече са превърнати против волята си в преки участници в този процес.

Тероризмът, обезпечавайки психологическата дестабилизация на обществеността, е мощен инструмент за информационно-психологическа война. По правило не реалните загуби от терористичните актове, а страхът, ужасът и паниката, възникващи сред широк кръг от хора и организации е главната цел на терористите. Заплахата е по страшна от изпълнението, защото чисто технически изпълнението на масови терористични актове е много трудно. Ала заплахата за тяхното осъществяване е винаги масова – и се постига лесно.

Потенциалът на информационно-психологическото въздействие в общия случай се използва за политически цели. Разследването на обстоятелствата около терористичните актове отнема месеци и дори години, а решенията за действия по осигуряване на безопасността трябва да се вземат незабавно. По този начин политическите ръководства получават пълната свобода да посочат врага без каквато и да било реална отговорност за лъжливи утвърждения, опирайки се на предварително разработени версии (наличието на химическо оръжие в Ирак или участието на Баската сепаратистка организация в атентатите в Мадрид). Това е идеалният инструмент за провокации в информационно-психологическата война.

Опитът от последните години недвусмислено показва, че болшинството от мащабните терористични актове са осъществени от изпълнителите под патронажа на, а в определени случаи и под прякото ръководство на професионални държавни спецслужби. В противен случай би било невъзможно подготовката на тези актове да се осъществи в пълна секретност, а умовете зад тях да останат недосегаеми.

Заплахите и заявките, които правят терористичните организации, винаги водят до ответна реакция, която не е в техен интерес, а много често се предприемат действия от терористи

в отговор на определени състояния, мерки и др. предприети от системата за сигурност (глобална или локална).

Никога досега на политическите ръководства не се е отдавало така бързо, евтино и ефективно да осигурят ответна реакция, която отговаря на желанията на населението, към актове на агресия мащабни репресивни и дискриминационни действия, към грубо погазване на човешките права и международните норми.

В *международно-правен* аспект използването на понятието тероризъм като опорна точка в ценностната система за аргументация на политически действия разрушава фундаментална международно-правова норма – чрез забраната на всички видове народноосвободителни борби.

Народноосвободителната борба срещу външни за страната поробители и антинародните (диктаторски) режими отдавна са признати за справедливи според ООН – като борба от страна на самостоятелни формирования против регулярни силови структури. Тази борба неизбежно носи характеристиките на партизанска война и включва в себе си като основен елемент диверсионно-терористичните акции. Международната правна рамка налага търсенето на политически начини за решаване на спорове и конфликти (според чл. 33 ВД, въпреки постановките на чл. 50 от Вашингтонския договор, който дава право на засегнатите от тероризъм страни да поискат намеса с военна сила). В същото време обединяването на усилията под формата на военно политически блокове (като НАТО) води до профилиране на армиите на страните членки в дадени насоки. Това от една страна води до икономисване на усилия и ресурси, но от друга страна намалява способностите на страните членки (поотделно, особено на тези с по-малки ресурси), за адекватна реакция в пълния спектър от заплахи. Получава се зависимост от създадения съюз.

Всичко това води до радикално изменение на съотношението на силите в различните региони и в света, но не за сметка на конкуренцията в развитието на силовите възможности, а за сметка на политическото разрушаване на наличните до този момент военни потенциали.

Формирането на военно-политическото взаимодействие под диктата на приоритетите в борбата с международния тероризъм на практика изисква отказ от признаване приоритета за защита на геополитическите интереси. Формирането на страни съюзнически отношения (САЩ–Турция, САЩ–Гърция, Русия–Сирия, САЩ–Иран) се оказва в ущърб на геополитическите интереси на страните за определени пространства и въоръжените им сили започват да водят военно-полицейски (наказателни) операции в различни региони от света.

Борбата с тероризма поражда проблеми, които не просто отразяват разминаване в гледищата, оценките и позициите между демократичните държави, но могат да разединят и разделят демократичния свят. Понятието тероризъм вече може да се разглежда и в множествено число – защото тероризмът варира на локално и глобално ниво, всеки вид тероризъм е уникален във възгледите си.

Кое е вярното понятие – война или борба – по отношение на тероризма, е главната дилема, която разделяше САЩ и Европа до 13.11.2015 г.

Ако е война, каквито са схващанията на САЩ, то тогава по какви критерии и при какви условия ще приемем, че тя е спечелена и няма ли опасност това да бъде една от най-дългите и необичайни войни на човечеството? И още: има ли хуманитарното право място в тази война? Ако отговорът е положителен, терористите, съгласно Допълнителния протокол към Женевската конвенция относно защитата на жертвите от международни конфликти (Част II, чл. 35, чл. 43., ал. 2, чл. 4, ал. 1 и чл. 47, ал. 1, 2) съгласно методите и средствата за водене на война не са само наемници, те трябва да получат статут на комбатанти, а това автоматично легитимира тяхната дейност.

Всеобщото мнение в Европа е, че тероризмът е престъпна дейност и с терористите трябва да се борим като с криминални престъпници. В тази битка трябва да бъдат спазвани законите и човешките права; и освен министерствата на вътрешните работи и съответните служби за сигурност, основно ангажирани са правозащитните органи, а ролята на армията е допълваща и

спомагателна. Демокрацията е оръжие в битката с тероризма, но демократичните цели могат да се постигнат само с демократични средства.

Демокрацията е средство, а не панацея и ако ограничим човешките права в борбата с тероризма, то терористите вече ще са постигнали своята първа победа. Но демокрацията трябва да може и да защити своите предимства с легитимни силови средства в един двубой с тероризма. Именно в този двубой демократичните държави се различават от терористичните групировки по по комплексния силов подход.

Тероризмът е отрицание на демокрацията, но в борбата с него отговорът на дилемата демокрация или сигурност е демокрация чрез сигурност. Жертвата на свободата в името на временната сигурност води до печални резултати.

В същото време в ръцете на терористите, които се възползват от динамиката на високите технологии и комуникации, попадат все по-опасни средства за нанасяне на огромни човешки и материални щети и двойните стандарти в отношението към тях – например в медиите, които чрез героизиране на изпълнителите и митологизиране на вдъхновителите и ръководителите на терористични атаки, превръщат въоръжените сили (т.е. военния фактор) в жертвен агнец на една нелегитимна кауза.

Скоро след атентатите от 11.09.2001 г. проф. Елиът Коен, един от водещите американски военни историци и теоретици, нарече конфликта, в който влязоха САЩ, Четвърта световна война [съгласно тази теория Студената война е Третата световна война]. Това определение не се задържа, но почти петнайсет години по-късно професорът продължава да защитава теорията си. В есето си за „Америкън Интерес“ (*The American Interest*), написано след атентатите в Париж от 2015 г. той се връща към тази тема като обстоятелствено обяснява причините, поради които този конфликт се определя с такива високопарни термини.¹

¹ Евънс, Харолд, „Клубът на четящите в Белия дом“.

Днес – не само в САЩ – много хора се объркват в понятията и не могат да разберат какво представлява войната. В резултат на неправилно използване, на злоупотреба с думата и преди всичко заради липса на историческа памет смисълът ѝ е изкривен почти до неузнаваемост. В резултат на това незнаещи хора, самопровъзгласили се за експерти, често си позволяват да говорят с лека ръка за войната.

Каква е главната отличителна черта на тази война според проф. Коен? На първо място е нейната *продължителност*. Затова САЩ се нуждае от дългосрочен план – не за удържане, а за разгромяване на врага. Дори при наличието на такъв план победа не може да се очаква скоро, а пътят към тази победа ще бъде дълъг, кървав и скъпоструващ.

Ако това, което преживяваме сега, е Четвъртата световна война, тогава унищожаването на самообявилата се *държава на терора* – ИДИЛ се явява най-важната задача на създаващата се анти-терористична коалиция. Но то едва ли може да определи изхода на действията ѝ, защото покрай ИДИЛ изникват идейно близки до нея групировки, на които трябва да се обърне внимание, преди да се обяви за пореден път *окончателната и безвъзвратна победа в операции, които се провеждат при особена обстановка в чужбина*.

Дори само да предположим, че в крайна сметка ще бъдат постигнати положителни резултати, ще трябва да се осигурят реда и стабилността на териториите, контролирани от терористи в момента. И това ще трябва да се прави дотогава, докато не бъдат изкоренени условията, благоприятстващи възникването и укрепването на терористични организации. Ала не бива да се очаква, че в лицето на такава изключителна трудност една антитерористична коалиция ще се захване с ентузиазъм с неблагодарната и продължителна борба. А на тези, които ще носят бремето на тази Четвърта световна война, трябва да им се каже истината – най-вече за това какво ще коства на обикновените граждани подобен глобален конфликт. Но светът няма избор – или трябва да започне сериозно да се отнася към Четвъртата световна война, или планетата ще бъде обгърната в мрак.

Войните винаги променят хората и държавите, в които се водят. В резултат на световна война огромен ресурс ще бъде насочен от социалната сфера към непроизводствени нужди. Той ще направи необратим процеса на милитаризация на обществения начин на живот, който се е сформирал след предишните световни войни. Всяването на страх и пораждането на желание за сигурност ще накара хората да се откажат от свободата си в името на това да заживеем в един съвсем друг свят – в материално, културно и нравствено отношение.

Неумолимо и постепенно, стъпка по стъпка, тази своеобразна война срещу терора вече излиза от пределите на националната сигурност. Но основният проблем не е самата война, а убедеността в това, че светът може да си остане същият, когато воюва. Когато богати и силни държави решат, че нямат друг избор, освен да влязат във въоръжен конфликт, това е същинско безумие; тъй като хората с власт и сила *винаги* имат право да избират.

Към този момент само САЩ и Русия продължават да развиват своите въоръжени сили в направление осигуряване на стратегическото господство по суша, вода и въздух с цел вземане под силов контрол на значителни териториални пространства. Това се превръща във фундамент на тяхното противопоставяне за глобално господство и претенциите на другите страни за самостоятелност при участие в решаването на възлови глобални въпроси свързани с процеса на създаване на един по сигурен свят се парира от САЩ и Русия.

Останалите страни могат да формират компактни и мобилни сили, способни да осъществяват само и единствено успешни локални наказателни операции и да изпълняват разширени функции на полицейски контрол, т.е. въпросът за собственото им силово подчинение на глобално равнище е вече решен.

Според Зб. Бжежински¹: „Именно нежеланието на Белия дом да потърси политическите корени на тероризма обрича на провал амбициозните планове на САЩ.“ Отъждествяването на

¹ Бжежински, Зб., „Извън контрол“. Обсидиан, С., 1994.

тероризма с исляма формира тази неистова ненавист към САЩ, демонстрирана ни от терористите.

В *геоикономически* аспект се променят основанията за разпределяне на ролите на основните водещи участници в икономическите процеси. Причината за това е все по-осезаемата тенденция на разрешаване на фундаментални геоикономически проблеми чрез сила и принуда. Регулирането на цените на петрола, изкуственото поддържане нивото на долара като основна световна парична единица, преразпределението на пазарите, осигуряването на контрол над стратегическите транспортни коридори в огромната си степен се решават чрез провеждането на „военно-силви акции“ или под заплахата за тяхното провеждане, замаскирани зад основанието превантивни действия срещу „настъпващия тероризъм“.

Анализите на някои кризи и въоръжени конфликти водят до извода, че е възможно използването на аргумента за плаха на собствената сигурност (чл. 51 на ВД) да бъде използван за повод за провеждане на военни операции, или директно нахлуване на чужда територия. Пример: твърдения за наличие на оръжие за масово поразяване (недоказани) или подкрепа на терористични организации се използват за провеждане на военни операции от една страна спрямо друга. Това води и до промяна на политическата система в съответната страна.

В *геополитически* аспект съществено се промениха фундаменталните подходи, които в досегашния си класически вариант създаваха условия за противопоставяне на относително съпоставими геополитически центрове на сила. В света остана един безусловно доминиращ геополитически център на силата и възраждането на алтернативен център на силата, който да обедини *осколките* от предишния и същевременно да остави в сила досегашната геополитическа представа, основана на изучаването на фактите от противоборството между *континенталната* и *морската* цивилизация.

На глобално ниво борбата придобива характер на ожесточено противопоставяне на социални сили и групировки, а това само

по себе си е гражданска война. И тъй като формирането на новата глобална държава е невъзможно без изостряне на противоречията и без борба за заемане на властващо положение от социалните групи в новата социална система, в крайна сметка света неизбежно навлиза във фазата на тази „световна гражданска война“. Като доказателство на тезата, само за 2006 г. в света се водени 15 войни с прякото и косвено участие на около 1/3 от държавите в света.

В гражданската война терористичните и диверсионните действия представляват основен, а понякога и единствено възможен способ за едната от страните – най-често за тази, която се бори против доминиращата във властта структура.

Според редица водещи анализатори днешната политическа експлоатация на понятието тероризъм в геополитически аспект е насочена към утвърждаване и защита на вече придобитото световно господство от морската цивилизация.

В *исторически* аспект определящо влияние върху хода на обществените процеси сега ще оказват само международни, глобално значими обществени сили, които вече са обединени не на принципите на съюз от държави със своите държавни интереси, а като съюз от социални групи от много страни в света.

Човечеството встъпва в качествено нов етап от своето развитие. Етап, в който държавният суверенитет, възможностите за самостоятелно развитие, възможностите за реализация на самостоятелен модел на социално устройство, който в конкуренция с другите системи да демонстрира своите възможности остават безвъзвратно в миналото. И по тази причина всички сили реално влияещи върху тази борба за глобално социално устройство трябва да бъдат международни и глобално значими.

Определянето на тероризма като международен се прави понякога и манипулативно и без основание, също и без особено разбиране на съдържанието на понятието.

Ала всяка история винаги си има своя предистория. Да вземем историята на египтянина Саид Кутб – вдъхновителят на днешния ислямски фундаментализъм и духовен баща на съвременния джихад.

Кутб е писател, религиозен мислител и един от главните съветници на Гамал Абдел Насер като служител в Министерството на образованието на Египет, един от водачите на първата ислямска фундаменталистка организация „Мюсюлманско братство“.

Книгата му „Знаци по пътя“, написана в затвора преди обесването му заради антидържавна дейност е смятана за *Втори Коран* в средите на ислямските фундаменталисти. Според египтянина: „Ислямът е най-добрата религия, в която човек може да живее в хармония със себе си, обществото и държавата.“

Кутб си представя тази идеална религиозна държава, построена изцяло по каноните на исляма. Тя трябва да е модерна, със силна индустрия и армия, която развива съвременна наука и създава нови оръжия, т.е. една съвършено тоталитарна държава, в която ислямът е всепроникващ и подчинява всяко кътче от реалния живот. Смесеното му образование, което комбинира традиционното религиозно обучение в Египет (едва 10-годишен е знаел наизуст целия Коран), с модерното светско образование и получената магистърска степен в Университета в Колорадо му позволява да даде свое тълкование на джихада, което се превръща във верую на няколко поколения ислямски фундаменталисти. Ето какво друго казва той: „Джихадът няма за цел да принуди някого да възприеме исляма. Неговата цел е отделният човек. Законен обект за военни действия са всички организации и институции, които пречат на човек да направи своя свободен избор на религия.“

Кутб смята демокрацията за вид идолопоклонничество. Затова „Демокрацията и ислямът са несъвместими!“ е един от заветите му, развяван като знаме от съвременните фундаменталисти. Това е едно от твърденията, които превръщат исляма в синоним на опасност в последните години и, както предупреждава Роксана Ойбен, в книгата си „Враг в огледалото“: „Зеленото замени червеното като цвят на злото и заплаха за мира в света.“

Днес само в Европа живеят над 13 млн. мюсюлмани и то бедно, слабо интегрирани, в затворени общности. Те не се примиряват с изолацията, но, опитвайки се да запазят обичаите на

предците си, се чувстват бездомни, защото според тях няма вариант на исляма, съвместим със съвременността.

Според Даниъл Пайпс, един от признатите изследователи на исляма: „Традиционният ислям учи човек да живее в съгласие с волята на Всевишния, докато войнстващият ислям го тласка към създаването на нов порядък.“ Колизията между тези два модела на исляма – неофундаментализма (или джихадизма) и традиционния ислям ще предопределят съдбата на XXI в. Според него причината не е само в нищетата (духовна и физическа), която от само себе си не ражда терористи, а и в огромна част от широките мюсюлмански маси са благоприятната основа за идеолозите на войнстващия ислям.

По-доброто познаване на подценяваните и омаловажавани дълги години идеи на ислямизма, навеждат на мисълта, че световната война срещу тероризма може да се превърне в една от най-дългите и необичайни войни в историята на човечеството, защото тя е война срещу следствието, а не срещу причините.

Опитите за по-задълбочен анализ на историческите корени на омразата към всичко американско (а дали не и срещу всичко демократично) срещат силна съпротива дори и в самата Америка. Хората като че ли са склонни да се доверяват на абстрактните твърдения, че терористите ненавиждат свободата, или че религиозното им възпитание ги кара да презират западната култура.

В *духовен* аспект, международният тероризъм провокира проявления на засилващата се роля на духовната сфера в живота на обществото като за целта търси изпълнители със силна идейно-религиозна ориентация за участие в смъртоносно опасната борба.

Защото когато се изтриват държавни граници и се премахват суверенитети, да се биеш за държавата става невъзможно. Остава ти да се биеш само за вярата, за социалната идея (истинска, лъжлива-човеколюбива или човеконенавистна), или да участваш в бандитски междуособици за материални ценности и придобивки. По тази причина ролята на идейно-религиозните убеждения стремително нараства във всички сфери на борба.

Това неимоверно много изостря проблема за духовността в обществото. Досега съществуваше признаване на държавния суверенитет, признаване правото на самостоятелен избор от отделните народи на път за развитие и това неизбежно водеше и до идейно-религиозна търпимост и признаване на правото на различните народи да изграждат обществото си на основата на своите идейно-религиозни представи за справедливо обществено устройство. Под такова справедливо устройство се разбира създаване на условия за мирно съществуване и толерантност между различни по своята религия, етнос и социални взаимоотношения групи в една държава и опит за използване на положителните страни от всяка общност за създаване на по-добър модел на обществени отношения.

В настоящият момент обаче този сложен процес е насочен към полагане на идейно-религиозните основи на съществуването на човечеството като единна социална система. Това неминуемо води след себе си проявление на идейно-религиозна нетърпимост в стремежа за смяна на единни фундаментални представи на точно определена канонична основа.

Процесът на размиване на духовните ценности в морето от разностранни идейно-религиозни практики ще бъде подменен с поляризация на духовните сили. Ролята на духовната страна в живота на обществото и положението в нея на отделния човек или социална група ще нарасне радикално.

Администрацията на Белия дом тиражира едностранното и твърде неясно формулираното определение за терористичната заплаха като зло, за което отговорност носят някакви злодеи. В този момент това твърдение крие опасността други държави (например Русия, Израел, Индия, Китай) да се възползват от него, за да решат собствените си политически проблеми (териториални или търговско-икономически), превръщайки войната на Америка с тероризма в съвместна борба с техните собствени ислямски съседи.

Досегашната неполитическа формулировка на войната с тероризма позволява стремеж към силово дефинирани етнически

и националистични стремежи от отделни държави, което рязко намалява подкрепата към САЩ и сериозно увеличава заплахите от страна на изгарящите от жаждата за мъст терористи, готови да обвинят САЩ и демокрацията за всеки произвол, извършен от самозваните им съюзници.

Победата в антитерористичната война никога няма да бъде ознаменувана с подписването на акт на капитулация и издигане знамето на победилата демокрация. Вместо това, с течение на времето, според Зб. Бжежински, тя ще се превърне в нещо като фикс идея, с постепенно намаляване интензитета на терористичните акции.

И ако тероризмът е болест на съвременното глоболизиращо се общество, то армията не е лекар, който с хирургически точните си намеси ще успее да изреже безболезнено язвите му.

Ето защо, за да бъде постигната победа във войната с тероризма, трябва да се набележат две цели – унищожаване на терористите и, по-важното, максимално бърза промяна на условията, благоприятствали техните действия. Тогава политическият процес няма да се изчерпва единствено с антитерористични операции, а ще бъде съществена част от стратегията, насочена към разкриване и унищожаване на организираната (най-вече финансова) подкрепа за терористите.

Защото всеки терористичен акт има своите политически предпоставки, което, разбира се, не оправдава нито самия терорист, нито политическите му възгледи, но налице остава фактът, че навсякъде тероризмът се поражда от съвсем конкретен политически конфликт и се поддържа от него. Без необходимото международно законодателство, основаващо се на зачитане на гражданските права, без съответните промени във възгледите на обществото, уроците по демокрация ще се превърнат в практическа демонстрация по нейното ограничаване, при което проблемите, предизвиквани от международния тероризъм, ще добият застрашителни размери.

Така наречения светски модел, който не използва религиозните и етническите правила като правила за държавен ред, по-

малко провокира и създава повече условия за стабилно функциониране.

Избягването на пророчеството за неизбежния сблъсък между цивилизацията и успешното противодействие на международния тероризъм изискват нов международен процес, аналогичен на Хелзинкия¹, за намаляване на фаталната конфронтация между два свята с различни морални ценности и излекуване на недъзите им чрез толерантност и развитие на изоставащите региони.

2. Държавата и тероризмът

ТЕМАТА ЗА ДЪРЖАВАТА неизменно засяга темата за общественотърпимото насилие над човека. Тогава защо разговорът за тероризма да не е обсъждане на общественотърпимите норми на съпротива на хората срещу държавния терор? Най-често терористичните актове са именно съпротива на отделни личности или групи хора, а понякога и на едно цяло общество срещу форма на държавно управление. Дори заявените като верски и етнически мотиви в крайна сметка отразяват някакъв недостиг в дадена дър-

¹ През 1975 г. 35 държави от Изтока и Запада се срещат в Хелзинки, Финландия, за конференцията на Съвета за сигурност и сътрудничество в Европа. Конференцията завършва с подписването на политически и морално обвързващия Заключителен документ от Хелзинки. За времето си това е единственото международно споразумение, което прави опит да обвърже мира и сигурността със зачитането на правата на човека. Държавите, подписали този документ, се обединяват в Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа (ОССЕ). Паралелно с процеса на приемане на международни съглашения започват да се формират и неправителствени структури, които да наблюдават съответствието на вътрешното и международно право с принципите на подписаните споразумения. Тези неправителствени структури се включват като независими, не-политически организации в това, което по-късно става известно като *Хелзински процес* като граждански контрол над изпълнението на поетите от съответните държави задължения. – Б.р.

жава. Ако се абстрахираме от хилядите невинни жертви, терористичните актове често звучат като вопъл на неразбрани деца, които искат посланието им да бъде чуто. В крайна сметка най-атакуваната страна, САЩ, е влязла в доминантна роля. Подобен е и моделът на отношенията между Русия и държавите, появили се след разпада на Съветския съюз. Ирландците срещу Англия, баските срещу Испания, кюрдите срещу Анкара, тибетците срещу Китай и т.н. На пръв поглед сякаш става дума за националноосвободителни войни, граждански бунтове, етнически разногласия и други форми на съпротива. Но практиката в XXI в. по-скоро създава усещане за съпротива срещу определен модел, който се налага в обществото. Тероризмът лесно се превръща в поп икона, привлича младите с псевдоромантични модели, с елемент на приключение, с усещане за героизъм; замества идеологическите спорове от началото на миналото столетие с гърма на бомбите. Тероризмът процъфтява, когато предлага примамливи решения за съществуващите разногласия в едно общество. Америка и Русия полагат огромни пропагандни усилия да сринат романтичния образ на терориста, продуцирайки филми и сериали, в които терористите са лошите, а момчетата от спецслужбите – добрите. Ако парите за тази пропаганда бяха вложени в опит да се разбере тероризма, вероятно щяха да свършат несравнимо по-полезна и ефективна работа.

Запахата от терористични актове се използва и като аргумент за развитие на стратегически средства (ядрени подводници, балистични ракети и др.).

Нека пак за си зададем въпроса: „Война ли е?“ Самата идея за война срещу тероризма се ражда след атентата от 11-и септември. Но какво всъщност означава? Може ли да водим война срещу нещо неопределено, срещу непредсказуеми действия, можем ли да водим глобална война срещу явление?

Нападението от 11-и септември не беше просто атака на бедните срещу богатите, макар противопоставянето между бедността и богатството да е един от най-сериозните световни

проблеми. Терористичния акт срещу кулите близнаци не може да бъде разгледан в тази светлина. Ако причините за конфликта бяха толкова прости, щеше да е по-логично да очакваме африканците, най-бедните, да скочат срещу Саудитска Арабия и богатите на петрол страни от Персийския залив. Не, това е сблъсък между фанатиците, които вярват, че целта, каквато и да е тя, оправдава средствата, и останалите, които вярваме, че животът е цел, а не средство. Това е борба между онези, които смятат, че справедливостта, какъвто и смисъл да влагат в тази дума, е по-важна от живота и другите, които приемат живота за по-важен от редица ценности, вяра и убеждения. Атаките от 11-и септември предизвикаха преди всичко гняв, тъга, смайване, шок, объркване и доведоха до разпространение на расистки послания – антиамерикански и антиислямски – навсякъде по света.

Гениалният писател от най-обсажданата държава в света, Израел, Амос Оз, в своето прекрасно есе „Как да излекуваме фанатик“¹ казва:

Да преследваш шайка фанатици из афганистанските планини е едно. Да се бориш срещу фанатизма е съвсем друго. Ако първото е конкретна задача на армията и полицията, като елемент на международните отношения и военните действия, то второто е философия, която трябва да бъде обяснена и разбрана от света. Фанатизмът трудно може да бъде излекуван, но има как да бъде *опитомен*, възпрян, озаптен и доведен до приемливи граници.

Несъмнено това е пътят, по който трябва да се търси решение на глобалните проблеми на съвременността, свързани с противоборството на политическите системи, идеологиите и религиите, и формирането на нова стратегия за борба с тероризма. Не намерим ли компромис, а също и нови пътища, насоки и идеи; продължим ли да робуваме на статуквото, ще станем свидетели на все повече трагични инциденти по всички краища на земното кълбо.

¹ Оз, А., „Как да излекуваме фанатик“. „Милениум“, С., 2009. – Б.р.

Но не са ли форма на тероризъм спрямо собствените му граждани правомощията, които си гласува американското правителство след 11-и септември, известни като „Патриотичния акт“¹ с давност, удължена до 2015 г.? Да разгледаме някои от точките на акта:

- наблюдение на граждани без съдебно разрешение;
- право на президента да определя граждански или военен съд да гледа определено дело;
- право за прекратяване на съдебно преследване под претекст, че е държавна тайна;
- предаване на задържани лица на други държави, включително и такива, в които се предполага, че предадените ще бъдат подложени на мъчения;
- убийство на американски граждани по разпореждане на президента.

Следователно: „Ако президентът може еднолично да разпорежи подобни неща, всички граждански права вече не са права, а подарък, зависещ от властта.“²

Атаките над кулите близнаци преформатират съзнанието на всички зрители и на всички общества. В представите на хората се налага нова граница между добро и зло. Сам по себе си атентатът и събитията, които последват, служат за оправдание за войни, покоряване на държави, подхранване на конспирационизма, подслушвания и отвлечения; поставя под въпрос свободата на личността в демократичните държави. Атаките от 11 септември определят хода на световната политика до ден днешен. Началото на тази политика може да се проследи до 80-те години на ХХ в., когато Западът подхранва ислямски интегризъм, за да го противопостави на Съветската окупация на Афганистан и да сплоти

¹ Федерален закон на САЩ, приет през октомври 2001 г., чиято официална цел е да „възпира и наказва американските терористи в САЩ и по света, да улесни разследванията според закона и други“. Действието на закона е удължавано няколко пъти. – Б.р.

² Truly, J., Ten reasons we're no longer the Land of Free. Washington Post, 2012.

местните племена около една боеспособна идеология. Днес ислямският интегризъм е основната заплаха за глобалната сигурност и най-опасният враг на някогашните си спонсори.

3. Борбата с фанатизма като аспект в противодействието на тероризма

НАСТОЯЩАТА КРИЗА В света, в Близкия изток и Израел/Палестина не е резултат от ислямския мироглед, нито е плод на арабското мислене, както ни убеждават ксенофобите. Тук става дума за изконната битка между фанатизма и прагматизма, между фанатизма и плурализма, между фанатизма и толерантността. Нападението от 11-и септември е резултат от типичното за фанатизма мислене: ако вярвам, че нещо е лошо, ще го унищожа заедно с всичко наоколо.

Фанатизмът е по-стар от исляма, по-стар от християнството и от юдаизма. По-стар от държавите и правителствата, по-стар от политическите системи, идеологии и религии. Фанатизмът е неизменна част от човешката природа. Онези, които взривяват клиники за аборти в Щатите или подпалват джамии и синагоги в Европа, се различават от Бин Ладен само по размаха, но не и по същината на престъплението си.

Може би е настъпил моментът във всяко висше училище и всеки университет да бъде отредено място на изучаване на фанатичното поведение, защото то е навсякъде около нас. Неговите по-смекчени, цивилизовани форми се откриват във всяка област на живота. За пример можем да дадем противниците на тютюнопушенето, които са готови да ви анатемосат, ако запалите цигара в близост до тях. Или вегетарианците, които ще ви заклеят, защото ядете месо. Не е ли подобен пример и забраната на Ер Доган за употребата на алкохол и правото на аборт на жените? Семето на фанатизма никне там, където има безкомпромисна убеденост в собствената правда. Пълното съгласие и безуслов-

ната вяра в нещо, заедно със стремежа към единение, желанието човек да е част от голямото свещено цяло навярно са най-разпространените и най-опасните проявления на фанатизма. Сред тях се нареждат и култът към личността, идеализирането на политическите или религиозните водачи, преклонението пред популярни личности. Поколенията от ХХ в. са свидетели на подобен фанатизъм. От една страна тоталитарни режими, човеконенавистически идеологии, агресивен шовинизъм¹, насилствен религиозен фундаментализъм², преклонение пред диктатори, лидери, учители, а от друга – всеобщо обожествяване на Мадо-на и Марadona. Най-лошият аспект от глобализацията е именно повсеместната инфантилизация на човечеството. До средата на ХІХ в. мнозинството от хората са живеели в относителна сигурност относно това къде ще прекарат живота си, как ще печелят прехраната си и какво ще се случи с тях след края на живота им, ако спазват предписанията на съответната си религия. От тази гледна точка животът е бил сравнително по-прост. През ХХ в. се подкопава, а някъде направо унищожава увереността и спокойствието. Днес човекът се ражда и живее в несигурност, налага се да се адаптира към непрекъснато променящата се обстановка и трудно може да намери постоянност в професията, нейното заплащане или отношенията с хората. Може би именно в загубата на тази първична сигурност се крие обяснението за най-натова-реното откъм идеологии половин столетие в човешката история, последвано от най-себичната, хедонистична³, вещоманска втора половина на ХХ в. В първата половина на миналото столетие е популярна фразата: „Нека се жертваме сега, нека наложим тази саможертва и на другите, за да могат децата ни да наследят извоювания от нас рай.“⁴ Това е проява на т.нар. строително мислене,

¹ Краен агресивен национализъм, основан върху расизма.

² Агресивна проява на религията с цел да обедини всички изповядващи тази религия и да ги противопостави на останалите.

³ Етическо учение, според което най-висшата цел на човешкия живот е удоволствието и насладата в противовес на аскетичния живот.

⁴ Думи на Абдул Калам (1931–2015) – индийски политик и учен. – Б.р.

което обикновено се появява след война, трагедия или разруха. Някъде в средата на века този призив е изместен от идеята за незабавно щастие, което може да бъде получено, когато човек забогатее достатъчно, за да си го купи. Именно тази промяна в ценностната система – най-вече на Европа и Америка – подхранва разпространението на фанатизма като отговор на подменените ценности и желание за възцаряване на *правдата* и духовността. Почти всички религиозни организации, независимо от вероизповеданието си, се бунтуват срещу глобализацията, материализма, монополното управление, Световната банка и постепенната трансформация на света към обезценяване на духовността и вярата.

В основата на фанатизма лежи желанието да променим другите. Той е крайна форма на често срещания стремеж да променим хората – ние се опитваме да *моделираме* съпруга/та си или да *облагородим* приятеля си, вместо да ги оставим да бъдат такива, каквито са. Фанатикът е всичко друго, но не и егоист. Фанатикът е най-големият алтруист. Той се интересува от останалите много повече, отколкото от себе си. Иска да спаси душите им, да ги избави от греховете и грешките, от пороците, от неправата вяра или от безверието, да ги излекува от лошите хранителни навици, от пиенето и от неправилните им политически възгледи. Фанатикът мисли много повече за другите, отколкото за себе си по една много проста причина – собственото му аз е малко, почти незначително. Осама бин Ладен и неговите поддръжници не просто мразят Запада. Те искат да *спасят* душите ни, да ни *предпазят* от греховете и да ни *освободят* от погрешната ценностна система, от материализма, демокрацията, свободата на словото и печата, еманципацията на жената... Всичко това според ислямските фанатици е вредно за нас. Според Бин Ладен американските ценности са отслабили исляма и за да защити вярата си, трябва не просто да удари Запада, а да го накара да приеме неговата религия – нещо повече, смята, че би направил услуга на западняците, приобщавайки ги (макар и насилствено) към исляма. Ако гледаме от неговата гледна точка, Бин Ладен ни обича, за

него 11 септември е акт на любов, направен за наше добро, за да ни промени, да ни спаси...

Елиминирването на човек, който изповядва такава фанатична философия, няма да разреши проблема. Ефективната борба с тероризма трябва да бъде в основата си борба с идеологията, която проповядват фанатиците. Тероризмът, с който се борим, е привлекателна идея, а не военна мишена.

Ще разгледаме „Осмицата на Хауърд“ – предложение в осем стъпки за постигане на успех в борбата с тероризма. Ръсел Хауърд е директор на Програмата за образование и изследване на тероризма в института „Монтерей“ (*Monterey Institute Terrorism Research and Education Program*), многократно награждаван генерал от специалните служби.

Осмицата на Хауърд

- 1) Ако ще водите война, водете истинска война.
- 2) Направете промени в закона.
- 3) Борете идея с по-добра идея.
- 4) Борете мрежите с мрежи.
- 5) Внесете разкол.
- 6) Премислете таргетирането – най-разумно е да се целите нито в твърде високопоставените, нито в най-нископоставените.
- 7) Образовайте, образовайте, образовайте.
- 8) Военните не могат да се справят сами.

Хауърд разработва и предлага конкретни мерки за всяка стъпка от своя модел. В развитието на своята концепция той се стреми да засегне основните области, в които действа тероризма: физическо въздействие, доктриналност (използват се ограниченията, които законодателството поставя пред силите за сигурност), идеология, политика и, не на последно място, образование (или липсата му), като един от основните фактори, благоприятстващ успешната манипулация и радикализацията.

Ето какво е предложението на Хауърд в осем стъпки:

- 1) Ако ще водите война, водете истинска война.
 - Втора световна война – 36.9% от БВП; 16.5 млн. в униформи.
 - Глобална война срещу тероризма – 3.6% от БВП; 2.5 млн. в униформи, неправителствени организации и запас.
 - Няма режим на разпределение (дажби), няма дефицит, няма военна криза, нацията не е застрашена от интервенция.
 - Министерството на отбраната е единственото министерство, което участва в и провежда военно разгръщане.
 - Това не е конфликт на Министерството на отбраната.
 - Четете.
- 2) Променете закона.
 - Националният акт за сигурност от 1947 г. е неадекватен и дори контрапродуктивен на днешната среда за сигурност.
 - Патриотичният акт след 11-и септември.
 - Законите за следене на информацията.
 - Местните и международните закони не могат повече да се фокусират върху различни неща.
 - Правителството трябва да участва.
- 3) Борете идея с по-добра идея.
 - Радикализацията е проблем на сигурността.
 - Радикализираната религия може да бъде дерадикализирана от тези, които съзнават алтернативите на радикализацията.
 - Трябва да бъде даден глас на хората, които могат да обяснят истинската същност на религията.
 - Съвместим ли е ислямът с демокрацията?
 - Религиозно пре-обучение.
- 4) Борете мрежите с мрежи [системи за сигурност, свързани в мрежи и притежаващи аналогични мрежови качества].
 - Децентрализацията промени всичко.
 - Мрежите създават общности, в които всеки нов член допринася за дадената идея на общността – следете съществуващите и създавайте нови такива.
 - Мрежата е най-доброто място човек да споделя своите мисли и знания.

- Ако искате да промените една децентрализирана организация, най-добрата стратегия е да промените идеологията на нейните членове. Така трябва да се бори тероризмът и да се устроят новите общества в постконфликтните зони.
- 5) Внесете разкол.
 - Разединете сплотеността на терористичната група.
 - Внесете разногласия в групата.
 - Използвайте вече създадените противоречия в групата за своите цели.
 - Вербувайте.
 - 6) Премислете таргетирането – най-разумно е да се целите нито в твърде високопоставените, нито в най-нископоставените.
 - Насочването на фокуса към Осамма Бин Ладен, Абу Мусаб ал Заркауи Айман Ал Заухахири е грешка. По този начин тези хора се превърнаха в много повече от това, което са.
 - Таргетирането на местни, по-малки лидери и идеологични водачи е по-добра стратегия.
 - За да убиеш големите плъхове, първо трябва да убиеш малките.
 - 7) Образовайте, образовайте, образовайте.
 - Успешното развитие в един глоболизиращ се свят изисква образование; математика, наука, комуникации, технологии – това е своеобразната виза към разбирането на света.
 - Познанието на радикализираните версии на религиите помага за създаването на компетентност в глобалния свят.
 - Увеличение на финансиране в образованието е може би най-добрата инвестиция в кампанията срещу тероризма.
 - 8) Военните не могат да се справят сами.
 - Преди всичко – междуинституционално сътрудничество.
 - Единна комуникационна система.
 - Единство в международното и национално законодателство относно ролята на ВС в борбата с тероризма.

Разбира се, моделът на Хауърд не може да се възприема като мантра. Без съмнение, той отразява личната позиция на автора, през която е пречупена конкретната обстановка и държавна политика в Израел. Но със сигурност в подхода към комплексно въздействие във всички сфери на терористичната дейност е правилен и може да бъде използван за създаване на конкретни планове и предприемане на мерки с цел противодействие на тероризма.

4. Промяната на стереотипите – лична и обществена кауза в противодействието на тероризма

КАКВО МОЖЕ ДА НАПРАВИ ОБИКНОВЕНИЯТ ЧОВЕК? Какво може да направите вие? Какво могат да направят тези, които формират общественото мнение? Какво може да направи Европа? Какво може да направи останалият свят, освен да клати глава пред телевизора и да повтаря: „Какъв ужас“? Първо, тези, които формират общественото мнение в Европа, имат навика да размахват пръст ту към едната, ту към другата страна и да укоряват: „Как не ви е срам?“ В най-различни европейски и американски вестници, списания, уебсайтове, откриваме силно подигравателни и груби критики към арабите и исляма. Да, те са различни от нас, но в повечето случаи попадаме на опростенчески, тесногръди статии от хора, убедени в правото си да съдят. В по-голямата си част тези хора нямат елементарно познание за това, което пишат. Не бъдете такива хора. Жестокостите спрямо мюсюлмани са повесеместни; именно те са мотив толкова много млади мъже и жени да станат войни на Аллах. Вместо да слагаме етикети на различните народи и тяхната вяра, би трябвало да се замислим как да помогнем на тези хора, защото те са на прага на едно от най-трудните решения в историята си.

С изтеглянето от окупираните територии в арабския свят, с изоставянето на повечето новопостроени селища и бази тези хора ще преосмислят не само представата за себе си, но и ще трябва да изградят едно общество, пропито с вътрешно недоволство в резултат на военните действия и политика. Впоследствие това общество трябва да се интегрира в глобалния свят, което неминуемо ще окаже влияние върху нас, като негови жители. Именно тук се намесва компромисът.

Болезнено се нуждаем от компромис. Думата компромис има незавидна репутация в Европа и САЩ, особено сред младите идеалисти, които я възприемат като нещо недостойно и подло, белег за липса на почтеност и чест, като лична слабост. Ала тази дума има съвсем друго значение. Компромисът означава *съжителство*. Обратното на компромиса е фанатизъм и смърт. Затова отчаяно се нуждаем от компромис, а не от конфронтация.

Пример за един болезнен компромис е израелско-арабският конфликт. Израелските евреи и палестинските араби обичат земята, за която се борят, и имат еднакво дълбоки, макар и различни по историческата си същност, корени в нея. Един от компонентите на разиграващата се трагедия е именно неосъзнатата емоционална връзка, която имат тези хора към родната си земя. Израелско-арабският конфликт е особено тежък, тъй като в същината си е конфликт между жертви. Две жертви на един и същи потисник. Европа, която колонизира арабския свят, експлоатира го, унижава го, пренебрегва културата му, завладява го и го използва за империалистическите си стремежи, е същата Европа, която дискриминира евреите, преследва ги и накрая ги избива – с безпрецедентен, престъпен геноцид.

Двете жертви няма да развият чувство на солидарност една към друга, тъй като напротив: в реалния живот най-жестоките конфликти са именно възникналите между жертвите на един и същ тиранин. Децата на жестокия баща невинно се обичат. Много често те виждат един в друг образа на страшния родител. В голяма част от конфликтите по света всяка от страните вижда в другата общия потисник от близкото минало.

Войната наистина е нещо ужасно, но най-голямото зло е не тя, а агресията. Ако през 1939 г. целият свят с изключение на Германия се придържаше към мисълта, че войната е най-голямото зло, Хитлер щеше да стане пълен господар на планетата. Човек трябва да се бори с агресията, независимо откъде произлиза тя. Ала тази борба трябва да бъде само в името на свободата и живота, а не с цел завладяване на допълнителни територии и ресурси..

За да се разрешат международните конфликти, няма да помогне призивът „Правете любов, а не война“. Необходими са други ценности, най-вече справедливост и здрав разум, добре развито въображение, способност да правим компромиси, да отстъпваме, когато е нужно, дори да жертваме нещо, но не и да убиваме в името на мира. Обратното на войната не са любовта, състраданието, благородството, братството или прощката. Обратното на войната е мир.

Макар да живеем в едно модернистично общество, което пледира за креативност, новаторство и революционно развитие, постоянно се сблъскваме с хора, които виждат света в черно и бяло. Крайностите винаги са вредни. Именно едностранното виждане и крайните позиции са първите стъпки към фанатизма.

За да илюстрираме това твърдение, ще си послужим с романа „Пантера в приземието“¹, в който се разказва как момче с прякор Профи се отказва от фанатизма и шовинизма си и за по-малко от две седмици се променя напълно, като отваря съзнанието си за други възможности, освен тези, които е смятал за единствени. Профи скришом се сприятелява с *врага* – мила англичанка, сержант от полицията. Двамата започват да се срещат тайно и да се учат взаимно на английски и иврит. Така Профи открива, че жените нямат рога и копита, което за него е почти толкова шокиращо, колкото и че британците и арабите нямат рога и копита. И това му позволява постепенно да изостави своята крайна представа за света.

¹ Оз, А., „Пантера в приземието“. Милениум, С., 2010. – Б.р.

Вместо заключение отново Амос Оз

Да, можеш да избереш да крещиш срещу мрака, но можеш и да се опиташ да запалиш свещичка. Според мен, ако човек стане свидетел на голямо бедствие, да кажем, пожар, пред себе си има три принципни възможности. Първата: бягайте надалеч, колкото се може по-бързо, и оставете бавните да изгорят. Втората: напишете гневно писмо на главния редактор на вашия вестник и настоявайте отговорните за пожара хора да бъдат незабавно уволнени. Третата: донесете кофа с вода и я излейте върху пламъците. Ако не намерите кофа, вземете чаша, ако нямате чаша, използвайте чаена лъжичка – чаени лъжички има навсякъде. Да, знам, чаената лъжичка е малка, а пожарът – огромен, но ние сме милиони и всеки разполага с чаена лъжичка. Призовавам хората, които споделят мнението ми, да не бягат, нито да пишат гневни писма, по-добре да действат, макар и с чаена лъжичка. Да тръгнат по улиците с малка чаена лъжичка на ревера, за да се разпознаваме, да знаем, че сме заедно в едно братство, в един орден, без значение от религия и раса, наречен Орден на чаената лъжичка. Такава е моята философия накратко, или ако щете – в чаена лъжичка.¹

¹ Из изказване на Амос Оз пред българските читатели на Международния панаир на книгата в България, 2009 г. – Б.р.

Библиография

1. Стратегия за национална сигурност на Република България.
2. Стратегия за противодействието на радикализацията и тероризма.
3. Национална отбранителна стратегия.
4. Конституция на Република България.
5. Закон за Министерството на вътрешните работи, обн. ДВ бр. 122 от 1997 г., с поел. изм. и доп. ДВ бр. 15 от 2004 г.
6. Закон за управление и функциониране на системата за защита на националната сигурност. XLIII Народно събрание, 29.07.2015 г.
7. Правилник за прилагането на закона за Министерството на вътрешните работи, обн. ДВ бр. 113 от 1998 г., с поел. изм. и доп., ДВ бр. 39 от 2003 г.
8. Стратегическа концепция за отбраната и сигурността на държавите членки на НАТО.
9. Концепция за специалните операции. Министерство на отбраната. С, 2012.
10. Концепция за КИС на НАТО.
11. Алексиев, А. „Идеология на ислямизма“, Публична лекция, Дипломатически институт. С. 2011.
12. Берова, Св. „Египтянин измисля модерния джихад“. В-к „Стандарт“. С., 2005 г.
13. Бжежински, Зб. „Извън контрол“. Обсидиан. С., 1994 г.
14. Бжежински, Зб. „Парадоксът на американската мощ“. „Ню Юръп Ривю“, 2003 г.
15. Велев, В. „Политически аспекти на националната сигурност“. Асоциация на национални, религиозни и европейски политически изследвания. Балканите пред избор“, 1993 г.
16. Ганчев, П. „За нови Балкани, за нов, по-различен и по-справедлив свят“, 1995

17. Енев, Е., П. Маринов. „Операции за поддържане на международния мир и сигурност“. Военна академия „Г. С. Раковски“. С., 2014.
18. Димитров, Г. „Властта на ужаса“.
19. Ескин, В. И. „Всем миром против ядерного джинна“. Независимое военное обозрение. Москва, 2003.
20. Живков, Ж. „Приноси на Национална служба „Жандармерия“ за сигурността на страната и Европа с перспективи за развитието ѝ“. Военна академия „Г. С. Раковски“. С., 2004.
21. „Защита на военни обекти с фортификационни съоръжения“. Военна академия „Г. С. Раковски“. С., 2006.
22. Иванов, П. „Форми на тероризъм и способности за борба с него“. С., 2005.
23. Стоянов, Г. „История и генезис“. Военно издателство. С., 2003.
24. Кармин, А. С. „Конфликтология“. Лань. Санкт Петербург, 1999.
25. Колубис, Т. „Аспектът на сигурността – интеграцията на България в Европа“, 1993.
26. Кармин А. С. „Конфликтология“. Лань. Санкт Петербург, 2000 г.
27. Киров, К. „Рискове и заплахи за сигурността в Югоизточна Европа“. Пета международна конференция „Сигурността като предизвикателство пред европейската перспектива на Югоизточна Европа“, С., 2007.
28. Крыско, В. Г. „Секреты психологической войны“. Харвест. Минск, 2000.
29. Колев, Н. Задачи на българската армия в противодействието срещу тероризма, Експертна кръгла маса организирана от БДД, под патронажа на президента на Република България Георги Първанов. С., 2007.
30. Клиър, Л. Р. „Военнограждански отношения“. Атлантически клуб в България. С., 1999.
31. Лъбон, Г. „Политическа психология“. Аста. С., 1993.
32. Макнийли, М. „Изкуството на войната в бизнеса“. „Фокус“ ООД. С., 2002.
33. Тачър, М. „Изкуството на държавника: Стратегии за промяна на света“. Слънце. С., 2002.
34. Маринов, П. „Изследване на мрежовоцентричната архитектура за ПВО на формиранията от Сухопътния компонент“. С., 2010.
35. Маринов, П., Елена В. „Бойното знаме – Ислям“. Сп. „Наука“. С., 2016.

36. Маринов, П., Елена В., „Ислямска държава – генезис и развитие“. Сп. „Наука“, София 2016.
37. Маринов, П., Елена В., „Ислямска държава и глобалната информационна среда“. Сп. „Наука“, София 2016.
38. Маринов, П., А. Илиева. „Съвременни особености на религиозно мотивирания тероризъм“. – В: „Сборник трудове на научна конференция“. НВУ „В.Левски“, Велико Търново, 2014.
39. Маринов, П. „Хибридността като понятие в системата за сигурност“. Сборник трудове на научна конференция. Военна академия „Г. С.Раковски“. Велико Търново, 2014.
40. Макнийли, М. „Изкуството на войната в бизнеса“. Фокус ООД. С., 2002.
41. Маринов, И., „Противопоставяне на тероризма с военни средства“. С., 2007.
42. Маринов, Р. „Пъблик рилейшънс – технология и практика“. „Ваньо Недков“. С., 1995.
43. Мариновски, К. „Дейност на полицията при бедствия и аварии“. С., 2002.
44. Марков, М. и кол. „Полицейско право“. С., 2001.
45. Петров, Р. „Защита на информацията в компютрите и мрежите“. „Корен“. С., 2002.
46. Плагатарев, В.В. „Терор бессилен против государств“. Независимое военное обозрение. Москва, 2003.
47. Рушкоф, Д. „Теория и практика на манипулацията“. Кръгзор. С., 2003.
48. Русо, Ж.-Ж. „За обществения договор“. Лик. С., 1996.
49. Соколов, К. „Тероризм – это способ действия в эпоху глобализации“. Независимое военное обозрение, 2000.
50. Сол, Дж. Р. „Край на глобализма и повторното изобретяване на света. Кралица Маб. С., 2009.
51. Слатински, Н. Борбата с тероризма – предизвикателство за демократичните държави“. – В: „Международни отношения“, No. 2–3, с. 119–132. С., 2005.
52. Слатински, Н. „Българската сигурност – регионални и европейски измерения“, 1994.
53. Слатински, Н. „Конфликти и сигурност: йерархични vs. мрежови структури“, онлайн публикация.
54. Семерджиев, Цв. „Войната на мрежите“. „Софтрейд“. С., 2002.

55. Стойков, Л. „Управление на връзките с обществеността“. Алма Комуникация. С., 2012.
56. Стойков, С., П. Маринов, Р. Маринов. „Теоризмът и ерозията на съвременната държава“, Международна конференция. НБУ. С., 2015.
57. Стойков, С., П. Маринов, Р. Маринов. „Ерозията на съвременната национална държава и „знаците по пътя“ на тероризма“. В: „Сигурност“. С., 2015.
58. Стойков, С., П. Маринов, Р. Маринов, Л. Лазаров. „Националната сигурност – решение или проблем в XXI век“. Сборник трудове на научна конференция. НВУ „В. Левски“. Велико Търново, 2014.
59. Тенекеджиев, К., „Количествен анализ на решенията. Теория на полезността и субективна статистика“, Академично издателство „Марин Дринов“, София, 2004г.
60. Станчев, И. „Тактически действия при високорискови ситуации“. Военно издателство. С., 2004.
61. Тофлър, А. „Трусове във властта“. Народна култура. С., 1991.
62. Тофлър, А. „Шок от бъдещето“. Народна култура. С., 1992.
63. Шелтън, Х. Н. „Съвместни тактики, техники и процедури за борба с тероризма“, 1996.
64. Хиндристанлъ, А. А. „Вооруженъе силь антитероратерора“. Независимое военное обозрение. Москва, 2003.
65. Търкот, У. И. „Формиране на стратегия за национална сигурност“, 1995.
66. Фукуяма, Фр. „Краят на историята и последният човек“. Обсидиан. С., 2006.
67. Фукуяма, Фр. „Строежът на държавата: управление и световен ред през XXI век“. Обсидиан. С., 2004.
68. Европейски проект „Development of Tools Needed to Coordinate Inter-sectoral Power and Transport Cip Activities at a Situation of Multilateral Terrorist Threat. Increase of the Protection Capacity of Key Cip Objects in Bulgaria“. Военна академия „Г. С. Раковски“. С., 2013.
69. Alberts, D., J. Garstka, F. Stein. Network Centric Warfare. Developing and Leveraging Information Superiority. Library of Congress USA, 2000.
70. Brown, J.A.C., Techniques of Persuasion. Penguin Books. Baltimore, 1968.
71. Counterinsurgency in Afghanistan, National Defense Research institute, 2008.

72. Emergency Response Guidebook: A Guidebook for First Responders During the Initial Phase of a Dangerous Goods/Hazardous Materials Transportation Incident. United States Department of Transportation, 2012.
73. Galula, D. Counterinsurgency Warfare Theory and Practice, 1964.
74. Hawley, C., G.G. Noll, M.S. Hildebrand. Special operations for terrorism and hazmat crimes. Interagency OPSEC support staff, 2001.
75. Kilcullen, D. Counterinsurgency Redux, 2006.
76. Mandelbaum, M. The Inadequacy of American Power. Foreign Affairs, 2002. Vol. 81. No 5, p. 73.
77. Mitchell, C., W. Zartmann and V. Kremenjuk (editors). Asymmetry and Strategies of Regional Conflict Reduction. Cooperative Security: Reducing Third War Wars. Syracuse University Press. New York, 1995, p. 57.
78. Moffat, J. Complexity Theory and Network Centric Warfare. Library of Congress USA, 2003.
79. Paul, T.M. Asymmetric conflicts: War initiation by Weaker Power. Cambridge University Press. New York, 1994.
80. Remsberg, C. „Tactical Edge: Surviving High-risk Patrol“. Calibre Press, 1986.
81. Sepp, K.I. Best Practices in Counterinsurgency. Military Review, 2005.
82. Shanker, T. „Pentagon to Outline Shift in War Planning Strategy“. New York Times, 2009.
83. Quarterly Bulletins, Center for Army Lesson Learned (CALL).
84. Wade, N.M. The Battle Staff. The Lightning Press, 2012.
85. Wright, Q. A Study of War. Phoenix Books. Chicago, 1964, p. 161.

Петър Маринов
ТЕРОРИЗМЪТ
АБСТРАКЦИИ И РЕАЛНОСТИ

Българска, първо издание

Редактор **Габриела Манова**
Коректор **Габриела Манова**
Компютърна обработка **Любен Козарев**
Оформление на корицата **Румен Хараламбиев**

Формат **16/60/90**

Обем **18.5 п.к.**

Дадена за печат **юни 2016**

Излязла от печат **юни 2016**

Предпечат и печат **Изток-Запад**

1407 София, ул. „Христо Ценов“ № 9–13
тел.: (02) 946 35 21, тел./факс: (02) 943 79 51
e-mail: iztok.zapadbg@gmail.com
iztok_zapad@abv.bg

www.iztok-zapad.eu

Авторът има повече от двадесет години опит в системата за сигурност, от които над пет години като преподавател във Военна академия „Г. С. Раковски“ и хоноруван преподавател в Югозападен университет „Неофит Рилски“. Шансът и предизвикателството да участва в мисии на българската армия в Ирак и Афганистан събуждат интереса му не само към проявленията на тероризма, но и към причините за неговото възникване. Изследва различни аспекти на неконвенционалните заплахи и асиметричността в провеждането на операциите. През 2010 г. защитава дисертационен труд, в който се анализират съвременните предизвикателства и заплахи и се дефинират понятията *хибридна заплаха* и *хибридна операция*.

Успоредно с все по-комплицираните перспективи за трайно установяване на световен мир се увеличават и заплахите, пред които сме изправени. Те варират от появата на диктаторски режими, които се стремят да концентрират все повече власт, възможности и влияние на световната сцена – чрез поддържане на локални и глобални терористични организации, опити за придобиване на високотехнологични оръжия, до традиционния стремеж на отделни държави да нарушат статуквото в световен план и да се наредят в групата на световните суперсили чрез производството на оръжия за масово поразяване и високотехнологични конвенционални оръжия. Това, за съжаление, е залог, че опасността от възникване на конфликти ще нараства, при това те ще бъдат все по-нетрадиционни и ще съчетават набор от характеристики.

ISBN 619152866-3

9 786191 528660

18 лв.